

Et poesi-perspektiv på bærekraftig utvikling

Kan lyrikk brukes i norskfaget for å bidra til å bevisstgjøre elever om bærekraftig utvikling?

HEGE ROBSTAD

VEILEDER

Reinhard Hennig

Universitetet i Agder, 2023

Fakultet for Humaniora og pedagogikk

Institutt for Nordisk og mediefag

Master

Forord

Denne oppgaven ble en større utfordring enn jeg hadde sett for meg, og jeg er fornøyd og stolt over at jeg har kommet i havn! Tematikken jeg har studert – bærekraftig utvikling, økokritikk og lyrikk – er både teoretisk og praktiskmessig spennende. Jeg har lært mye av å arbeide med oppgaven, har stor tro på at dikt og poesi kan være fruktbart å bruke i norskundervisningen, og gleder meg til å utforske dette videre i mitt virke som norsklærer!

Det er flere som skal ha en stor takk for at jeg kom meg helskinnet i mål med denne oppgaven

En stor takk må gå til min veileder Reinhard Hennig, som har vært veldig tålmodig og behjelpelig og inspirerende

En stor takk må rettes til min onkel Per som har bidratt med gode råd, støtte og motivasjon underveis.

En stor takk til alle mine studievenner fra lektorstudiet ved Universitetet i Agder. En særlig stor takk til Marlene Arntsen og Anne Marie Bakken for gode skriveøkter og nyttige kaffepauser ved kaffebaren på campus i Kristiansand. Dere er gull!

En øvrig takk til familie, kollegaer og venner som har heiet på meg og kommet med gode ord i løpet av denne perioden.

Den største takken må likevel gå til Mamma og Pappa som hjalp meg gjennom de største hindrene og skrivesperrene i løpet av skriveprosessen. Aldri gikk dere lei da jeg satt og diskuterte antroposentrisk teori eller postkolonial økokritikk rundt middagsbordet eller trengte en språkvask av et kapittel eller to. Vet ikke hva jeg skulle gjort uten dere!

Sammendrag

Kan lyriske tekster brukes mer målrettet i norskfaget øke bevisstheten av det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling? I denne masteroppgaven har jeg undersøkt dette, i lys av økosentrisk, antroposentrisk og postkolonial økokritisk teori. Konkret har jeg undersøkt hvordan fire utvalgte dikt fremstiller «natur», «miljø» og «livsbetingelser».

Jeg har valgt dikt som passer godt i forhold til kompetansemål, kjerneelementer og tverrfaglige tema i lys av Fagfornyelsen. Diktene jeg har tatt utgangspunkt i er: «Myrstrå vipper» av Rolf Jakobsen (1935), «Satire og kamprop» av Freddy Fjellheim (2021) og «Gudene» av Inga Ravna Eira (2020).

I oppgaven gjør jeg rede for hvordan bærekraftig utvikling skal forstås i norskfaget, og hvordan den kan bli forstått i sammenheng med den lyriske sjangeren. Videre drøfter jeg økokritiske perspektiv på begrepene «natur», «miljø» og «livsbetingelser», og argumenterer for hvordan det å tolke dikt i økokritisk perspektiv kan berike elevenes forståelse av både disse begrepene, og av bærekraftstematikken.

For å illustrere hvordan «natur» kan bli fremstilt har jeg nærlest diktet «Myrstrå vipper» av Rolf Jakobsen i en økosentrisk tradisjon. For å illustrere hvordan vi kan forstå «miljø» i skjønnlitterær sammenheng har jeg nærlest diktet «Satire og kamprop» av Freddy Fjellheim i en antroposentrisk tradisjon. Til slutt har jeg vist hvordan det er mulig å forstå «livsbetingelser» ved å nærlese «Gudene» av Inga Ravna Eira i en postkolonial økokritisk tradisjon.

I den didaktiske drøftingen har jeg vektlagt hvordan den lyriske sjangeren har potensiale for å fremme kritisk refleksjon, poetisk språkbruk, affektive verdier og somatiske verdier hos elevene. Jeg har brukt resultatene fra nærlesningen som illustrasjon. Å lese dikt som fremstiller natur, miljø og livsbetingelser kan bevisstgjøre elevene om bærekraftig utvikling.

Abstract

Can lyrical texts be used more purposefully in the Norwegian subject to increase awareness of the interdisciplinary theme of sustainable development? In this master's thesis, I have explored this considering ecocentric, anthropocentric and postcolonial ecocritical theory. Specifically, I have examined how four selected poems portray "nature", "environmental" and "living conditions". I have chosen poems that align well with competence goals, core elements and interdisciplinary themes considering the Curriculum Renewal (Fagfornyelsen). The poems I have based my research on are: "Myrstrå vipper" by Rolf Jakobsen (1935), "Satire og kamprop" (2021) and "Gudene" by Inga Ravna Eira (2020).

In this thesis, I explain how sustainable development should be understood in the Norwegian subject and how it can be understood in connection with the lyrical genre. Furthermore, I discuss ecocritical perspectives on the concepts of "nature", "environment", and "living conditions", and argue for how interpreting poems from an ecocritical perspective can enrich students' understanding of these concepts and sustainability issues.

To illustrate how "nature" can be portrayed in a literary context, I have analyzed the poem "Myrstrå vipper" by Rolf Jakobsen in an ecocentric tradition. To illustrate how we can understand "environment" in a literary context, I have analyzed the poem "Satire og kamprop" by Freddy Fjellheim in an anthropocentric tradition. Finally, I have shown how it is possible to understand "living conditions" by analyzing the poem "Gudene" by Inga Ravna Eira in a postcolonial ecocritical tradition.

In the didactic discussion, I have emphasized how the lyrical genre promotes critical reflection, poetic use of language, affective values, and somatic values in students. Reading poems that depict nature, environment, and living conditions can therefore raise students' awareness of sustainable development.

Innholdsfortegnelse

FORORD	I
SAMMENDRAG	II
ABSTRACT	III
INNHOLDSFORTEGNELSE	IV
1.0 INNLEDNING	1
1.1 BAKGRUNN.....	1
1.2 FAGFORNYELSEN OG BÆREKRAFTIG UTVIKLING I NORSKFAGET.	1
1.3 LYRIKK OG BÆREKRAFTIG UTVIKLING.	3
1.4. PROBLEMSTILLING	4
1.5 AVGRENSNING	5
1.6 OPPGAVENS STRUKTUR.....	5
2.0 BÆREKRAFTIG UTVIKLING	7
2.1. BÆREKRAFTIG UTVIKLING SOM TVERRFAGLIG TEMA I FAGFORNYELSEN.	9
2.2 BÆREKRAFTIG UTVIKLING I NORSKFAGET.....	10
2.3. BÆREKRAFTIG UTVIKLING OG AKTUELLE KJERNEELEMENT	11
2.4. BÆREKRAFTIG UTVIKLING OG DEN LYRISKE SJANGEREN.....	12
2.5. LYRIKK SOM ET BIDRAG I DET BÆREKRAFTIGE DANNINGSOPPDRAG	15
2.5.1 <i>Lyrikk og følelser</i>	16
2.5.2 <i>Lyrikk og kreativ tenkning</i>	17
3.0 ØKOKRITIKK OG FREMSTILLING AV NATUR, MILJØ OG LIVSBETINGELSER....	19
3.1 HVORFOR ØKOKRITIKK?	19
3.2. HVORDAN KAN VI FORSTÅ «NATUR»?	20
3.2.1. <i>Natur i skjønnlitteratur</i>	22
3.2.2. <i>Økosentrisme</i>	24
3.3. HVORDAN KAN VI FORSTÅ «MILJØ»?	26
3.3.1. <i>Miljø og skjønnlitteratur</i>	27
3.3.2. <i>Økopoesi</i>	28
3.3.3. <i>Antroposentrisme og antroposentrisk miljøetikk</i>	28
3.4. HVORDAN KAN VI FORSTÅ «LIVSBETINGELSE»?.....	30
3.4.1. <i>Postkolonial økokritikk</i>	32
4.0 METODE	34
4.1 NÆRLESNING OG STRATUM-METODEN	34
4.2 TEKSTGRUNNLAG FOR ANALYSEN	35
4.3 FREMGANGSMÅTEN I ANALYSEDEL OG DRØFTINGSDEL AV OPPGAVEN.	36
5.0. ANALYSE	38
5.1. EN ØKOSENTRISK NÆRLESNING AV «MYRSTRÅ VIPPER» (1935) AV ROLF JAKOBSEN.....	38
5.1.1. <i>Litterær modernisme</i>	38
5.1.2. <i>Rolf Jakobsen</i>	39
5.1.3. <i>Nærlesning av diktet «Myrstrå vipper» (1935)</i>	39
5.1.6. <i>Den menneskelige bevissthetens observasjon av naturen</i>	40
5.1.7. <i>Komposisjonslaget og naturen som landskap</i>	41
5.1.8. <i>Det lydlige laget i diktet.</i>	42
5.1.9. <i>Det billedlige laget</i>	44

5.1.10	Hvordan blir naturen fremstilt i diktet «Myrstrå vipper»?	45
5.2.	EN ANTROPOSENTRISK NÆRLESNING AV «SATIRE OG KAMPROP» AV FREDDY FJELLHEIM (2021)	47
5.2.1.	Om Forfatternes klimaaksjon	47
5.2.2.	Nærlesning av «Satire og kamprop» av Freddy Fjellheim (2021)	48
5.2.3.	Et engasjert dikter-jeg	49
5.2.4.	Diktets oppbygging	49
5.2.5.	Hvordan fremstiller diktet «Satire og kamprop» miljø?	54
5.3.	ANALYSE AV «GUDENE» AV INGA RAVNA EIRA	56
5.3.1.	Norsk kolonisering av Sápmi og fornorskningsspolitikk	56
5.3.2.	Samisk lyrikk	56
5.3.3.	Inga Ravna Eira (1948 -)	57
5.3.4.	En postkolonial økokritisk analyse av diktet «Gudene»	57
5.3.5.	En samisk bevissthet	58
5.3.6.	Parallele verdener	59
5.3.7.	Konklusjonsmotivet, et uttrykk for sinne eller en advarsel?	61
5.3.8.	Hvordan fremstiller diktet «Gudene» livsbetingelser?	61
6.0	DIDAKTISK DRØFTING	64
6.1	KRITISK REFLEKSJON	65
6.2.	POETISK SPRÅKBRUK	68
6.3	LYRIKKENS AFFEKTIVE VERDI	69
6.4	LYRIKKENS RYTMISKE VERDI	71
7.0	AVSLUTNING	73
8.0	KILDELISTE	75
8.1	PRIMÆRLITTERATUR	75
8.2	SEKUNDÆRLITTERÆR	75

1.0 Innledning

1.1 Bakgrunn

Det er flere grunner til at jeg valgte temaet og problemstilling for denne oppgaven. Blant annet var jeg opptatt av å komme frem til innsikter som kan inspirere min egen undervisning i norskfaget. Jeg hadde ønske om å bli bedre i stand til å gjøre gode valg av skjønnlitterære tekster til bruk i norskundervisningen, og økt kompetanse om hvordan skjønnlitterære tekster kan legges frem på mest mulig målrettet og effektiv måte. Samtidig er jeg også interessert i samfunnsaktuelle temaer, og siden utfordringer knyttet til bærekraftig utvikling er blant vår tids viktigste saker, tenkte jeg at det å anlegge et økokritisk perspektiv på lyrikk er både faglig spennende og samfunnsmessig relevant. En viktig inspirasjon har vært forfatter og litteraturkritiker Espen Stueland, som sier følgende i den kritikerroste boken *700-årsflommen. 13 innlegg om klimaendringer, poesi og politikk* (2016)

Å ta litteraturen på alvor kan være å likestille den med resonnementer om for eksempel klimajuss, eller å relatere de språklige bildene til naturvitenskapens natur og biologi, lese poesien slik at den ikke «bare er ord». Den leses som en bønn om rettferdighet og solidaritet i klimaendringens tid. Noe i diktingen kan få lesere til å bry seg, bli nysgjerrig, kjenne glød og iver og lyst til å dele den (Stueland, 2016)

Ifølge Stueland kan skjønnlitteraturen altså være med på å engasjere og inspirere oss til å være mer miljøbevisste. Han mener at kunst og litteratur bør ha en like selvsagt plass som natur- og samfunnsvitenskap når man behandler bærekraftstematikken i skolefaglige sammenheng. En skjønnlitterær fremstilling åpner for en alternativ og mer kreativ inngang til en tematikk som innebefatter både sosiale, økonomiske og økologiske aspekter.

1.2 Fagfornyelsen og bærekraftig utvikling i norskfaget.

Fagfornyelsen, eller Kunnskapsløftet 2020 (LK20), ble innført og iverksatt i den norske grunn- og videregående skole i 2020. Ett av de nye aspektene i denne reformen var at det ble innført tre tema som skolen skal legge til rette for tverrfaglige læring innenfor: *demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring* samt *bærekraftig utvikling*. Disse tre temaene, eller aktuelle samfunnsutfordringene, har til felles at de fordrer engasjement og innsats fra både enkeltmennesker og fellesskapet – både lokalt, nasjonalt og globalt. De har også til felles at de

studies på mange fagområder. For eksempel har temaet folkehelse både økonomiske, medisinske og sosiologiske aspekter. En helhetlig forståelse av temaene fordrer altså at de behandles i flere fag i skolen. Målet er at undervisningen ikke bare skal gi elevene økt kunnskap, men også økt evne til å reflektere over utfordringer og dilemmaer, veie ulike forhold mot hverandre, stille kritiske spørsmål, bli mer etisk bevisste, og mer bevisste på at løsninger fordrer samarbeid (Kunnskapsdepartementet, 2019). Gjennom å arbeide tverrfaglig med de tre temaene, skal elevene bli forberedt på typer av problemstillinger de vil måtte ta stilling til både under og etter endt skolegang (Klein, 2020a, s. 9). Målet er altså å utvikle elevenes dømmekraft og handlingskompetanse. Begge deler er nødvendig når de skal være med på å dreie samfunnsutviklingen i en bærekraftig retning. Judith Klein, stipendiat ved Høgskolen i Innlandet, skriver i boken *Bærekraftig utvikling i skolen* at bærekraftig utvikling «[...]er nå integrert som en rød tråd gjennom hele læreplanverket, i formålsparagrafen, i læreplanverkets overordnede del, i kjerneelementene og i kompetansemålene» (Klein, 2020a, s. 9).

Norskfaget er et dannings- og identitetsfag. Det skal hjelpe elevene til å bli selvstendige medborgere i demokratier, til å kunne delta i arbeidslivet og til å ha informasjons- og kommunikasjonskompetanse. For å kunne delta i det norske demokrati og arbeidsliv, er det nødvendig med en tilstrekkelig lesekompetanse. Ifølge fagfornyelsen har norskfaget et «[...] særlig ansvar[...]» for å øke elevens lesekompetanse (Kunnskapsdepartementet, 2019). «Utviklingen av å kunne lese i norsk går fra den grunnleggende avkodingen til å lese, tolke og reflektere over tekster i ulike sjangre, for ulike formål og av ulik lengde og kompleksitet» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Det vil si at elevene skal kunne utforske og tolke tekstene kritisk, og lese tekster som kan knyttes til seg og samfunnet som de kjenner. De skal også lese tekster som er skrevet i samtiden og tekster av kulturhistorisk betydning (Kunnskapsdepartementet, 2019). Ved å bli kjent med ulike former for tekster, skal elevene få mulighet til å se på sentrale verdispørsmål og moralske dilemmaer. Dette skal være med på at elevene skal utvikle respekt for seg selv, andre mennesker og verden rundt seg (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Norsk er et humanistisk skolefag. Humaniora blir også omtalt som «menneskevitenskapen», med dette menes det at det er ulike produkt som skildrer av menneskets handlinger, tanker og følelser som blir studert og tolket (Aa & Neteland, 2020, s. 23). Eksempler kan være å studere

ulike former for tekster, som sakprosa og skjønnlitteratur. I artikkelen «Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget» hevder litteraturprofessor Reinhard Hennig at humanistiske skolefag, som norskfaget, tilbyr «[...]innsikter og evner som erverves gjennom arbeid med språk og litteratur» (R. Hennig, 2018). En av hensiktene med denne oppgaven er å vise at norskfaget tilbyr fruktbare perspektiver på temaet bærekraftig utvikling, og at ett av disse er lyrikk-perspektivet.

1.3 Lyrikk og bærekraftig utvikling.

I denne oppgaven har jeg bestemt meg for å undersøke bærekraftstematikken med utgangspunkt i lyrikksjangeren. Lyrikk er sammen med sakprosa, episk diktning og dramatisk diktning en av de litterære hovedsjangrene (Aa & Neteland, 2020). En av grunnene til at jeg valgte denne sjangeren er at dikt er korte tekster, av den grunn er det praktisk med tanke på tidsrammen man har i en skoletime. Lyriske tekster er som regel kortere enn sakprosa, dramatisk diktning, noveller og romaner. Det vil si at det kan være mulig å både lese gjennom og få til en fruktbar diskusjon rundt diktets form, tematikk og budskap i løpet av en skoletime eller to. Selv om et dikt er kort, betyr det ikke at det forteller mindre enn lengre tekster. Tvert imot kan dikt si mye med få ord. Skei skriver i artikkelen om «Lyrikk» i Store norske leksikon at dikt ofte er «[...]preget av meningskonsentrasjon» (Skei, 2021). Med andre ord, mye blir sagt med få ord. I oppgaven bruker jeg begrepene «dikt», «lyrikk» og «poesi» om hverandre. I hverdagsspråket brukes disse begrepene om hverandre. I fagspråket brukes gjerne begrepet lyrikk om sjangeren, mens poesi brukes om språket som gjør et dikt lyrisk. Jeg kommer nærmere inn på dette i teoridelen.

En annen grunn til at jeg mener den lyriske sjangeren er en interessant innfallsvinkel til temaet bærekraftig utvikling, er det kreative språket og den kreative formen. Det kan virke mest relevant å ta utgangspunkt i sakprosa i form av lærebøker, fagartikler og debattinnlegg når man diskuterer bærekraftig utvikling i norskfaget, siden bærekraftig utvikling har så mye med sosiale, økonomiske og økologiske faktaforhold å gjøre. Sakprosa er basert på «[...] direkte ytringer fra virkeligheten» (Tønnesson, 2023). En slik tilnærming til bærekraftig utvikling finner vi typisk i fag som naturvitenskap og samfunnskunnskap. Som nevnt innledningsvis, hevder Espen Stueland at det er «noe» i diktningen som gjør at nysgjerrigheten og engasjementet rundt bærekraftstematikken hos elevene kan bli vekket. Derfor, mener han, bør det være like naturlig å gå til skjønnlitteratur som sakprosa når man

skal studere tema som bærekraftig utvikling. Skjønnlitteraturen tilbyr en helt annerledes inngang, altså et vesensforskjellig perspektiv, og det kan være givende. I talen «I mellomrummets skælvende spænding» (2023) spør Carsten Jensen seg: «Kan vi forestille sig os en besjælet videnskap, der vibrerer med de samme følelser, som vi ellers forbinder med kunst, og en kunst med det klarsyn, som vi ellers har vænnet os til at tilægge videnskaben?» Med andre ord, ligger ikke skjønnlitteraturen helt unikt til rette for å vekke engasjementet og interessen for å leve bærekraftige liv?

1.4. Problemstilling

Det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling fører med nye utfordringer og nye muligheter i norskfaget. Ifølge professor i barnelitteratur Nina Goga, er det viktig at norsklærerene kan begrunne både *hva* man leser i norskfaget, og *hvorfor* man leser det man leser i norskfaget (Goga, 2021, s. 170). Med dette i tankene, har jeg har formulert følgende forskningsspørsmål:

Hvordan kan lyrikk brukes i norskundervisningen for å bidra til at elevene blir mer bevisste og reflekterte omkring det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling,

Denne problemstillingen har naturligvis mange svar. Jeg har valgt å avgrense oppgaven ved å formulere tre konkrete underspørsmål, som til sammen vil være utgangspunkt for drøftingen:

1. Hvordan framstiller diktet «Myrstrå vipper» (1936) av Rolf Jakobsen «natur»?
2. Hvordan framstiller diktet «Satire og kamprop» (2023) av Freddy Fjellheim «miljø»?
3. Hvordan framstiller diktet «Gudene» (2019) av Inga Ravna Eira «livsbetingelser»?

Jeg har (som jeg begrunner i kapittel 3) valgt å undersøke de fire tekstene i lys av fire ulike økokritiske retninger: Økosentrisme, antroposentrisme og antroposentrisk miljøetikk, samt postkolonial økokritikk. I tillegg legger spørsmålene til rette for å undersøke samspillet mellom de økonomiske, økologiske og samfunnsmessige dimensjonene som bærekraftig utvikling består av.

1.5 Avgrensning

Ved hjelp av nærlesning skal jeg illustrere hvordan lyrikk kan gi en unik forståelse av natur, miljø og livsbetingelser i norskfaget. Derfor er det nødvendig at diktene formidler et budskap som passer inn i Fagfornyelsens verdier. Elevene utvikle respekt for natur og miljø, samt bli miljøbevisste (Utdanningsdirektoratet, 2017). Dette understrekes også i opplæringsloven § 1-1 som understreker at formålet med opplæringen blant annet er at «Elevane og lærlingane skal lære og tenkje kritisk og handle etisk og miljøbevisst. Dei skal ha medansvar og rett til medverknad» (Opplæringslova, 1998). I Fagfornyelsen legges det og til grunn at elevene skal utvikle respekt for menneskeverdet og demokratiet. Derfor tenker jeg at det er nødvendig å ta utgangspunkt i dikt som formidler verdier som respekterer mennesket, samfunnet og natur- og miljø.

Faget norsk skal «styrke elevenes evne til kritisk tenkning og skal ruste dem til å delta i samfunnet gjennom en utforskende og kritisk tilnærming til språk og tekst» (Kunnskapsdepartementet, 2019). I tillegg skal elevene få «mulighet til å reflektere over sentrale verdier og moralske spørsmål» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Norskfaget skal være en arena hvor litterære opplevelser skal styrke elevens egen oppfatning og forståelse av omverden. Det skal «[...]ruste elevene til å delta i demokratiske prosesser[...]», dette innebærer også om hvordan man kan sikre en bærekraftig utvikling både i nåtiden og i fremtiden. Siden vi befinner oss i en klimakrise som er blitt skapt av eksisterende økonomiske og sosiale forhold, er det behov for kritisk tenkning rundt disse eksisterende strukturer for å sørge for at vi når bærekraftsmålene innen 2030.

1.6 Oppgavens struktur

Teoridelen er todelt. I kapittel 2 gjør jeg rede for hvordan vi kan forstå bærekraftig utvikling i lys av Fagfornyelsen. Først gjør jeg rede for at bærekraftig utvikling er oppbygd av økonomiske, økologiske og samfunnsmessige dimensjoner. Jeg viser også til Michael Gerber som i artikkelen «Culture and sustainable development from a UN perspective» (2019) hevder at kulturelle dimensjoner kan ha en avgjørende rolle i bærekraftig utvikling. Videre gjør jeg rede for hvordan jeg oppfatter at Fagfornyelsen foreskriver at bærekraftig utvikling skal bli forstått og behandlet i skolen: Nemlig som et tverrfaglig tema som bør studeres og diskuteres med utgangspunkt i flere ulike faglige perspektiv blant annet i norskfaget; ved bruk av blant

annet skjønnlitteratur. Til slutt i kapittelet drøfter jeg hvorfor det er interessant å undersøke hvordan man kan reflektere over bærekraftig utvikling ved hjelp av den lyriske sjangeren.

I kapittel 3 gjør jeg rede for økokritikk. Dette er en kritisk teori som undersøker forholdet mellom menneske og omgivelsene. Jeg argumenterer for hvorfor den kritiske teorien økokritikk er relevant i forhold til oppgavens problemstilling. Jeg går særlig grundig inn på de sentrale begrepene *natur*, *miljø* og *livsbetingelser*.

I oppgaven har jeg gjort et utvalg av økokritiske retninger som omfatter *økosentrisme*, *antroposentrisme*, *antroposentrisk miljøetikk* og *postkolonial økokritikk*. Jeg vil vise at disse retningene er hensiktsmessige teoretiske perspektiv når en skal nærlese dikt som fremstiller natur, miljø og livsbetingelse i denne sammenheng.

Kapittel 2 og 3 skal sammen utgjøre grunnlaget for å kunne besvare de tre konkrete forskningsspørsmålene. Kapittel 4 er metodekapittelet. Her gjør jeg rede for *stratum-metoden* som Per Thomas Andersen presenterer i *Lese lyrikk. Innføring i lyrisk analyse* (2022).

Kapittel 2, 3 og 4 utgjør grunnlaget for kapittel 5 som er analysedelen i oppgaven. Her svarer jeg på forskningsspørsmålene som jeg har satt meg. Først analyserer jeg diktet «Myrstrå vipper» i en økosentrisk tradisjon og hvordan naturen i diktet kan bli forstått. Deretter nærleser jeg diktet «Kamprop og satire» (2021) av Freddy Fjellheim og undersøker hvordan miljøet blir fremstilt i lys antroposentrisk økokritikk. Den siste delen av analysekapittelet er en postkolonial økokritisk nærlesning av diktet «Gudene» av Inga Ravna Eira for å undersøke hvordan livsbetingelser blir fremstilt i diktet.

Resultatene av nærlesningene er med på å utgjøre kapittel 6. Her gjør jeg en didaktisk drøfting hva slags potensial lyrikken kan bidra med i danningen av selvstendige individer som bidrar til en bærekraftig utvikling. Her drøfter jeg hvordan kritisk refleksjon, anerkjennelse av elevenes følelser, poetisk språk og somatisk kvalitet som lyrikken tilbyr kan være med på å forme elevenes bevissthet rundt bærekraftig utvikling.

I kapittel 7 skriver jeg en konklusjon av funnene mine og den resultatet av den didaktiske drøftingen.

2.0 Bærekraftig utvikling

Begrepet «bærekraftig utvikling» ble et kjent begrep etter utgivelsen av Brundtlandskommisjonens rapport *Vår felles framtid*, i 1987. Bakgrunnen er denne: I 1983 opprettet FN Verdenskommisjonen for miljø og utvikling. Kommisjonen, som ble ledet av Norges tidligere statsminister Gro Harlem Brundtland, fikk i oppdrag å komme med forslag til løsninger på verdens fattigdoms- og miljøproblemer. Målet var å finne frem til utviklingsstrategier som på samme tid kunne bidra til å løse utfordringer knyttet til både fattigdom og miljø (Olerud, 2021). I rapporten blir bærekraftig utvikling definert som:

En utvikling som imøtekommer dagens behov uten å ødelegge mulighetene for at kommende generasjoner skal få dekket sine behov (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, 1987, s.42)

For å kunne få til en bærekraftig utvikling hevder rapporten at man må ta hensyn til to faktorer. For det første må man strebe etter at alle mennesker får dekket sine grunnleggende behov. Ønsket er at alle skal få tilgang til rent vann, ernæring og muligheter til ly og god hygiene. I tillegg skal det legges til rette for å kunne bedre egen livssituasjon gjennom arbeid og utdanning (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, 1987, s.18). For det andre må det tas hensyn til miljøets begrensning. Teknologien og den sosiale strukturen må tilpasse seg naturens bæredyktighet og ikke omvendt (Verdenskommisjonen for miljø og utvikling, 1987, s.42). Definisjonen understreker at vi både skal ta vare på menneskene som lever i dag og framtidige generasjoner. Av den grunn har vi et særlig ansvar å ta vare på natur og miljø slik at vi ikke overbelaster naturens bæreevne. Så selv om en bærekraftig utvikling vektlegger økonomisk vekst for at vi skal kunne leve fullverdige liv, kan det ikke gå på bekostning av natur- og arts mangfold eller andre mennesker (Sinnes, 2020, s.29).

Det har blitt vanlig å se på tre ulike dimensjoner for å få en oversikt på ulike problemstillinger og løsninger når en diskuterer hvordan en skal få til en bærekraftig utvikling: Sosiale, økonomiske og økologiske dimensjoner. Det er i samhandlingen mellom disse vi finner det essensielle i verdispørsmål rundt bærekraftig utvikling (Klein, 2020, s.21). Hva man vektlegger av de ulike dimensjonene avslører om man vektlegger menneskenes behov mer enn naturens rett til utfoldelse. Skal man få økt økonomisk vekst på bekostning av naturen? Eller skal man senke den økonomiske veksten for å ta hensyn til klima og natur?

I miljøetikken skilles det mellom to syn på forholdet mellom menneske og natur: Økosentrisk syn og antroposentrisk syn (Kvamme & Sæther, 2019, s.180). Det økosentriske synet

vektlegger at natur og miljø har en egenverdi, uavhengig av menneskets forhold til den. Det antroposentriske synet tar utgangspunkt i at naturens verdi er basert på hvordan mennesket kan utnytte og bruke den (Sinnes, 2020, s.33).

Definisjonen av bærekraftig utvikling har fått mye kritikk opp igjennom årene. Blant annet har den fått kritikk for å være for antroposentrisk. Det vil si at det er mennesket og dets behov som står i sentrum. Hovedgrunnen til å ta vare på natur og miljø er å kunne tilfredsstillere behovene til menneskeheten, både nålevende og kommende generasjoner. Naturen blir ansett som en instrumentell ressurs som utnyttes av menneskene. En slik tilnærming fjerner og isolerer menneske fra sitt naturlige samspill med andre arter og økosystemer. Som en konsekvens blir mennesket fremmedgjort både fra naturen, men også fra seg selv (Vetlesen & Henriksen, 2022, s.63).

En annen kritikk av begrepet bærekraftig utvikling er at det er for åpen. Begrepet kan bli tolket og forstått på flere måter slik at den kan tjene motstridende interesser. Det kan blant annet være med på å fordekke makt og interessen motsetning når det gjelder begrepet «utvikling» (Klein, 2020, s.17). Bærekraftagendaen er positiv til økonomisk vekst, da det kan være med på å bekjempe fattigdom. Så lenge økonomisk vekst skjer på en bærekraftig måte, så kan vekst skje i det uendelige (Kvamme & Sæther, 2019, s.25).

Det er også påpekt at FN ikke har anerkjent at kulturens verdi når man skal jobbe mot en bærekraftig utvikling. I artikkelen «Culture and sustainable development from a UN perspective» (2019) argumenterer Michael Gerber at sammen med den økonomiske, økologiske og sosiale dimensjonen burde det vært en fjerde kulturell dimensjon som tar for seg de kulturelle aspektene ved en bærekraftig utvikling (Gerber, 2019, s. 17). En av hovedgrunnene til at den ikke har blitt inkludert er at det mangler en klar definisjon og forståelse på begrepet «kultur». Hvordan man skal kunne måle om man har tilfredsstillt en eventuell kulturell dimensjon har også vist seg å være vanskelig (Gerber, 2019, s. 22). Likevel inkluderte 2030-agendaen kulturelle aspekt og trekk i sine 17 bærekraftsmål. I denne sammenheng er bærekraftsmål 4.7 av interesse:

By 2030, ensure that all learners acquire the knowledge and skills needed to promote sustainable development, including among others, through education for sustainable development and sustainable lifestyles, human rights, gender equality, promotion of a culture of peace and non-violence, global

citizenship and appreciation of cultural diversity and of culture's contribution to sustainable development (Min utheving, De forente nasjoner, 2015).

Det er blant annet på bakgrunn av bærekraftsmål 4.7 at bærekraftig utvikling har blitt integrert i Fagfornyelsen. Delmålet legger opp til at elever og studenter skal tilegne seg nødvendig kunnskap om bærekraftig utvikling. Bærekraftig utvikling har blitt integrert som et tverrfaglig tema gjennom hele læreplanverket, i formålsparagrafen, i læreplanverkets overordnede del, i kjerneelementene og i kompetansemålene (Klein, 2020a, s. 9).

2.1. Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i Fagfornyelsen.

I 2020 ble Fagfornyelsen innført i den norske grunn- og ungdomsskole. Et nytt aspekt var å introdusere tre tverrfaglige tema som skulle gå på tvers av skolefagene og som vil stå sentralt i skolen i årene fremover (Klein, 2020a, s. 9). De tre temaene er: Demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring og bærekraftig utvikling. Hensikten ved å innføre disse temaene er å gi elevene kompetanse i delta i demokratiet og leve selvstendige og bærekraftige liv (Klein, 2020a, s. 11). I den overordnede delen i Fagfornyelsen blir bærekraftig utvikling beskrevet på følgende måte:

«Bærekraftig utvikling som tverrfaglig tema i skolen skal legge til rette for at elevene kan forstå grunnleggende dilemmaer og utviklingstrekk i samfunnet, og hvordan de kan håndteres. Bærekraftig utvikling handler om å verne om livet på jorda og å ta vare på behovene til mennesker som lever i dag, uten å ødelegge framtidige generasjoners muligheter til å dekke sine behov. En bærekraftig utvikling bygger på forståelsen av sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold. Menneskehetens levesett og ressursbruk har konsekvenser lokalt, regionalt og globalt.

Gjennom arbeid med temaet skal elevene utvikle kompetanse som gjør dem i stand til å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst. Elevene skal få forståelse for at handlingene og valgene til den enkelte har betydning. Temaet rommer problemstillinger knyttet til miljø og klima, fattigdom og fordeling av ressurser, konflikter, helse, likestilling, demografi og utdanning. Elevene skal lære om sammenhengen mellom de ulike aspektene ved bærekraftig utvikling.

Teknologi har betydelig innvirkning på menneske, miljø og samfunn. Teknologisk kompetanse og kunnskap om sammenhengene mellom teknologi og de sosiale, økonomiske og miljømessige sidene ved bærekraftig utvikling står derfor sentralt i dette temaet. Teknologeutvikling kan bidra til å løse problemer, men kan også skape nye. Kunnskap om teknologi innebærer en forståelse av hvilke dilemmaer som kan oppstå ved bruk av teknologi, og hvordan disse kan håndteres» (Utdanningsdirektoratet, 2017)

Bærekraftig utvikling i Fagfornyelsen baserer seg på at elevene skal ha kunnskap om hva bærekraftig utvikling går ut, samt på hva slags utfordringer en slik utvikling kan by på. Elevene skal forstå sammenhengen «mellom sosiale, økonomiske og økologiske forhold» (Utdanningsdirektoratet, 2017). Dynamikken og samspeillet mellom disse kan føre til såkalte «gjenstridige problemer», problemer som har løsninger som kan tilby enda flere problemer med tanke på hensyn til flere usikre momenter (Kvamme & Sæther, 2019, s.32). En grunn til dette er at de ulike dimensjonene er så sammensveiset at det kan være vanskelig å se hvor den ene slutter og den andre begynner (Sinnes, 2021, s.57). Hensikten for elevene er at de skal oppnå forståelse for både ulike løsninger, men og få innsikt i de ulike utfordringene og dilemmaene som kan oppstå når en søker å finne den beste løsningen.

2.2 Bærekraftig utvikling i norskfaget

I norskfaget skal det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i grunn- og videregående skole forstås på følgende måte:

I norsk handler det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling om at elevene skal utvikle kunnskap om hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser, lokalt og globalt. Gjennom å møte fagets tekstmangfold, lese kritisk og delta i dialog kan elevene utvikle evnen til å forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter som kan oppstå når samfunnet endres i en mer bærekraftig retning. Faget norsk bidrar til å bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket (Kunnskapsdepartementet, 2019)

Bærekraftig utvikling i norskfaget kommer blant annet frem gjennom hvordan tematikken blir formidlet og fremstilt både språklig og litterært. Dette innebærer også den skjønnlitterære sjangeren lyrisk diktning. Ifølge Kari Anne Rødnes viser skjønnlitteraturen sin styrke ved at den kan styrke elevenes dybdeforståelse rundt bærekraftig utvikling «[...] ved å *leve seg inn i andres liv og å forestille seg alternative virkeligheter*» (Tekstens utheving, Rødnes, 2019, s. 62). Judith Klein hevder i sin bok *Bærekraftig utvikling i skolen* at «Språket og litteraturen bærer i seg verdier, forståelser, figurer og metaforer og har betydning for hva vi evner å forestiller oss, og for hvordan vi handler» (Klein, 2020a, s. 54). Skjønnlitteraturen kan med andre ord åpne våre perspektiver og forståelse av verden rundt oss.

Skjønnlitteratur kan utvide følelsesregisteret hos en leser. I motsetning til sakprosaetekster som er basert på faktakunnskap og logosargumenter, har skjønnlitteraturen, og særlig dikt, den

fordelen at den sikter seg inn mot følelsene hos mottakeren, ikke først og fremst intellektet. Sakprosa som tar for seg faktakunnskap rundt bærekraftig utvikling skal bli stimulert i skolefag som har et naturvitenskapelig og samfunnsfaglig perspektiv. Skildringer av andres opplevelser eller følelser i et dikt kan være med på at eleven identifiserer eller sympatiserer med gitt opplevelse eller følelse (Å. Hennig, 2019, s. 38). Louise M. Rosenblatt hevdet at litteraturen er unik i den forstand at vi ikke bare blir *fortalt* hvordan noen har det, men vi får i tillegg *oppleve* hvordan de erfarer og tolker verden og seg selv (Rosenblatt, 1995, s.36 i Å. Hennig, 2019, s. 38). Rosenblatt er nok først og fremst opptatt av å formidle at litteraturen kan hjelpe oss å forstå hvordan andre mennesker har det inne i seg. Å lese skjønnlitterære tekster som handler om menneskers indre tanker og følelser kan med andre ord være med på å øke elevenes forståelse av seg selv, andre mennesker og omgivelsene rundt seg.

I artikkelen «Skjønnlitteratur og bærekraft – et bidrag fra norskfaget» (2019) hevder Rødnes i likhet med Rosenblatt at skjønnlitterære tekster både gir rom for at man kan leve seg inn i det man leser om, samtidig som man har en distanse til det. Man kan lese om fenomener som gjør at man både kan kjenne seg igjen, føle med eller lese om nye opplevelser i skjønnlitteraturen. Samtidig gir skjønnlitteraturen rom for å analysere hvordan en tekst fremstiller subjektive fenomener fra en objektiv avstand (Rødnes, 2019, s. 63). Rødnes hevder at skjønnlitteraturen kan øke elevenes evne til å løse problemer, forstå sine omgivelser og utvikle empati og forestillingsevne hos dem (Rødnes, 2019, s. 63). Å lese skjønnlitteratur som tar utgangspunkt i bærekraftstematikken er med andre ord med på å øke elevene dybdeforståelse i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Ifølge Fagfornyelsen skal skolen «gi rom for dybdeløring slik at elevene utvikler forståelse av sentrale elementer og sammenhenger innenfor et fag, slik at de lærer å bruke faglig kunnskaper og ferdigheter i kjente og ukjente sammenhenger» (Utdanningsdirektoratet, 2017). Å lese skjønnlitteratur som omhandler bærekraftsproblematikken åpner altså for å reflektere rundt dette temaet fra et subjektivt ståsted.

2.3. Bærekraftig utvikling og aktuelle kjerneelement

Elevene skal ifølge Fagfornyelsen kunne «lese kritisk» når de skal «[...]forstå og håndtere meningsmotsetninger og interessekonflikter[...]» i lys av bærekraftsproblematikken (Kunnskapsdepartementet, 2019). En kritisk og systematisk lesning av skjønnlitteratur som tar

for seg bærekraftstematikken skal kunne øke kunnskapen om bærekraftig utvikling og hvordan den har blitt fremstilt. Dette spiller godt sammen med kjerneelementet *Kritisk tilnærming til tekst* som legger til rette for at elevene skal kunne reflektere «[...]kritisk over hva slags påvirkningskraft og troverdighet tekster har» (Kunnskapsdepartementet, 2019).

I boken *Økokritisk håndbok. Natur og miljø i litteraturen* (2023) foreslår Sissel Furuseth og Reinhard Hennig at norsklærere bør reflektere over hvordan en tekst kan utvikle elevenes kritiske tenkning. Elevenes egne kritiske refleksjoner kan komme til uttrykk i enten skriftlig eller i muntlig form. Hennig og Furuset hevder at en kritisk tilnærming til ulike tekster fra ulike sjangre kan være med på å skape forståelse for «de komplekse sammenhengene mellom de økologiske, sosiale og økonomiske aspektene i bærekraftsproblematikken» (Furuseth & Hennig, 2023, s. 164). Av den grunn er det vesentlig å reflektere over hvordan ulike teksters, både sakprosa og skjønnlitterære, sin potensielle verdi i en norskfaglig undervisning som skal ta for seg det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

Kjerneelementet «Tekst i kontekst» legger opp til at elevene skal lese tekster som kan knyttes til sin egen «[...]kulturhistoriske kontekst og til elevenes egen samtid» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Å knytte en skjønnlitterær tekst til faktorer utenfor seg selv kan, som Rødnes hevder, «[...]gi litteraturarbeidet mening» for elevene (Rødnes, 2019, s. 64). Å undersøke tekster som tar for seg aktuelle temaer elevene kan kjenne seg igjen i kan være med på å øke motivasjonen for å se kritisk på skjønnlitterære tekster. Dette kan også være med på å stimulere kritiske tenkningen hos elevene generelt ved at skjønnlitterære tekster kan presentere kjent tematikk på en ny og ukjent måte. Skjønnlitteraturen må likevel ikke bli redusert til et middel for å oppnå kunnskap rundt bærekraftig utvikling, selve opplevelsen av teksten kan være vel så vesentlig.

2.4. Bærekraftig utvikling og den lyriske sjangeren

Selv om det ikke finnes en universell definisjon av lyrikk kan man forstå lyriske tekster som følgende: «Et lyrisk dikt er en autonom og oftest relativt kort dikterisk tekst, som av og til kjennetegnes ved visse formelle trekk av typografisk og metrisk art (fast metrisk mønster, rim, strofisk oppbygning osv.)» (Kittang & Aarseth, 1998, s. 30).

For å forstå hva slags verdi den lyriske sjangeren kan ha når man diskuterer bærekraftsproblematikken, er det nødvendig å undersøke hva den ikke tar utgangspunkt i. I motsetning til episke og dramatiske tekster har lyriske dikt ingen avstand mellom den som taler og det som blir omtalt. Situasjonen som blir omtalt i et dikt blir fremstilt som en «direkte opplevelse eller erindring av tidligere opplevelser» av det lyriske jeg. Det lyriske jeget har sine oppfatninger og holdninger om verden, og dette blir reflektert i det lyriske diktet (Kittang & Aarseth, 1998, s. 33). I tillegg følger gjerne romaner, noveller og dramaer som er skrevet i tradisjonell form et handlingsforløp, mens i et lyrisk dikt blir tekstens enhetlige ramme realisert gjennom en stemning eller tone (Kittang & Aarseth, 1998, s. 33).

Den lyriske sjangeren skiller seg fra den dramatiske og episke sjangeren ved at den i mindre grad følger mimesistanken til Aristoteles, altså at kunsten søker å etterlikne virkeligheten. Ifølge Aristoteles reflekterer og etterlikner all kunst naturen, altså de sansbare tingene. Jonathan Culler påpeker at Aristoteles definerte lyrikk som en ikke-mimetisk affære, men snarere skulle forstås som en talebegivenhet (Culler, 2015, s. 35; Myren-Svelstad, 2021, s. 4). Lyrikk streber ikke etter å etterlikne virkeligheten, men det er en sjanger som skaper sin egen verden i sin framføring eller tekst (Myren-Svelstad, 2021, s. 4) Dikter-jeget plasserer seg ved siden av sine omgivelser. Her representerer ikke dikter-jeget en virkelig beskrivelse av verden rundt seg, men det er ett uttrykk for dikter-jegets opplevelse av verden rundt seg (Claudi, 2010, s. 102–103).

Selv om den lyriske sjangeren ikke er en refleksjon av den objektive verden er det nettopp den subjektive særegenheten ved den lyriske sjangeren som er av verdi når elevene skal lese tekster som tar for seg bærekraftig utvikling. Jonathan Culler hevder at noe av det særegne med lyrikk som talebegivenhet er at: “The most striking of these is the presentation of assertions or judgements that are not relativized to a particular speaker or fictional situation but offered as truths about the world” (Culler, 2015, s. 35). Det at man ikke kan knytte stemmen i diktet til en faktisk person eller hendelse, gir en følelse av at diktet snakker direkte til oss. Det eneste vi får vite er holdningene, meningene og oppfatningene til dikter-jeget og det er det som får substans i diktet. Det lyriske-jeget har alltid et forhold til det som blir omtalt i diktet, enten om det er en situasjon, en følelse eller en stemning. Dette kan for eksempel være et forhold som er balansert og harmonisk, eller det kan være et forhold som bærer preg av å være anstrengt og ustabil (Bjørn, 2016, s. 30).

En annen særegenhet med dikt som Cullen peker på er at det skjer nå: «in the present time of discourse» (Culler, 2015, s. 37). Det at dikter-jeget skildrer sin opplevelse her og nå, er med på å skape en nærhet mellom leseren og teksten. Det gir ett inntrykk av at dikter-jeget snakker til leseren her og nå. Dette gir en effekt av at leseren ikke *ser på* hendelsene som det lyriske-jeget skildrer, men leseren *ser med* det lyriske-jeget på hendelsene i opplevelsøyeblikket (Kittang & Aarseth, 1998, s. 35).

En lyrisk tilnærming til bærekraftstematikken kan hjelpe elevene med å sortere sine egne tanker og oppfatninger. Dette styrkes av Fagfornyelsens individualistiske tilnærming til hva som forventes av elevene. Blant annet skal elevene forstå konsekvensene av sine handlinger: «Gjennom arbeid med temaet skal elevene utvikle kompetanse som gjør dem i stand til å ta ansvarlige valg og handle etisk og miljøbevisst. Elevene skal få forståelse for at handlingene til den enkelte har betydning» (Utdanningsdirektoratet, 2017). Ansvar for Fagfornyelsen legger på elevene kan både virke forvirrende og frustrerende da det ikke er deres skyld at vi har havnet i den krisen vi er i. Ikke minst kan det bli oppfattet som urettferdig at det forventes at elevene skal skape et bærekraftig samfunn som hverken finnes eller dagens samfunn ikke streber etter.

I artikkelen «Lyrisk kompleksitet i antropocen: Ein formorientert bærekraftig litteraturdidaktikk» hevder forfatter Per Esben Myren-Svelstad at litterær lesning av lyrikk i lys av bærekraftsproblematikken skal gi elevene redskap til «å takle det usikre» (Myren-Svelstad, 2021, s. 3). Myren-Svelstad definerer ikke hva det «usikre» kan være, men det kan bli forstått som den usikre fremtiden som en bærekraftig utvikling medfører. I Fagfornyelsen står det at «barn og unge skal håndtere dagens og morgendagens utfordringer, og vår felles fremtid avhenger av at kommende generasjoner tar vare på kloden» (Utdanningsdirektoratet, 2017). Dette skaper et stort usikkerhetsmoment fordi det norske samfunnet i dag er ikke bærekraftig. Ansvar for å skape et bærekraftig samfunn blir i Fagfornyelsen skjøvet over på elevene (Kvamme, 2018). Astrid Sinnes skriver i sin bok *Utdanning for bærekraftig utvikling. Hva, hvorfor og hvordan?* (2021) at det oppstår usikkerhet om hva som skjer med klimaet i årene fremover og om samfunnet faktisk klarer å gjøre de nødvendige tiltakene for å forhindre de verste utfallene av klimaendringene.

2.5. Lyrikk som et bidrag i det bærekraftige dannelsesoppdrag

Hensikten med å ha det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget er å danne bærekraftige individer. Å lese lyriske tekster kan bidra til dette dannelsesoppdraget. I hovedsak er det å lese poesi en form for å søke etter mening og å skape mening. Ved å presentere tekster som utfordrer elevenes forståelse, kan man forberede studenter på å møte ukjente utfordringer på en helhetlig og innovativ måte (Didham, 2022, s. 124). På den måten kan elevene skape et eget rammeverk for hvordan de møter utfordringer.

Norskfaget skal ruste elevene til å «handle og påvirke samfunnet gjennom språket» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Dette blir gjenspeilet i artikkelen *Handlingskompetanse for en bærekraftig utvikling: Hva slags didaktikk trengs nå?* (2020) skrevet av Judith Klein. Her argumenterer hun for nødvendigheten av å inkludere og stimulere de motoriske, affektive og kognitive evnene hos elevene når man skal undervise om bærekraftstematikken (Klein, 2020b). Da legger man til rette for å både gi elevene den nødvendige kunnskapen og viljen til å leve bærekraftige liv. Med andre ord bygger man opp en bærekraftig handlekraft hos elevene.

I artikkelen *Poetic learning for a sustainable future: Transforming our collective story* argumenterer Robert J. Didham for den lyriske sjangerens unike verdi når det gjelder å stimulere de motoriske, kognitive og affektive evnene hos elevene. De samme evnene Klein hevder er avgjørende for å fordre til bærekraftig handlekraft. Didham hevder at lyriske dikt stimulerer en læringsprosess som kan påvirke og endre våre opprinnelige oppfatninger og kollektive fantasi, samt etablere et språk hvor vi kan finne felles aspirasjoner (Didham, 2022, s. 139). De kognitive evnene blir stimulert gjennom den lyriske sjangers poetiske språk. Elevene må arbeide med språket for å forstå diktets egentlige tematikk, mening og budskap (Didham, 2022, s. 139). Språklige virkemidler som symboler, metaforer, similier, gjentakelser m.m. skaper en nærhet til det som subjektet i diktet fremstiller, og kan være med på å vekke emosjonene hos elevene (Didham, 2022, s. 139). Gjennom lyrikkens musikalske og rytmiske egenskaper blir kroppen og de motoriske egenskapene aktivert hos elevene (Didham, 2022, s. 139).

2.5.1 Lyrikk og følelser

Lyrikk er en subjektiv skjønnlitterær sjanger. I kjernen finner vi en «talende og sansende jeg-instans» (Skei, 2021). I litteraturvitenskapen, og i undervisningssammenheng, blir denne instansen ofte omtalt som et «dikter-jeg» eller et «lyrisk-jeg». Den subjektive tilnærmingen kan treffe elevene ved at å røre ved følelsene deres. Didham hevder i sin artikkel at poesi tilbyr følelsesmessige og estetisk språklige muligheter i tilknytning til bærekraftig utvikling (Didham, 2022, s. 135).

Martha Nussbaum argumenterer i boken *Litteraturens etikk* (2016) at litteratur er med på å danne medlidenhet hos leseren, og at medlidenhet er en nødvendig evne for å ha en samfunnsbevisst forestillingsevne. For å danne siviliserte samfunnsborgere, som jo er hensikten med den norske skole, er det ifølge Nussbaum nødvendig å røre ved elevenes følelsesregister. Selv om *Litteraturens etikk* tar utgangspunkt i romansjangeren mener jeg at flere av tankene som Nussbaum skriver om kan bli overført til den lyriske sjangeren.

«Litteraturen står på følelsenes side» hevder Nussbaum (Nussbaum, 2016, s. 167). Den er med på å danne og vedlikeholde medlidenhet hos leseren. Litteraturen åpner for at vi kan oppleve hvordan andre subjekter opplever og forholder seg til verden rundt seg. Nussbaum hevder at «[...] den kunstneriske formen lar tilskueren, om så bare for en stakkert stund, legge merke til de usynlige menneskene i hans egen verden – og det er i alle fall en spire til sosial rettferdighet» (Nussbaum, 2016, s. 36). Av den grunn er det nødvendig å «[...]innlemme verker som gir stemme til livserfaringene til grupper i samfunnet som det er høyst påkrevet at vi forstår, så som medlemmer av andre kulturer, etniske minoriteter, kvinner, lesbiske og homofile» (Nussbaum, 2016, s. 43). Ved å ta utgangspunkt i dikt som tar for seg bærekraftige temaer kan man gi en «stemme» til deler av bærekraftige tematikk som ikke nødvendigvis har en stemme. I en økokritisk sammenheng gjelder dette spesielt arts- og dyremangfoldet som inngår i ulike økosystemer. Språklige virkemidler som besjeling og personifikasjon kan være med på å øke sympati for dyr, natur og miljø. Ved å gi menneskelige egenskaper til ikke-menneskelige ting og skapninger, kan det være med på å vekke leserens sympati og vekke et engasjement for bevaring av artsmangfold og utsatte økosystem (Furuseth & Hennig, 2023, s. 150).

Lyrikk som kunstform kan gi uttrykk for vanskelige eller uhåndterlige følelser og temaer som kan være vanskelig å forklare med hverdagspråket. Dikt kan røre ved elevenes følelser ved at de leser tekster som har en særegen og individuell form og skrivestil som beskriver kompliserte forhold på en forståelig og håndterbar måte (Bjørn, 2016, s. 72). Særlig kan den empatiske evnen økes fordi litteratur åpner for skildringer av hvordan andre opplever verden rundt seg. Hovedsakelig er empati om å kunne forstå andres følelser ved å sette seg inn i andres sted. Empati er en viktig egenskap for å skape mellommenneskelige relasjoner og å bli en ansvarlig samfunnsborger da det fordrer prososial atferd (Svartdal & Helgheim, 2022). Empati skaper bevissthet om at man selv er sårbar, og ved å identifisere seg med andres indre liv kan bli klar over at man kan bli utsatt for ulykke på lik linje som andre (Nussbaum, 2016, s. 32)

2.5.2 Lyrikk og kreativ tenkning

Ifølge Reinhard Hennig er språket avgjørende i forhold til bærekraftsspørsmål fordi kunnskap om bærekraftig utvikling blir formidlet og kommunisert språklig (R. Hennig, 2018). Hva vi leser og hvordan vi snakker om bærekraftig utvikling er derfor med på å forme våre oppfatninger og meninger om fenomenet bærekraftig utvikling. Poesi har et kreativt og «kunstferdig formet» språk som har «originale språklige bilder» og bryter med hverdagslig språkbruk (Skei, 2021). Et kreativt og kunstferdigformet språk presenterer en annen fremstilling av bærekraftsproblematikken enn den som blir presentert i naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige skolefag.

Ifølge Sinnes er kreativ tenkning avgjørende dersom man skal finne løsninger på bærekraftsproblematikken (Sinnes, 2021, s. 60). Kreativ tenkning er og skapende tenkning (Teigen, 2019). Kreativ tenkning kan føre til at man ser sammenhengen mellom ulike fenomener, og dermed finner nye metoder og fremgangsmåter til å løse problemer (Teigen, 2019). Løsningen på bærekraftsproblematikken avhenger av kreative mennesker som finner nye måter å leve bærekraftig på. Av den grunn er kreativitet en sentral kompetanse innen det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

Lyrikk stimulerer fantasien og kreativitet hos elevene slik at de kan forstå bærekraftsproblematikken fra nye og kreative perspektiver (Didham, 2022, s. 127). Poetisk og kreativt språk kan frigjøre elevenes oppfatning og forståelse av bærekraftig utvikling. Lyrikk

rendyrker og utnytter «former for meningsutvidelse» som språklige bilder som metaforer, similier og symbolikk kan romme (Skei, 2021). Skei hevder at de kan vedlike holde en oppfatning, tanke eller følelse på en særlig tydelig måte, men den kan også legge frem en «ny og uventet» måte å forstå en gitt oppfatning, tanke eller følelse (Skei, 2021). Igjen, kan dette presentere nye og kreative måter rundt bærekraftsproblematikken.

3.0 Økokritikk og fremstilling av natur, miljø og livsbetingelser

Økokritikk kan bli forstått som «studiet av forholdet mellom litteraturen og miljøet» (Glotfelty & Fromm, 1996 s. xviii, i Claudi, 2019, s.241). En annen populær definisjon av økokritikk er den som Greg Garrard skrev i sitt innflytelsesrike verk *Ecocriticism* (2004):

Indeed, the widest definition of the subject of ecocriticism is the study of the relationship of the human and the non-human, throughout human cultural history and entailing critical analysis of the term “human” itself (Garrard, 2004, s.5; i Gregersen & Skiveren, 2016, s. 31).

Reinhard Hennig og Sissel Furuseth understreker at økokritikken ikke tar for seg «naturfenomener som sådan» (Furuseth & Hennig, 2023, s. 15). Den tar derimot for seg «kulturelle representasjoner av menneskers interaksjoner med den ikke-menneskelige naturen» (Furuseth & Hennig, 2023, s. 15). Dette gjenspilles i det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget da elevene skal undersøke «*hvordan tekster framstiller natur, miljø og livsbetingelser*» (Min utheving, Kunnskapsdepartementet, 2019). Ved hjelp av begreper og perspektiver fra økokritikken kan man belyse hvordan ulike holdninger og oppfatninger om natur og miljø har blitt og blir framstilt i ulike typer tekster. Noe som indirekte kan fortelle oss om hvordan mennesker har forholdt og forholder seg til natur og miljø i det virkelige liv. En av hensiktene med økokritiske studier er å fordre til å vise mer respekt for natur og miljø, samt leve på en mer bærekraftig måte (Claudi, 2013, s. 242).

3.1 Hvorfor økokritikk?

Bærekraftig utvikling er et omfattende tema, og inneholder både naturmessige og kulturelle aspekter. Dette omfatter tre dimensjoner; økologi, økonomi og samfunn. I den videre drøftingen har jeg som nevnt valgt å ta utgangspunkt i litteraturteorien økokritikk. Det er flere kritiske litteraturteorier som kunne ha vært brukt i en diskusjon om bærekraft i skjønnlitteratur. Eksempelvis kan man argumentere for at marxistisk, feministisk og postkolonial litteraturteori hadde passet inn i en diskusjon om bærekraftig utvikling norskfaget. I den overordnede delen av Fagfornyelsen står det at temaet «rommer problemstillinger knyttet til miljø og klima, fattigdom og fordeling av ressurser, konflikter, helse, likestilling, demografi og utdanning» (Utdanningsdirektoratet, 2017). Alle disse problemstillingene kan bli undersøkt gjennom nevnte litteraturkritiske teorier. Analyse av en skjønnlitterær tekst basert på, for eksempel, feministisk litteraturteori kan betraktes som en

del av det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling, da bærekraftsmålene 4 (god utdanning), 5 (likestilling mellom kjønn) og 10 (mindre ulikhet) fremmer disse prinsippene.

Økokritikk åpner for hvordan vi tolker, forstår og oppfatter natur og miljø, som vi er avhengige av for å overleve, i skjønnlitteraturen. Økokritikken åpner også for at man bygger på elevenes forståelse av «sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold» (Utdanningsdirektoratet, 2017), da økokritiske perspektivet bygger på «erkjennelsen av at natur og kultur står i et gjensidig påvirkningsforhold» (Claudi, 2013, s. 241). På den ene siden begrenser naturen menneskets utfoldelse, da den er begrenset. På den annen side påvirker menneskelig aktivitet de naturlige omgivelsene rundt seg (Claudi, 2013, s. 241).

Lesning av skjønnlitterære tekster i økokritisk perspektiv kan være med på å utfordre våre egne holdninger til naturen. I tillegg kan vi som lesere bli kjent med hvordan naturen legger rammer for menneskelig påvirkning på jordkloden (Claudi, 2019, s.241). Ved å se på bærekraftsproblematikken gjennom et økokritisk perspektiv kan det være med på å endre våre holdninger og tankesett om vår posisjon i økosystemet. Økokritikk kan derfor også bli sett på som en sivilisasjonskritikk (Kvamme, 2019, s.66).

3.2. Hvordan kan vi forstå «natur»?

Det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget hevder at elevene skal lese tekster «som fremstiller natur» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Naturbegrepet må reflekteres rundt da det er sterkt ideologisk og politisk ladet, og kan bli brukt for forskjellige formål (R. Hennig, 2018). Å gi en god definisjon på hva fenomenet «natur» faktisk innebærer er vanskelig. Alle har en ide om hva naturen er, likevel er det vanskelig å gi en klar og konsis definisjon på hva det faktisk er. En vanlig definisjon er at «natur er det motsatte av kultur» (Det norske akademis ordbok, 2023b).

Kultur er i motsetning til natur alt som er menneskeskapt. En slik forståelse skaper en tydelig kontrast mellom «natur» og «kultur», og det kan gi en ide av hva forskjellene mellom de to konseptene er. Samtidig er jo mennesket en biologisk art, og dermed en del av naturen. I artikkelen «Natur – et selvinnlysende begrep?» hevder forfatter og naturfagslærer Harald Liebich at det er 5 sammenhenger som kan kaste lys over hva natur-begrepet faktisk innebærer: «[...]natur som landskap, natur som motsats til kultur, natur fortolket gjennom

fysikk, kjemi og biologi, natur som tingenes essens og naturen som «Moder jord» (Liebich, 2018).

Naturen sett i lys av landskapet tar for seg det geologiske aspektet av natur. Geologien er en naturvitenskap som undersøker hva jorden er bygget opp av (Spjældnes et.al, 2023) Naturen blir i denne sammenheng knyttet ulike naturmiljøer som for eksempel kystlandskap, skoglandskap og fjellandskap (Liebich, 2018). I denne sammenheng hevder Liebech at man kan se for seg en skala som skiller landskapet i forhold til hvor berørt omgivelsene eller landskapet er av mennesker. Skalaen strekker seg fra urbane landskap som storbyer til uberørte landskap, som for eksempel fjellvidder, regnskoger eller korallrev. Samtidig er det vanskelig å finne landskap som er helt uberørt av menneske. Dette har sammenheng med at vi har kommet inn i en ny geologisk periode kalt antropocen. Urbanisering, skogsdrift, gruver, infrastruktur og utslipp av klimagasser. er en såpass drastisk og alvorlig inngripen av naturen at det skiller seg markant fra den tidligere geologiske epoken holocen (Svensen et al., 2016).

Som jeg allerede har nevnt har natur blitt ansett som en «motsats» til kulturen. Liebich representerer to hovedsyn. Det ene synet legger vekt på at naturen er ubearbeidet, tilfeldig og usivilisert. Kulturen representerer det bearbeidede, kultiverte og siviliserte. Det andre synet Liebech legger frem er synet hvor naturen representerer noe rent og ekte, mens kulturen representerer drastiske inngrep og ødeleggelse av det rene og autentiske. Samtidig er det problematisk å anse «natur» og «kultur» som to motpoler på grunn av den antropocene geologiske perioden vi er i nå. Siden så og si nesten all natur på jorden er påvirket og bearbeidet av mennesket, kan man påstå at natur har blitt kultur?

Den tredje og fjerde forståelsen Liebech legger frem tar for seg de fysiske, kjemiske og biologiske kvalitetene ved naturen, samt tingenes essens. Denne forståelsen bygger på de naturvitenskapelige og de materielle aspektene ved naturen. Naturen er noe som faktisk er rundt oss, og som kan bli forstått ved hjelp av fysiske lover og naturvitenskapelige eksperimenter. I denne sammenheng blir naturen sett på som en motsats av det immaterielle eller det åndelige (Liebich, 2018).

Den femte forståelsen bygger på en forståelse av naturen som «Moder jord». Dette representerer en forståelse av natur som en «såkalt holistisk forståelse av virkeligheten, der

naturen utgjør et organisk hele» (Liebich, 2018). I denne forståelsen vektlegger Liebeck religiøse oppfatninger av naturen som man finner i kristendommen og østlige religioner, Gaia-hypotesen og dypøkologien av Arne Næss. I denne sammenheng er dypøkologien av størst interesse da denne tankegangen har vært med på å legge den økokritiske retningen økosentrisme. Dypøkologien fremmer en ny etikk, hvor mennesket er en del av helheten, framfor en kontrast til resten av naturen (Vetlesen & Henriksen, 2022, s. 91). Retningen tar avstand fra en dualistisk forståelse av verden hvor mennesket og naturen representerer ulike sfærer (Furuseth & Hennig, 2023, s. 49). Det vil si, den avviser tanken om at det finnes et klart skille mellom «kultur» og «natur». Dypøkologien fremmer at alle levende vesener har lik verdi, dette inkluderer menneskearten. Mennesket er «deltakere i en altomfattende natur, berørt av den og avhengige av den, snarere enn herskere over den» (Vetlesen & Henriksen, 2022, s. 92).

Her har jeg prøvd å peke på noen måter vi kan forstå naturen. Å få et godt grep rundt konseptet «natur» er likevel vanskelig. Dette reflekterer Timothy Morton rundt i sin bok *Økologi uden natur*:

«Jo mere vi studerer den, jo mere opdager vi, at naturen, ud over det forhold at mange forskellige mennesker har mange forskellige forestillinger om den, i sig selv flimrer mellem forskellige ting – den er både/og eller hverken/eller. Denne flimren har indflydelse på, hvordan vi skriver om den. Naturen er..dyr, træer, vejret...habitatet, økosystemer. Den er både helheden og helhedens dele. Den er omverden og omverdens enkeltelementer» (Morton, 2019, s. 29)

Naturen er både det som er fysisk rundt oss, men det kan også være forestillinger som vi mennesker har skapt både på egenhånd eller sammen. Natur er noe «annerledes» enn kultur, samtidig som det er sterkt behandlet av mennesket i den antropocene perioden. Natur er en kontrast til kultur, samtidig som det er en del av naturen siden den er skapt av menneske som er igjen er en del av naturen.

3.2.1. Natur i skjønnlitteratur

I denne sammenheng er det ikke de naturvitenskapelige aspektene rundt naturen som er av interesse, men hvordan naturen blir forstått i lys av ulike felt innen humaniora. Mer spesifikt den skjønnlitterære sjangeren lyrikk. I boken *With nature. Nature philosophy as poetics*

through Schelling, Heidegger, Benjamin and Nancy» av Warwick Mules (2014) skriver Mules følgende om en humanistisk forståelse av naturen:

“Unlike the sciences, which secure knowledge of nature and natural things through methods of objectifications and verification, the humanities employ ad hoc approaches and scholarly interpretations in localized sites and texts, producing speculative knowledge about the things of nature with no grip in the world of objective facts” (Mules, 2014, s. 4).

Fremmer skjønnlitteraturen en objektiv fremstilling av faktiske forhold i naturen? Som regel ikke, men den fremmer en subjektiv fremstilling av naturen. Det kan være vel så viktig for å fremme en bærekraftig utvikling som objektive fremstillinger. I skjønnlitteraturen nærmer en seg naturen med en subjektiv tilnærming.

Kulturelle skildringer av natur og miljø kan fortelle oss hvordan mennesket både har oppfattet og oppfatter naturen. Skildringene kan være med på å fortelle om hvordan forholdet mellom mennesket og de fysiske omgivelsene blir fremstilt. I boken *Den materielle dreining. Natur, teknologi og krop i (nyere) dansk litteratur* (2016) hevder forfatterne Martin Gregersen og Tobias Skiveren følgende:

«Man kan ikke forstå mennesket uden at samtidig forstå dets ikke-menneskelige miljø. Den natur, vi omgives af og selv er en del af, er nemlig ikke bare en ubetydelig kulisse for vores handlinger, men en agent, der med sine pludselige påfund med et kan gribe ind i menneskeheten» (Gregersen & Skiveren, 2016, s. 31).

Dersom man skal undersøke naturen i skjønnlitteratur i økokritisk tradisjon er det relevant å undersøke hvordan menneskelig samspill med naturen blir fremstilt. Anser teksten mennesket som en del av naturen, eller blir mennesket ansett som noe grunnleggende annerledes? Det er også interessant å undersøke hvordan naturen blir representert i skjønnlitteraturen ved hjelp av språklige virkemidler som metaforer og symboler. Furuset og Hennig foreslår å undersøke «i hvilken grad den menneskelige bevissthet trer i bakgrunnen til fordel for ikke-menneskelig natur, eller hvorvidt tekstens representasjon av steder åpner for en dypere og mer ydmyk holdning til det fysiske miljøet» (Furuset & Hennig, 2023, s. 62). Å lese tekster som skildrer hvor den menneskelige bevisstheten blir plassert i forhold til naturen som blir skildret i teksten kan være med på å bevisstgjøre eleven, og lærere, om hvordan naturen har blitt og blir forstått i skjønnlitteraturen.

Naturen har alltid hatt en sentral rolle i skjønnlitteraturen. Utallige forfattere har igjennom tidene beskrevet og utforsket naturen på ulike måter for å formidle følelser, symbolikk og temaer i sine verk. Lyrikk som skildrer naturen, kan bli kategorisert som naturlyrikk. I boken *Diktet natur* av Henning Howlid Wærp (1997) defineres naturlyrikk som lyrikk som «i vesentlig grad er preget av natur- og landskapsmotiver» (Wærp, 1997, s. 61). Det vil si at dikteren har hentet inspirasjon fra naturopplevelser eller forestillinger om naturopplevelser som motiv i sitt dikt. Videre hevder Wærp at «En beskrivelse av naturen vil alltid være en beskrivelse av *subjektets* møte med naturen» (Tekstens utheving, Wærp, 1997, s. 61). Et dikt som tar for seg naturen vil altså være et uttrykk for subjektets, det vil si dikter-jegets, indre oppfatning og forståelse av naturen rundt seg. Av den grunn handler naturlyrikk «i en viss forstand om noe annet, eller i hvert fall mer enn – natur» (Wærp, 1997, s. 61). Naturlyrikken synliggjør verdensaltet for mennesket som ikke har mulighet til å observere den med sitt blotte øye (Fjørtoft, 2011, s.31). Samtidig kan en slik tilnærming til naturlyrikken være problematisk. I avhandlingen *Jordsanger: Økokritiske analyser av Inger Christensens lange dikt* (2011) skriver Henning Fjørtoft at skandinaviske forskere har hatt problemer med å avgrense med hva som kan regnes som «natur» i poesien (Fjørtoft, 2011, s.30). Naturen, som jeg allerede har nevnt, er vanskelig å få grep om hva faktisk er og inneholder. Det gjelder også hva naturlyrikken består av.

3.2.2. Økosentrisme

Økosentrisme er en retning innen miljøetikken som sier at økosfæren som helhet overskrider interessen til en individuell art (Claudi, 2013, s. 248). Retningen spiller på de samme verdiene som den filosofiske retningen dypøkologi. Økosentrismen anerkjenner viktigheten av å se på naturen som en helhet og fokuserer på sammenhengene og relasjonene vi er en del av. De levende delene som menneske, dyr og planter, har en like stor verdi og krav på beskyttelse som de ikke-levende delene som jordsmonn, vannforhold og lufttilstand. Den holistiske tankegangen fordrer at en må bevare den biologiske mangfoldigheten og opprettholde fungerende økosystemer (Buell, 2005, s. 137). Det vil si at det er mer betydningsfullt å beskytte en truet art og økosystem, da tap av dem fører til tap av genetisk mangfold, økosystemets funksjon og muligheten for andre organismer til å overleve (Aanensen, 2022). I økosentrismen blir egenverdien til menneskearten vurdert på lik linje som alle andre abiotiske og biotiske deler av økosfæren (Furuset & Hennig, 2023, s. 49).

Økosentrismen, i likhet med dypøkologien til Arne Næss, tar avstand fra den vestlige dualistiske tanken om at menneskearten er avskilt fra naturen. Som nevnt, er alle deler av økosfæren koblet sammen. Tanken om at menneskearten er like mye verdt som resten av naturen, kan skape en følelse av tilhørighet. Jonathan Bate er en sentral økokritiker innenfor den økosentriske økokritikken. I boken *The Song of the Earth* (2000) hevder Bate at naturlyrikk kan bringe leseren nærmere sin opprinnelige naturtilstand:

“The rhythmic, syntactic and linguistic intensifications that are characteristics of verse-writing give peculiar force to the poesis: it could be that poesis in the sense of verse-making is languages most direct path of return to the oikos, the place of dwelling, because of metre itself – a quiet but persistent music, a recurring cycle, a heartbeat – is an answering to nature’s own rhythms, an echoing of the song of the earth itself (Bate, 2000, s. 75–76)

Litteraturen muliggjør at en kan oppleve en økologisk tilstedeværelse, da den gjenspeiler dikterens inntrykk av sine omgivelser da hen skrev diktet (Furuseth & Hennig, 2023, s. 53). Ved å lese tekster som har en økosentrisk tilnærming kan føre til at leseren blir mer bevisst sin plass i økosfæren. Dette kan igjen føre til at leseren blir mer bevisst på at han eller hennes handlinger mot naturen har reelle konsekvenser og tar mer vare på naturen rundt seg. Samtidig hevder Bate at i sammenheng med romantisk lyrikk er ikke en slik forståelse av lesning av lyrikk en oppfordring til politisk handling, men en måte for leseren å reflektere rundt og komme nærmere naturen (Bate, 2000, s. 266)

Økosentrismen fremmer i utgangspunktet et budskap om likhet mellom alle de ulike artene og de abiotiske og biotiske delene av et økosystem. Økosentrismen er likevel ikke et hensiktsmessig mål å strebe etter i det faktiske samfunnet og resten av verden. For det første kan det være vanskelig å håndheve absolutt egalitet blant alle deler av økosfæren, samt å løse alle konflikter som oppstår på tvers av ulike arter. For det andre kan det føre til nedprioritering av menneskelig liv og helse, til forrang for andre naturverdier og andre arter. I artikkelen *Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget* (2018) peker litteraturprofessor Reinhard Hennig på at dersom en skal fordre til respekt for alle økosystemer, så innebærer dette også menneskeskapt økosystem da mennesket ifølge økosentrismen også er en del av naturen. Det vil si at økosystemer vi finner i storbyer er av like stor verdi som den vi finner på fjellvidda eller i korallrev.

3.3. Hvordan kan vi forstå «miljø»?

I norskfaget skal elevene utvikle kunnskap om hvordan ulike sakprosa og skjønnlitterære tekster fremstiller «miljø» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Miljø er en betegnelse for omgivelser eller ytre livsvilkår (Tjernshaugen, 2023). Med andre ord er ordet «miljø» en referanse til de fysiske omgivelser, forhold og livsvilkårene mennesker, dyr og planter lever i (Det norske akademis ordbok, 2023a). Det norske akademis og det store norske leksikon hevder at «miljø» både finnes i naturlige og kulturelle sammenheng. I kulturell sammenheng handler det om omgivelsene som menneskene lever i og preges av. Dette dreier seg om faktorer som er påvirket av både psykologiske og sosiologiske aspekter av en persons omgivelser. For eksempel kan det referere til oppvekstmiljø, læringsmiljø, familieforhold og arbeidsmiljø mm. Begrepet «miljø» brukes også i naturvitenskapelig sammenheng. Innen biologien handler det særlig om organismers forhold til sine ytre livsvilkår, som for eksempel temperatur, fuktighet og tilgang på næring (Tjernshaugen, 2023). Andre begreper som er relevante når man diskuterer miljø i biologisk sammenheng inkluderer natur, økologi, klima og habitat (Det norske akademis ordbok, 2023a).

Både Det norske akademis ordbok og Store norske leksikon henviser til miljøvern når man skal forstå begrepet «miljø». Miljø brukes som førsteledd i sammensetninger relatert til miljøvennlige praksis, som miljøboder og miljøstasjoner som man bruker i avfallshåndtering (Det norske akademis ordbok, 2023a). I den forstand handler «miljø» ikke bare om hvordan miljøet påvirker mennesket, men også hvordan mennesker kan påvirke miljøet. Hvordan man ved hjelp av miljøvennlig praksis kan ta vare på jordas bærekraft, økosystemer og et godt fysisk miljø (Tjernshaugen, 2023). Tanken om at menneskene har et særegent ansvar om å ivareta sitt ytre miljø henviser til bærekraftig utvikling.

En bærekraftig utvikling avhenger av at vi tar vare på, og bedrer vårt miljø, både lokalt, regionalt og globalt. Når man tenker på ordet «miljø» i dagligtalen, tenker man ofte på det miljøet som man finner i skog og mark. En slik forståelse ser det ut til at også læreplanen i norsk også benytter seg av. I den overordnede delen hevdes det at bærekraftig utvikling «bygger på forståelsen av sammenhengen mellom sosiale, økonomiske og miljømessige forhold» (Utdanningsdirektoratet, 2017). Videre hevdes det at temaet «rommer problemstillinger knyttet til miljø og klima» (Utdanningsdirektoratet, 2017). En slik formulering kan bli oppfattet som at miljø bare er relatert til det naturvitenskapelige miljøet. I

denne sammenheng velger jeg å basere begrepet «miljø» både på naturlige og kulturelle faktorer, da det best samsvarer med hva en bærekraftig utvikling innebærer.

3.3.1. Miljø og skjønnlitteratur

Når en skal undersøke miljøforståelsen i en lyrisk tekst, vil det være av interesse å undersøke omgivelsene der subjektet, eller dikter-jeget, befinner seg i en økokritisk tradisjon. På den måten kan man komme nærmere det indre livet til dikter-jeget. Når man analyserer hvordan miljøet blir fremstilt i en skjønnlitterær tekst, er det relevant å vurdere flere ytre faktorer som blir skildret i teksten. Nasjonal digital læringsarena foreslår at man undersøker tidsperioden hvor handlingen finner sted, samfunnsforhold og arbeidsliv, naturgeografiske omgivelser og interiør (Grundvig, 2019).

Et fysisk miljø kan derfor inneholde både skildringer av natur og økosfærer, og ta for seg hvordan samfunn blir framstilt. Begge deler er av interesse når man undersøker et dikt da bærekraftig utvikling tar for seg flere ytre faktorer, det kan være økologiske, samfunnsmessige og økonomiske forhold. Av den grunn kan et dikt som omhandler, kvinnekamp bli karakterisert som bærekraftig da det fremmer likestilling mellom kjønn. På samme måte kan krigslyrikk også i utgangspunktet bli karakterisert som bærekraftig. Bærekraftsmål 17 er «viet til å skape fredelige og inkluderende samfunn» (FN-Sambandet, 2023). De fleste norske krigslyriske tekster som ble skrevet under andre verdenskrig kritiserer krigen og fremmer budskap om fred og menneskeverd.

Siden konseptet «miljø» både inneholder naturlige og kulturelle faktorer, i form av økonomiske, sosiale og økologiske faktorer, er det relevant å ta for seg begge deler når man skal undersøke miljøet i en tekst. Av den grunn er både ikke-menneskeskapte og menneskeskapte faktorer av interesse når man skal undersøke et dikt i tradisjon med bærekraftig utvikling. I motsetning til fremstilling av «natur», som jeg allerede har gjort rede for, handler miljøet om hvordan både ikke-menneskelige og menneskelige faktorer påvirker individet/subjektet. Av den grunn er det av interesse å undersøke hvordan subjektet oppfatter og skildrer miljøet rundt seg. Det kan og være av interesse å undersøke hvordan subjektet tilnærmer seg miljøet.

Siden bærekraftig utvikling er bygget opp av økonomiske, sosiale og økologiske dimensjoner er både ytre faktorer som både er skapt av natur og kultur av betydning når man skal analysere dikt i en bærekraftig tradisjon. Jeg har allerede gjort rede for hvordan man kan oppfatte naturen i skjønnlitterære tekster ved hjelp av økosentriske tanker. Når man skal diskutere og undersøke konseptet «miljø» i sammenheng med bærekraftig utvikling er det av interesse å undersøke hvordan og hvorfor samfunnsspørsmål og økologiske spørsmål er av betydning. Innenfor den sosiale delen av bærekraftig utvikling tar man utgangspunkt i menneskerettighetene som grunnlag for et anstendig liv (FN-sambandet, 2021).

3.3.2. Økopoesi

Økopoesi er en form for poesi som tar for seg miljø- og klimamessige utfordringer (Larsen et al., 2017, s. 10). I motsetning til naturlyrikk er økopoesi et relativt nytt fenomen da det implisitt og eksplisitt tar for seg bærekraftstematikken. Økopoesien som sjanger reflekterer ofte rundt relasjonen mellom natur og menneske, og hvordan vi forstår, erfarer og behandler naturen (Larsen et al., 2017, s. 10). I innledningen til boken *Økopoesi. Modernisme i nordisk lyrikk* skriver Larsen et al. følgende om økopoesi:

«Snarere skal økopoesi forstås som en samlebetegnelse for poesi, der retter oppmerksomheten mod stedet (Jorden), som menneskeheden deler og har et kollektivt ansvar for. Det gjelder ikke kun i nuet; ansvaret er også historisk forankret og rækker ud mod fremtiden og de generationer, der kommer efter os» (Larsen et al., 2017).

En av hensiktene med økopoesi er derfor å skildre konsekvenser av menneskelig adferd. Økopoesien setter opp en kontrast mellom naturens skjønnhet og uskyld ovenfor menneskets overgrep og de økologiske skadevirkningene som de påfører natur og miljø (Fjørtoft, 2011, 36).

3.3.3. Antroposentrisme og antroposentrisk miljøetikk

På bakgrunn av økopoesi og miljø er en antroposentrisk miljøetisk tilnærming til bærekraftstematikken mest hensiktsmessig. I boken *The future of environmental criticism: Environmental crisis and literary imagination* (2005) definerer Lawrence Buell antroposentrisme som «antakelsen eller oppfatningen om at interessene til mennesker har høyere prioritet enn interessene til ikke-menneskelige vesener» (Buell, 2005, s. 134).

Menneskets velferd og overlevelse går foran arts mangfold, naturressurser og miljø (Bakken, 2018, s. 233). Naturen blir med andre ord sett på som et middel, framfor et mål i seg selv (Furuseth & Hennig, 2023, s. 48). Det er vanlig å se på antroposentrismen som en motsats til dypøkologien og økosentrismen da den setter en arts behov og overlevelse over andre arter og abiotiske deler av økosystem.

Antroposentrismen har preget den kulturelle forståelsen av mennesket, og vært med på å legge rammene for dets forhold til naturen. Fordi naturen har i denne sammenheng en instrumentell verdi for menneskene, har man oppfattet naturen som et sjelløst objekt uten egenverdi. Derfor er det er det fritt frem for mennesket, som derimot har en sjel, å behandle naturen som det ønsker for å tilfredsstille egne behov. Den antroposentriske holdningen fører til at man har oppfattet naturen som et livløst objekt, framfor noe som er organisk og lever på lik linje som mennesker. Denne tanken er inspirert av og bærer preg av dualismen. Dualismen er en tankegang som har preget vestlig filosofi, religion og vitenskap (Claudi, 2013, s. 247). Ånden og sjelen blir satt i kontrast til materien som noe overordnet og uavhengig av den sjelløse kroppen og de materielle omgivelser (Aanensen, 2022). Det åndelige mennesket kan med sin bevissthet og rasjonalitet, kontrollere og behandle naturen etter sitt eget forgodtbefinnende (Claudi, 2013, s. 247).

Ifølge filosofene Arne Johan Vetlesen og Jan Olav Henriksen så blir mennesket fremmedgjort fra tanken om at menneskearten er med i samspillet med naturen, og med det en del av den (Vetlesen & Henriksen, 2022, s. 63). Dette fører både til at vi ikke tenker over konsekvensene over hvordan vi behandler naturen og til at vi forbruker produkter flittig i konsumersamfunnet for å realisere oss selv (Vetlesen & Henriksen, 2022, s. 63). En slik mekanisk holdning til naturen kan ha vært med på å plassere oss i den situasjonen vi befinner oss i dag med tanke på miljø- og klimakrisen (Buell, 1995, s. 2). Hvis vi derimot hadde et mer likestilt syn på oss og naturen, ville det påvirket hvordan vi behandlet naturen mer i dens favør (Claudi, 2013, s. 247).

En antroposentrisk tilnærming er ikke nødvendigvis en negativ tilnærming til en bærekraftig utvikling. Tvert imot har en bærekraftig utvikling med et antroposentrisk grunnlag i det at en bærekraftig utvikling nettopp skal tilfredsstille menneskelige behov (Jf. kapittelet om bærekraftig utvikling). I tillegg hevder Reinhard Hennig i sin artikkel «Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget» (2021) at å fremme en

antroposentrisk tilnærming for å leve et bærekraftig liv nødvendigvis ikke er skadelige for den ikke-menneskelige naturen. Mennesket er avhengige av naturressurser for å overleve og tilfredsstillende egne grunnleggende behov, av den grunn er det av interesse for mennesket å ta vare på natur og miljø. I boken *Environmental Philosophy, an introduction* hevder forfatter Simon P. James at hvis en faktisk skal få til en bærekraftig utvikling er det nødvendig å gå fra en økosentrisk tilnærming til en antroposentrisk tilnærming. På den måten kan man overtale beslutningstakere og forretningsfolk til å støtte miljøkampen da det kan tjene dem (James, 2015, s. 67–68).

Et aktuelt spørsmål dersom man skal undersøke et dikt i lys av en antroposentrisk miljøetikk er å undersøke hvordan miljørelaterte risikoer og deres mulige konsekvenser fremstilles (Furuset & Hennig, 2023, s. 90). I Kapittelet «antroposentrisk risikoorientering» referer Hennig og Furuset til Ulrich Beck sin teori om risikosamfunnet. Teorien går ut på at det naturvitenskapelige og samfunnsvitenskapelige fremskritt som det moderne samfunnet har tatt har ført med seg negative konsekvenser, eller såkalte «risikoer» (Nielsen, 2023). Det vil si at på den ene siden så har teknologiske vinninger ført til bedringer av menneskers levekår, samtidig som det også har hatt sideeffekter som kan føre til menneskets undergang (Furuset & Hennig, 2023, s. 77). Beck selv understreker i artikkelen «Living in the world risk society» at risikoer i seg selv ikke nødvendigvis betyr katastrofer: «Risk means the anticipation of catastrophe. Risks exist in a permanent state of virtuality, and become ‘topical’ only to the extent that they are anticipated» (Bech, 2006, s. 332). Enn så lenge er de verste utfallene av klimakrisen fortsatt «risikoer», og ennå ikke reelle «katastrofer». Å analysere skjønnlitterære tekster i lys av denne teorien vil for eksempel innebære å peke på og undersøke hvordan ulike risikoer rundt klimakrisen, samt å reflektere over hva dikter-jeget hevder en reell konsekvens kan være. Økopoesi kan være en form for visualisering og symbolikk rundt klimakrisen som illustrerer og dermed advarer om truende risikoer og konsekvenser av den. Som Beck selv hevder: «if destruction and disasters are anticipated, then that produces a compulsion to act» (Bech, 2006, s. 332). Økopoesi kan være med på å bevisstgjøre oss og advare oss mot risikoer som kan bli reelle katastrofer.

3.4. Hvordan kan vi forstå «livsbetingelse»?

Livsbetingelse blir av Norsk akademis ordbok definert som betingelser for at noe kan eksistere eller trives og utfolde seg («Livsbetingelse», 2023a). En annen definisjon for

livsbetingelser finner vi i Den Danske Ordbog: «Forhold der er en forudsætning for opretholdelse af dyre-, plante- eller menneskeliv» («Livsbetingelse», 2023b). Av den grunn kan man ta utgangspunkt i at livsbetingelser tar hensyn til både abiotiske og biotiske forhold som er med på å opprettholde eksistensgrunnlaget for en art. Livsbetingelser kan derfor bli forstått som kjemiske og fysiske forhold av «absolut nødvendighet» som tilgang til rent vann, nødvendige næringsstoffer, tilstrekkelig oksygen og rene luftforhold, solforhold og temperaturer («Livsbetingelse», 2023b). Man kan også inkludere biotiske forhold som livsbetingelser som planter eller dyr da det også kan være med på å støtte opp en livsbetingelse for en annen art. Livsbetingelser varierer fra ulike organismer som «dyre-, plante- eller menneskeliv» («Livsbetingelse», 2023).

Elevene skal lese tekster som framstiller ulike livsbetingelser. Av den grunn er det av interesse å lese dikt som både tar for seg abiotiske elementer som vann, luft og værforhold som sol, regn, snø m.m. som motiv. Det er også av interesse å lese dikt som tar for seg for biotiske faktorer som for eksempel blomster, trær, pattedyr og fisk da disse også er nødvendige livsbetingelser for andre arter. Å lese dikt som tar for seg livsbetingelser gir en mulighet til å undersøke hvordan ulike typer livsbetingelser blir fremstilt og hvordan forholdet mellom ulike livsbetingelser blir fremstilt.

Bærekraftig utvikling har som nevnt en antroposentrisk tilnærming hvor det er menneskets behov som blir prioritert. Av den grunn er det av interesse å undersøke hvordan forholdet mellom mennesket og livsbetingelser blir fremstilt i et dikt. Overordnet sett handler bærekraftig utvikling å sikre at dagens og fremtidens mennesker har tilgang på de ressursene de trenger for å overleve. Livsbetingelse kan knyttes opp mot primærbehovene i behovspyramiden. Behovspyramiden er en modell utviklet av Abraham Maslow som hevdet at menneskenes behov kan bli rangert etter nødvendighet. Når man har tilfredsstilt et behov, så kan man gå videre til å tilfredsstille neste behov. Primærbehov innebærer at man får tilfredsstilt grunnleggende fysiologiske behov ved hjelp av livsbetingelser som næring, vann, temperatur og oksygen (Sinnes, 2021, s. 31). Andre primærbehov er søvn, ly mot vær og vind, hygiene og eliminasjon.

Ifølge Den danske ordbog er «livsbetingelse» også et begrep som sier noe om «(samfundsmæssigt) forhold som et menneske lever under» (Livsbetingelse, 2023b). Av den grunn kan man også forstå livsbetingelser i lys av menneskets behov for å få ha nære

relasjoner til andre medmennesker, ha en god selvfølelse og mulighet til å realisere seg selv i lys av behovspyramiden til Abraham Maslow (Sinnes, 2021, s. 31). Dette gjenspeiles i kjerneelementet hvor elevene skal «få innsikt i andre menneskers tanker og *livsbetingelser*» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Av den grunn kan man inkludere relasjoner og strukturer mennesker har seg imellom i begrepet livsbetingelser. Eksempler kan være samfunnsforhold, religiøse forhold, menneskerettigheter, arbeidsforhold og økonomiske forhold. I forhold til bærekraftig utvikling kan man derfor forstå livsbetingelser i både en økologisk, samfunnsmessig og økonomisk forstand da alle disse elementene er med på å danne grunnlaget for livsbetingelser for mennesket.

Ved å lese tekster som fremstiller livsbetingelser kan man fremme både viljen og nødvendigheten av å ta vare på natur og miljø. Dikt som skildrer harmoniske og/eller problematiske forhold mellom livsbetingelser og mennesket kan hjelpe elevene til å se egenverdien i naturressurser som tilfredsstillende våre behov. Det kan og understreke ansvaret vi mennesker har for å ta vare på naturen, framfor å drive rovdrift av naturressursene og/eller slippe ut klimagasser, som påvirker vårt livsgrunnlag. Dette springer ut av definisjonen til bærekraftig utvikling hvor man skal tilfredsstille behovene til menneskene som lever i dag uten at dette skal gå på bekostning av fremtidens generasjon (FN-sambandet, 2021).

3.4.1. Postkolonial økokritikk

Postkolonial økokritikk er en akademisk tilnærming som kombinerer postkolonialisme og økokritikk. Postkolonialisme er «et samlebegrep for studiet av kultur, særlig litteratur, i tidligere kolonier, med vekt på maktforholdet mellom de gamle koloniherrne og de tidligere koloniene» (Skei, 2023). Man regner de «tidlige koloniherrne» å være vestlige land og kulturer. Forskningsobjektet i en postkolonial analyse er hvordan det skjeve maktforholdet og ressursutnyttelse blir framstilt i kulturelle uttrykk, som for eksempel skjønnlitteratur (Furuset & Hennig, 2023, s. 91). Blant annet kan man undersøke hvordan vestlige og ikke – vestlige mennesker blir framstilt, og hva slags holdninger om dem som blir framstilt. Dette gjelder både hvordan ikke-vestlige mennesker blir framstilt i vestlig litteratur, eller det kan være litteratur som utfordrer og svekker etablerte forestillinger om ikke-vestlige mennesker og samfunn (Claudi, 2013, s. 190). Postkoloniale studier ønsker blant annet å bryte ned diskursen om kontrasten mellom «Vesten og resten».

Postkolonial økokritikk søker å undersøke hvordan kunstuttrykk, som for eksempel lyrikk, fremstiller forholdet mellom mennesker, natur og miljø i en postkolonial kontekst. Retningen tar utgangspunkt i at historisk har ikke-vestlige mennesker har blitt karakterisert som en del av natur og miljø som Vesten og kolonistene skulle kolonisere og utnytte (Claudi, 2013, s. 251). Ifølge Furuset og Hennig så tar postkolonial økokritikk for seg «økologiske problemstillinger knyttet til etnisitet, klasse og nasjonsgrenser» (Furuset & Hennig, 2023, s. 90). Koloniherrne tok kontroll over både de koloniserte menneskene og naturressursene som de koloniserte området hadde.

Furuset og Hennig henviser til antologien *The Environmental Justice Reader* (2002) som legitimerer at «miljørelatert urettferdighet» er knyttet til «miljøproblemer, rasisme, diskriminering og utnyttelse» (Furuset & Hennig, 2023, s. 92). I artikkelen hevder Reed at økokritikken er en metode som burde undersøke forholdet mellom miljøkrisen og sosial rettferdighet, da dette er to fenomen som har mye til felles (Reed, 2002, s. 146). Derfor mener Reed det er av interesse å undersøke hvordan miljøødeleggelser og risikoer påvirker fargede mennesker og mennesker som lever i fattigdom. Reed foreslår flere spørsmål en kan stille seg i en slik tradisjon. Blant annet at det er interessant å undersøke ulike fremstillinger av naturen som er skrevet av fattige, fargede og minoriteter (Reed, 2002, s. 149). Det er også interessant å undersøke hvordan miljømessige helseproblemer forårsaket av giftig avfall og utslipp blir skildret ved hjelp av økokritikk (Reed, 2002, s. 149). En økokritisk miljørettferdig retning vil undersøke det skjeve maktforholdet mellom det vestlige mennesket og resten av verdenssamfunnet.

I forhold til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i Fagfornyelsen kan et postkolonialt økokritisk perspektiv være av stor verdi. Tolkning av dikt i lys av postkoloniale økokritiske ideer kan være med på å fremme flere bærekraftige perspektiver som er av å betydning når man skal fremme en bærekraftig holdning. FN fastholder at bærekraftig utvikling og bærekraftsmålene tar utgangspunkt i uttrykket «leaving no one behind» (FN, 2022). Det vil si at alle skal være inkludert i en bærekraftig utvikling, og at en må ta særlig hensyn til sårbare mennesker som flyktninger, etniske og religiøse minoriteter og urfolk. I en postkolonial økokritisk sammenheng gjelder dette særlig mennesker som bor i områder som er spesielt utsatt for konsekvensene til klimaendringene.

4.0 Metode

I dette kapittelet skal jeg gjøre rede for utvalg av dikt, kriterier for utvalg av dikt og fremgangsmåte for nærlesning av utvalgte dikt. I norskfaget har norsklæreren i stor grad fritt til å velge hvilke tekster som eleven skal lese og undersøke i norskfaget. Likevel må tekstene gjenspeile verdiene, kjerneelementene og kompetansemålene som Fagfornyelsen formidler. Derfor kommer valget av dikt som blir analysert være innenfor rammene Fagfornyelsen setter. Jeg mener også at mitt utvalg av dikt reflekterer interessante perspektiver i forhold til det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling.

4.1 Nærlesning og stratum-metoden

Problemstillingen er: Hvordan kan lyrikk brukes i norskundervisningen for å bidra til at elevene blir mer bevisste og reflekterte omkring det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling? For å kunne svare på denne problemstillingen på en mest mulig givende måte, har jeg valgt å nærlese tre dikt. Nærlesning er en sentral metode når man bruker skjønnlitteratur som studieobjekt. Å nærlese en tekst vil si å studere en tekst grundig for å kunne beskrive, forklare og forstå den (Kallestad, & Røskeland, 2020, s. 47). For å forstå helheten er det nødvendig å studere enkelte delene som bygger opp teksten – dette tilfellet diktet. Det vil si at man undersøker de ulike litterære virkemidlene, strukturene, motiv og tema for å få en forståelse av tekstens tema og hvordan den kan forstås (Kallestad, & Røskeland, 2020, s. 47). Tekstanalysen får derfor et hermeneutisk preg. Tekstens helhet forstås av enkeltdelene, og omvendt (Bjørn, 2016, s. 53).

I boken *Les lyrikk. Innføring i diktanalyse* viser litteraturprofessor Per Thomas Andersen til Stratum-metoden som nærlesningsmetode (2022, s.152 – 153). Stratum-metoden legger til grunn at et diktverk består av flere lag, som til sammen danner et utsagn (Andersen, 2022, s. 153). Hvilke lag som er av interesse å undersøke i en skjønnlitterær analyse varierer fra dikt til dikt. Metoden fungerer som en slags sjekkliste som kan hjelpe å finne ut av diktets enkelte deler, som igjen kan føre til at man tolke seg fram til en forståelse av diktets helhet. En analyse av et verk er ikke fullgod før man også ha tolket og reflektert over hvordan de enkelte virkemidlene spiller sammen som helhet (Kallestad, & Røskeland, 2020, s. 48).

Stratum-metoden stammer fra nykritikken. Det er en litteraturteoretisk retning som hevder at et diktverk i seg selv kan bli betraktet som et selvstendig og autonomt enhet, som bærer sin egen mening uavhengig av kontekst (Claudi, 2013, s. 62). Det vil si at nykritikken hevder diktverket snakker for seg selv, uavhengig av dens historiske og biografiske sammenheng. Selv om Fagfornyelsen ikke legger opp til en nykritisk tilnærming til skjønnlitteratur i norskundervisningen, er en nykritisk tilnærming til en tekst av interesse. Andersen understreker også at diktverk «hører hjemme i en sammenheng, og sier ofte noe om noe eller noen» (Andersen, 2022, s. 155). I denne oppgaven skal jeg, som nevnt i kapittel 2.2, undersøke diktene i lys av en økokritisk tradisjon. Fagfornyelsen fremmer likevel diktverkets autonomi i kjerneelementet «tekst i kontekst» ved at teksten blir det primære fokuset i norskundervisningen.

4.2 Tekstgrunnlag for analysen

Jeg har tatt utgangspunkt i forskjellige dikt, av forskjellige forfattere og fra forskjellige litterære perioder for å svare på problemstillingen. Jeg har utnyttet den friheten norsklæreren har når det gjelder tekstvalg, men lagt vekt på at diktene samsvarer med de grunnleggende verdiene, kjerneelementene og kompetansemålet i Fagfornyelsen. Jeg opplever at jeg har lykkes med å tilfredsstille kravet om at de valgte tekstene fremstiller «natur, miljø og livsbetingelser» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Jeg har allerede gjort rede for hvordan vi kan forstå disse fenomenene i teorikapitlet. Friheten som norsklæreren har når de skal velge hvilke tekster i egen undervisning utnytter jeg i denne oppgaven. Jeg har valgt dikt som jeg mener tilfredsstiller kjerneelementet tekst i kontekst, nevnte kompetansemål og det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Dette kommer jeg til å illustrere i analysedelen.

Forskningsspørsmål 1: Hvordan fremstiller diktet «Myrstrå vipper» av Rolf Jakobsen natur? Diktet ble utgitt i 1935 i diktsamlingen *Vrimmel*. Diktet blir kategorisert som et modernistisk dikt, og tilfredsstiller derfor kompetansemålet fra vg3 som sier at elevene skal reflektere over tekster som er skrevet i en modernistisk tradisjon (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Forskningsspørsmål 2: Hvordan fremstiller diktet «Satire og kamprop» (2023) av Freddy Fjellheim «miljø»? Diktet ble skrevet i anledning Poesiforestillingen i 2021 som hadde tematikken: «Undertrykkelse, frigjøring og sivil ulydighet». Diktet kan bli kategorisert som et modernistisk dikt, og tilfredsstiller derfor kompetansemålet fra vg3 som sier at elevene skal

reflektere over tekster som er skrevet i en modernistisk tradisjon (Kunnskapsdepartementet, 2019).

Forskningsspørsmål 3: Hvordan fremstiller diktet «Gudene» av Inga Ravna Eira «livsbetingelser»? Diktet ble utgitt 2021 i diktsamlingen *Vokterens morgen*. Diktet kan bli kategorisert som et modernistisk dikt, og tilfredsstillende dermed kompetansemålet fra vg3 som sier at elevene skal reflektere over tekster som er skrevet i en modernistisk tradisjon (Kunnskapsdepartementet, 2019).

4.3 Fremgangsmåten i analysedel og drøftingsdel av oppgaven.

Som jeg allerede har nevnt skal elevene bli kjent hvordan ulike tekster fra ulike litterære perioder og tradisjoner undersøke «fremstiller menneske, natur og samfunn» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Et annet kompetansemål fastslår at elevene skal «reflektere over tekstene i lys av den kulturhistoriske konteksten og egen samtid» (Kunnskapsdepartementet, 2019). I denne oppgaven skal vi undersøke hva den kan fortelle oss om bærekraftig utvikling og hvordan den framstiller natur, miljø og livsbetingelser. Vi må likevel kort undersøke den «kulturhistoriske konteksten» som diktene springer ut av. Å forstå diktene utfra deres kontekst kan være med på å berike hvordan vi kan forstå diktene i dag.

Denne tredelte analysedelen blir lagt fram som følgende:

1. Forskningsspørsmål 1 tar for seg hvordan diktet «Myrstrå vipper» av Rolf Jakobsen fremstiller «natur» i lys av det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Først gir jeg en kort introduksjon modernismen som litterær periode og forfatteren Rolf Jakobsen. Deretter skal jeg analysere diktet i lys av stratum-metoden. Deretter jeg tolker mine analytiske funn ved en økosentrisk tilnæringsmåte som drøfter hvordan «naturen» blir fremstilt. Hvordan man kan forstå «økosentrisme» og «natur» har jeg allerede gjort rede for i teorikapittelet.
2. Forskningsspørsmål 2 tar for seg hvordan diktet «Satire og kamprop» (2021) fremstiller «miljø» i lys av det tverrfaglige temaet bærekraftige utvikling. Først gir jeg en kort introduksjon av Freddy Fjellheim og Forfatterens klimaaksjon. Deretter tolker jeg mine analytiske funn av diktet ved hjelp av en antroposentrisk tilnærming som

drøfter hvordan «miljø» blir fremstilt. Hvordan man kan forstå «antroposentrisme» og «miljø» har jeg gjort rede for i teorikapittelet.

3. Forskningsspørsmål 3 tar for seg hvordan diktet «Gudene» av Inga Ravna Eira fremstiller «livsbetingelser» i lys av det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Først skal jeg gjøre en introduksjon av forfatteren Inga Ravna Eira og samisk lyrikk. Deretter skal jeg analysere diktet i lys av stratum-metoden. Deretter tolker jeg mine analytiske funn ved en postkolonial økokritisk tilnæringsmåte som drøfter hvordan livsbetingelser. Hvordan man kan forstå «postkolonial økokritikk» og «livsbetingelser» har jeg gjort rede for i teorikapittelet.

Svarene på forskningsspørsmålene og analysedelen gir grunnlaget for en didaktisk drøfting. Her ønsker jeg å gjøre rede for hvordan mine tolkninger av diktene i lys av en økokritisk tradisjon kan åpne for forståelse, kunnskap og kompetanse hos elevene. Sammen med tidligere litteraturredidaktisk forskning og Fagfornyelsen skal jeg drøfte hvordan lyrikk kan fremme elevenes forståelse, kunnskap og kompetanse rundt bærekraftig utvikling.

5.0. Nærlesning

I følgende kapittel skal jeg nærlese de tre diktene «Myrstrå vipper» (1935) av Rolf Jakobsen, «Satire og kamprop» av Freddy Fjellheim (2021) og «Gudene» av Inga Ravna Eira (2021). I lys av kjerneelementet «Tekst i kontekst» har jeg tatt med noe informasjon rundt diktets kontekst da tekstene skal «knyttes både til kulturhistorisk kontekst og til elevenes egen samtid» (Kunnskapsdepartementet, 2019)

5.1. En økosentrisk nærlesning av «Myrstrå vipper» (1935) av Rolf Jakobsen

5.1.1. Litterær modernisme

Modernisme representerer en stilistisk retning som eksperimenterte med forskjellige stilarter innen litteratur, arkitektur, kunst m.m. I litteraturen kan begrepet «modernisme» bli forstått som både en litterær epoke fra 1890 til 1970 og en betegnelse for formell eksperimentering og brudd med litterære konvensjoner innenfor litteraturen (Furuset & Brumo, 2005, s. 15).

Modernisme som begrep i den norske litteraturen får ikke et ordentlig fotfeste før på 1950-tallet. Samtidig finner vi viktige litterære innslag som tar i bruk modernistiske trekk. Blant annet forfattere som Knut Hamsun og Sigbjørn Obstfelder på 1890-tallet. Andre viktige modernistiske innslag før 1950 er Aksel Sandemose og Rolf Jakobsen (Furuset & Brumo, 2005, s. 17).

Modernistiske tekster er ofte preget av sekularisering, fremmedgjøring, urbanitet og teknologiutvikling (Furuset & Brumo, 2005, s. 15). Tematikken samsvarer med de raske samfunnsomveltningene som preget denne perioden som verdenskriger, industrialisering og urbanisering. Det trer fram en ny virkelighet for det enkelte individet i et samfunn som raskt forandrer seg. Mennesket, eller subjektet, blir frigjort i den grad at man ikke lenger er ansvarlig å stå til rette for en ytre normgivende instans som for eksempel religion (Furuset & Brumo, 2005, s. 26). Denne ekstreme frigjøringen fører til at individet kan føle seg bortkommet og fremmedgjort som igjen fører til at individet føler seg ensomt og angstfull. Disse grunnstemningene hos individet kommer til uttrykk gjennom kunsten. Modernistisk kunst bærer derfor preg av ekstrem kreativ individualisering (Furuset & Brumo, 2005, s. 26).

I lyrikken kommer den kreative individualiseringen til uttrykk både gjennom nevnte tematikk, men også gjennom eksperimentering med form og rytme. Hensikten er å skape noe helt nytt.

Uttrykket «Make it new!» er et kjent slagord for modernismen. Lyrikken er et fint spillerom for å være kreativ og nyskapende kunstnerisk. Den gir rom for at subjektet, eller det lyriske-jeg, kan sette ord på følelsen av angst og fremmedgjøring. Særlig det moderne diktet, slutter forfatteren i stor grad med å ta i bruk faste rytmer og enderim. Dette er med på å understreke det originale og ensomme individet som lager sine egne regler i en verden uten struktur og med raske endringer. I tillegg er det ofte innslag av hverdagslige ord og dagligtale i modernistisk lyrikk, disse uttrykker individuelle følelser og oppfatninger av subjektets verden rundt seg.

5.1.2. Rolf Jakobsen

Rolf Jakobsen (1907 – 1994) er en av de fremste poetene i norsk litteraturhistorie. Jakobsen debuterte med diktsamlinga *Jord og jern* i 1933. Her tematiserer han forholdet mellom natur og teknologi. Av den grunn blir han ofte kalt for den første grønne poeten i Norge. Jakobsen blir definert som en modernistisk dikter fordi han skriver frie vers, bruke moderne formspråk og tar i bruk såkalte poetiske motiver (Andersen, 2012, s. 416). I 1935 følger han opp med diktsamlinga *Vrimmel* hvor det aktuelle diktet «Myrstrå vipper» står. I likhet med den første diktsamlinga er forholdet mellom natur og teknologi også tema her.

Jakobsen ble ansett som en futurist gjennom sin lyrikk. Futurismen er en retning innen modernismen som skildrer en fascinasjon for teknologi og maskinene (Andersen, 2012, s. 416). Dette gjenspeiles i de to første diktsamlingene til Jakobsen. Den teknologiske og industrielle utviklingen gjorde store framskritt i løpet av 1900-tallet. Selv om dette fremsto som fremtidsrettet og fascinerende blir det også skildret holdninger til den nye teknologien som preget samfunnet i stadig større grad. Diktingen til Jakobsen blir kjennetegnet blant annet av at han setter opp tydelige kontraster mellom naturen og teknologien. Disse kontrasten preger Jakobsen sitt forfatterskap, slik at holdningen til dem kommer til å endre seg fra fascinasjon til skepsis (Andersen, 2012, s. 417).

5.1.3. Nærlesning av diktet «Myrstrå vipper» (1935)

Diktet «Myrstrå vipper» kommer fra diktsamlingen *Vrimmel* (1935) Diktet tar for seg skildrer livet i ødemarken og livet i storbyen, og setter derfor opp en klar kontrast mellom menneske og natur. Likevel kan vi se økosentriske trekk som bryter med den klare kontrasten som diktet tilsynelatende setter opp. I denne analysen skal jeg foreta en økosentrisk nærlesning og

illustrere hvordan dette diktet framstiller naturen i lys av det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. Det finnes en klar kontrast mellom versene i teksten.

Diktet består av 5 vers, med varierende antall verselinjer. Motivet i vers 1, 3 og 5 tar for seg det rolige livet i ødemarken. Her blåser vinden rolig over myrstråene mens myggene summer rundt. Motivet i vers 2 og 4 tar for seg det storbyene hvor menneskene bor og teknologien som mennesket utvikler. I vers 2 blir det travle hverdagslivet for menneskene i storbyen skildret og hvordan de kaver rundt hverandre. Vers 4 skildrer fremtiden til storbyen hvor de teknologiske oppfinnelsene gradvis brytes ned. Allerede i motivet ser vi en tilsynelatende tydelig kontrast i skildringen av den rolige og stabile naturen mot den hektiske og forgjengelige sivilisasjonen. Kontrasten mellom natur og kultur blir videre styrket i diktets typografi, ordvalg, rytme og rim. Før jeg går nærmere inn på disse lagene, velger jeg å se på hvordan stemmen i diktet sanser omgivelsene rundt seg.

5.1.6. Den menneskelige bevissthetens observasjon av naturen

I diktet finnes det et dikter-jeg som sanser og observerer sine omgivelser. Siden diktet skildrer observasjoner av livet i «byene» (Vers. 2, verselinje. 1) og «ødemarkene» (v. 2, vl. 8) kan man fort anta at diktet består av en tredjepersonsforteller. Dette inntrykket styrkes av at dikter-jeget omtaler andre mennesker som «menneskene» (v. 2, vl. 1) og «husmødrene» (v. 2, vl. 3). Samtidig ser vi i vers 2, verselinje 6 følgende setning: «og hvor vi kan kjøpe tannpasta og snipper og» (min utheving). Siden dikter-jeget plasserer seg sammen med mennesker som handler forbruksvarer, kan vi anta at det er en menneskelig bevissthet som skildrer sine subjektive observasjoner av sine omgivelser. I denne sammenheng er det av interesse å undersøke hvordan dikter-jeget, eller den menneskelige bevissheten, forholder seg til naturen og plasserer seg selv i forhold til den

Dikter-jeget observerer bare sine omgivelser, og verken reflekterer over eller deltar ikke aktivt i dem. Dette kan vise et samsvar med modernismens fremmedgjøringstanke, hvor dikter-jeget blir fremmedgjort fra seg selv og sine omgivelser. Dikter-jeget er en passiv observatør som ser livet passere forbi. Kontrasten mellom natur og kultur blir styrket av at dikter-jeget forholder seg annerledes til de ulike fenomenene ved å plassere seg forskjellig til fenomenene både i rom og tid. I versene som tar for seg naturen (v.1, v.3 og v.5) plasserer dikter-jeget seg ekstremt nært de ulike delene av økosystemet og tiden går ekstremt sakte, mens versene som

tar for kulturen (v.2 og v.4) blir sett på fra en avstand og tidsperiodene i disse versene går veldig fort.

Evnen til å sakke ned tiden er i samsvar med dikter-jegets evne til å skildre nærheten til sine omgivelser. Versene om «ødemarkene» blir skildret fra et svært nært ståsted. Dikter-jeget skildrer små deler av et større landskap og økosystem. Dikter-jeget skildrer at myrstråene «hvisker» (v. 1, vl. 3), myggen «synger» (v.1, vl.6) og «summer» (v. 3, vl. 3). Dikter-jeget beskriver videre myrstråene som «vipper» (v. 1, vl. 1) og «bøier sig mot øst og vest» (v.1, vl.2). Dikter-jeget viser oss også at myggen «danser gjennom luften» (v.1, vl.7). Disse verbene gir inntrykk av at «ødemarken» har et rolig og stille miljø. Tiden stopper så og si opp i den forstand av at naturen bare er til. Den bare eksisterer uten å ha et klart mål.

Versene som tar for seg den menneskelige sivilisasjon og teknologi blir skildret fra større avstand både distanse- og tidsmessig. I vers 2 skildrer dikter-jeget om byene «hvor menneskene stimer på fortauene» (v.2, vl.2-3). Dikter-jeget skildrer også menneskene går i butikker «hvor vi kan kjøpe tannpasta og snipper/ og grammofonplater» (v.2, vl.6-7). Denne skildringen gir en framstilling og oppfatning om at livet i byen er travel, og at menneskene har knapt med tid og kaver rundt. Av beskrivelsen fremkommer det at dikter-jeget opplever at også andre medmennesker er fremmedgjorte fra seg selv i storbyen. Menneskene løper rundt og «ser hvad de/ andre har på sig idag» (v.2, vl.2-3). De kommuniserer ikke med hverandre i storbyen. I likhet med dikter-jeget selv, så ser vi at også menneskene rundt dikter-jeget også er fremmedgjort fra seg selv i sine urbane omgivelser. I vers 4 foretar dikter-jeget hopper frem i tid, for å illustrere hvordan menneskenes kultur og teknologi har en tendens til å svinne hen. Også her skildrer dikter-jeget hendelsene fra avstand: «Femti år og andre bor i husene,» (v. 4, vl. 1), «Hundre år og bilene er stanset i lange» (v. 4, vl. 4) og «Tusen år og jernbjelken er en rød» (v. 4, vl. 8).

5.1.7.Komposisjonslaget og naturen som landskap

Diktet har to parallelle skildringer av to forskjellige landskap. Den ene skildrer naturlandskapet, mens den andre skildrer kulturlandskapet. Begge skildringene skjer tilsynelatende i nåtid siden de begge blir skrevet i presensform. Blant annet «summer» myggen (v. 3, vl. 6) samtidig som «husmødrene vasker kopper» (v. 2, vl. 3). Ved å skildre naturen og storbyen parallelt gir dette et inntrykk av, både strofisk og motivisk, at naturen kan

bli forstått i en skala fra det berørte til det uberørte. I oppbyggingen av verset ser vi at «ødemarken» (v. 2, vl. 8) omslutter «byene» (v. 2, vl. 1) og «husene» (v. 4, vl. 1). Omslutning av byen styrkes ytterligere ved at første og siste verselinje i vers 2, hvor fokuset ligger i byene, også tar for seg ødemarkene som omslutter byen: «Mellom byene» (v.2, vl. 1) og «ligger ødemarkene» (v. 2, vl. 8).

I diktet blir det fremstilt skiftende overganger fra ødemarken og sivilisasjonen. Selv om motivene mellom naturlandskapet og kulturlandskapet nesten er helt adskilt, så henger de fortsatt sammen. Mellom vers 2 og 3 finner vi en forsterket versebinding. Dette gir rom for å se de ulike landskapene i sammenheng: «Ligger ødemarkene» (v.2, vl 8) «hvor myrstrå vipper» (v 3, vl 1). Beskrivelsen gir en glidende overgang fra det ene landskapet til det andre. Naturen blir forstått utfra en skala over hvor berørt og bearbeidet av menneskene omgivelsene er. I dette tilfelle går vi fra et landskap som er helt uberørt av menneskelig påvirkning, til et landskap som hvor sivilisasjonen og teknologien råder.

Diktet har en typisk sirkelkomposisjon. Første vers av diktet er så og si identisk med den siste vers av diktet. Det å ramme inn versene slik gir et inntrykk av at byer er omringet av naturlandskap. I vers 4 skildrer dikter-jeget fremtiden til sivilisasjonen, og hvordan sivilisasjonen og teknologien en dag kommer til å gå til grunne og forsvinne: «- Tusen år og jernbjelken er en rød - stripe i sanden» (v.4, vl. 8 – 9). I kontrast til dette ser vi at livet i ødemarken fortsetter i siste verset av diktet. I likhet med første vers så «synger» (v. 5, vl. 5) og «danser» myggen fortsatt (v. 5, vl 6) og myrstråene «vipper» (v. 5, vl. 1), «bøier» (v. 5, vl. 2) og «hvisker» (v. 5, vl. 3). Selv om diktet fremstiller naturen som noe som varer evig, så er det likevel ikke noe som er mer naturlig enn at ulike deler av et økosystem går til grunne og kanskje gjenoppstår. Økosystemer kan, i likhet med sivilisasjonen, gå til grunne eller blir radikalt forandret.

5.1.8. Det lydlige laget i diktet.

Rimene og rytmen, det lydlige laget, i diktet har klare modernistiske trekk. Setningsrytme, avsnittsinndeling, enjambement, ordlengde og setningslengde er med på å bygge opp rytmen i diktet. Rimene i diktet bærer preg av allitterasjon. Kontrasten og motsetningene mellom versene som tar for seg natur og kultur styrket gjennom rytmen.

Diktets rim er basert på allitterasjon. Gjentakelse av like konsonantgrupper skaper en gjennomgående klangvirkning og skaper en lydlig sammenheng gjennom diktet. I vers 1, 3 og 5 finner vi allitterasjoner hvor bokstaven «V» skaper bokstavrim på tvers av flere verselinjer: «vipper» (v.1, vl.1., v.3, vl.1., v.5, vl.1.), «vest» (v.1, vl. 2., v.3, vl.2., v.5, vl.2.), «hvisker» (v.1, vl.3., v.3, vl.3., v.5, vl.3.) og «vinden» (v.1, vl.4., v.3, vl.4., v.5, vl.4.). Vi finner også allitterasjon i vers 2 og 4. I vers 2 ser vi allitterasjoner med både bokstaven «Hv» og «V»: «hvor» (s. 2, v. 2.), «hvad» (s.2, v.2.), «vasker» (s.2, v.3.), «varmt vann» (s.2, v.4), «hvert» (s.2, v.5.) og «hvør» (s.2, v.6). I vers 4 finner vi allitterasjon med bokstaven «S» blant annet: «Sporvognene» (s.4, v.2.), «skilt» (s.4, v.2.), «skinn på setene» (s.4, v.3.), «stanset» (s.4, v.4), «side om side står» (s.4, v.5.) «seg» (s.4, v.6.), «store» (s.4, v.6), «som» (s.4, v.7.) og «stripe i sanden» (s.4, v.9.). Siden allitterasjon blir konsekvent brukt gjennom hele diktet, er dette med på å binde sammen alle versene.

Versene som tar for seg naturen består av korte verselinjer (S.1., s.3., s.5.). Vers 1 består av tre setninger, men versedelingene fører til at man stopper opp midt i setningene. Disse versedelingene fortsetter videre inn i vers 3 og 4. Dette fungerer som en rytmisk impuls. Man tvinges til å stoppe opp og ta pauser. I tillegg skaper ordvalget en gjennomgående trokeisk rytme. Vi finner med andre ord en fast metrikk i disse versene. Sammen med ordvalget av rolige verb som «vipper» (s.1, v.1., s.3, v.1., s.5, v.1.), «hvisker» (s.1, v.3., s.3, v.3., s.5, v.3.) og «toer» (s.1, v.5., s.5, v.4) kan dette være med på å reflektere sinnsstemningen til dikterjeget kjenner på når han observerer naturen. Denne rolige rytmen er med på å bygge opp under inntrykket av at verden og tiden stopper opp og man kan eksistere uten å måtte oppnå noe når man oppholder seg i naturen. Man får tid til å kjenne og bare være til.

Vers 2 består av flere lange verselinjer og hverdagslige ord. De lange verselinjene fører til at man i større grad følger en naturlig setningsrytme. I likhet med vers 1, 3 og 5 ser vi at rytmen baserer seg på versedeling også. Samtidig består vers 2 av en setning som ikke får punktum før i vers 3, verselinje 5. Selv om vi finner versedeling i vers 2, så fører de lange verselinjene og den sammenhengende setningen til at man leser versene i et større tempo. Som jeg tidligere har nevnt er versedelingen mellom vers 2 og 3 med på å binde de ulike landskapene sammen. Landskapene henger med andre ord sammen, selv om de tilsynelatende er adskilt. Sammen med hverdagslige og moderne ord med tre eller flere stavelser som for eksempel «fortauene» (v.2, v.2.), «skapene» (v.2, vl.4.) «tannpasta» (v.2, vl.6.), «grammofonplater» (v.2, vl.7.) skaper dette en rytme med flere stavelser. Den raske og usammenhengende rytmen

skaper et hektisk og kaotisk inntrykk av det moderne storbylivet og gir et inntrykk av at tiden går fort og man har dårlig tid.

Rytmen i vers 4 bærer i likhet med vers 2 preg av lange verselinjer og hverdagslige ord. Vi ser at rytmen også her følger en naturlig setningsrytme. Samtidig skiller den seg fra vers 2 ved at vi får tre innrykk i løpet av verset: «- Femti år og andre bor i husene» (v.4, vl.1.), «-Hundre år og bilene er stanset i lange» (v.4, vl.4.) og «- tusen år og jernbjelken er en rød» (v.4, vl.8.). Disse innrykkene, sammen med versedelingene, gir en tyngde til å stoppe opp. I denne sammenheng er det ikke nødvendigvis for å til å stoppe opp i nuet, men å understreke tidshoppet fra en tidsepoke til en annen. Bruken av komma er og med på å få oss som lesere til å stoppe litt opp. Det gir en slags hakkete rytme, som er med på å utheve at det er lange mye skjer i verset: «rekker, side om side står de i evige – karavaner, dynger seg opp i store hauger,» (v.4, vl.5-6.).

5.1.9. Det billedlige laget

I diktet finner vi flere språklige virkemidler. Blant annet ser vi at diktet inneholder besjeling, sammenligninger og konnotasjoner. I versene som tar for seg naturen, er det særlig språklige virkemidlet besjeling som går igjen. Versene som tar for seg sivilisasjonen og teknologien finner vi en konnotasjon, besjeling og sammenligninger.

I versene som tar for seg naturen (v.1., v.3., v.5.) er det særlig det språklige virkemidler besjeling som er av interesse. Besjeling er et virkemiddel hvor man gir ikke-menneskelige ting menneskelige egenskaper. I dette tilfelle ser vi at ikke-menneskelige ting får handlingsverb som gjør at de kan handle som mennesker. Myrstråene kan «hviske» (v.1, vl.3., v.3, vl.3., v.5, vl.3.) og «knikser blidt mot vinden» (v.3, vl.4), vinden «toer» myrstråenes «fingre» (v.1, vl 5., v.5, vl.4.), myggen «synger» (v.1, vl.6., v.5, vl.5.) og «summer» (v.3, vl.6.) gjennom luften «blanke, kåte» (v.1, vl.8., v.5, vl.7.). Disse verbene gir et behagelig inntrykk av naturen i ødemarken. Som allerede understreket gir naturversene et inntrykk av at tiden stopper opp. Valget av menneskelige handlingsverb er med på å skape et trygt og beroligende bilde av naturen. Å besjele naturen er med på å likestille den med mennesket. Dette er med på å understreke den økosentriske tanken hvor alle økosystemer og arter blir likestilt med mennesket.

I vers 2 kan vi lese at «menneskene stimer på fortauene og ser hvad de» (v.2, vl.2.). Å stime vil si at man kaver eller strever, noe som kjennetegner menneskenes handlinger. Vi kan lese at husmødrene «vasker kopper» (v.2, vl.3.) og «setter dem på plass i skapene» (v.2, vl.4.). I tillegg sammenligner de seg med hverandre (v. 2, vl.2-3.) og kjøper ting som de egentlig ikke trenger i «morsomme butikker» (v.2, vl.7.). Verbet «stimer» er en konnotasjon til at menneskene stimer som en fiskestim. På den måten kan det fortelle oss at menneskene blir sammenlignet med dyrelivet. Det er også med på å fortelle oss at menneskene følger etter hverandre uten å helt vite hva de holder på med. Dette understreke følelsen av fremmedgjøring som er et kjennetegn i modernismen.

I vers 4 blir «bilene» (v.4, vl.4.) som har «stanset i lange rekker» (v.4, vl.4-5.) sammenlignet med døde insekter: «ligger med hjulene i været som døde insekter.» (v.4.vl.7). Det at et teknologisk produkt blir sammenlignet med en biologisk art gjør at vi i likestiller teknologien med naturen. At man en gang dør og forsvinner er nok det mest naturlige som foregår i verden. At diktet skildrer at teknologien en gang forsvinner er med på å gi et bilde av den fysiske forråtnelsesprosessen som biologiske arter går gjennom: «-Tusen år og jernbjelken er en rød – stripe i sanden» (v.4, vl.8-9).

5.1.10 Hvordan blir naturen fremstilt i diktet «Myrstrå vipper»?

Hvordan kan vi forstå naturen i diktet «Myrstrå vipper»? Gjennomgående i diktet har jeg tatt utgangspunkt i versene som tar for seg «natur» og versene som tar for seg «sivilisasjonen» eller «kulturen». På mange måter fremmer diktet et klart dualistisk skille mellom naturen og kulturen. Dette strider med tanken til dypøkologien og økosentrismen om at alt henger sammen. Vi skal likevel se at det finnes økosentriske tendenser som er med på å binde sammen natur og kultur til en sammenhengende natur.

Den menneskelige bevisstheten er til stede i omgivelsene, men samtidig fraværende. Beskrivelsen av omgivelsene er subjektets møte med både naturen og sivilisasjonen. Den fraværende observatøren understreker det modernistiske og fremmedgjorte individet som forsøker å finne mening i sin eksistens. Sivilisasjonen og dens produkter blir oppfattet som primitivt, kunstig og forgjengelig. Av den grunn observerer dikter-jeget sivilisasjonen fra en avstand da den ikke føler seg hjemme i det moderne samfunnet. Likevel finner vi språklige virkemidler som sammenligninger og konnotasjoner som er med på å skape et bilde av at

kulturen også er en del av naturen. Samtidig er det drastiske inngrepet i naturen som diktet skildrer er med på å fremme bildet av den antropocene geologiske perioden vi er i nå, hvor egentlig all natur er litt kultur.

I diktet blir naturen som sted skildret som et sted den menneskelige bevisstheten opplever ekte og rent. Man klarer å være til stede i nuet. Siden dikter-jeget ikke er i et direkte samspill med sine omgivelser, er det observasjonene som er av betydning. Ved hjelp av besjeling og den trokeiske rytmen får man et inntrykk av naturen et sted man ønsker å oppholde seg og komme nærmere. Den besjelede naturen fjerner ensomheten som den menneskelige bevisstheten føler i sivilisasjonene. Besjelingen fremmer og den dypøkologiske tanken om at mennesket er en del av naturen ved å gi deler av naturen menneskelige egenskaper. I naturen er mennesket med andre ord ikke alene eller ensom i forhold til det travle og forgjengelige sivilisasjonen. Litteraturviteren Jonathan Bate hevder at naturlyrikk kan være en måte for leseren å komme nærmere naturen. Den trokeiske rytmen i versene som tar for seg naturen fremmer naturens egne gjentakende rytmer som svarer til naturens egne rytmer, noe som igjen gi en følelse av at man kommer nærmere sin opprinnelige naturtilstand.

Samtidig er det et sårbart myrlandskap som blir skildret av dikter-jeget. Det stille landskapet og skildringen av myrstrå, mygg og vind er med på å tegne et bilde av et landskap som man lett forstyrre og ødelegge. Dette kan sier noe om subjektets, eller dikter-jegets, indre tilstand. I teorikapittelet nevnte jeg at Wærp hevder at naturlyrikk sier noe om subjektets indre tilstand. Av den grunn kan man si at diktet skildrer individets sårbarhet i møte med det moderne og urbane samfunnet. En tematikk som fortsatt er aktuell den dag i dag. Dette styrker økosentriske forståelsen av diktet av at menneske og natur henger sammen fordi menneskesinnet søker tilbake og tilflukt i naturlandskapet, istedenfor det urbane landskapet.

Det er flere momenter som gjør at vi kan få en økosentrisk forståelse av diktet. Som jeg allerede har nevnt blir både natur og kultur besjelet. Dette er med på å knytte disse to kontrastene sammen. Landskapsperspektivet som jeg allerede har gjort rede for er med på å knytte de sammen til en helhet. Setningen som går på tvers mellom vers 2 og 3 er med på å styrke denne helheten. Her er det dikter-jegets observasjoner som skaper klare forskjeller mellom de ulike stedene, men den sammenhengende setningen gjør at de like fullt henger sammen og er en del av en større helhet.

5.2. En antroposentrisk nærlesning av «Satire og kamprop» av Freddy Fjellheim (2021)

5.2.1. Om Forfatternes klimaaksjon

Forfatternes klimaaksjon er en aksjon hvor samfunnsdebattanter som forfattere, kunstnere, kritikere, oversetter og journalister kan skrive dikt, prosa og debattinnlegg som tar for seg miljø- og klimakrisen. Her donerer blant annet kjente kunstnere som Jon Fosse, Cecilie Løveid, Karl Ove Knausgård, Jan Erik Vold, Jostein Gaarder og Gro Dahle sine dikt og tekster til aksjonen. Vi finner også tekster fra andre samfunnsaktører som for eksempel filosofen Sigurd Hverven, politiker Mimir Kristjánsson fra Rødt og biologiprofessor ved UIO Dag O. Hessen. Hensikten med Klimaaksjonen er å øke oppmerksomheten rundt klimaendringene, rovdrift av naturressurser og utslipp av klimagasser m.m. Klimaaksjonens målsetting er forankret i Grunnlovens §112:

Alle har rett til eit helsesamt miljø og ein natur der produksjonsevna og mangfaldet blir haldne ved lag. Naturressursane skal disponerast ut frå ein langsiktig og allsidig synsmåte som tryggjer denne retten og for kommande slekter.

Borgarane har rett til kunnskap om korleis det står til med naturmiljøet, og om verknadene av planlagde og iverksette inngrep i naturen, slik at dei kan tryggje den retten dei har etter førre leddet.

Dei statlege styresmaktene skal setje i verk tiltak som gjennomfører desse grunnsetningane (Grunnlovens miljøparagraf, 2014)

Miljøparagrafens hensikt er å begrense aktivitet som bidrar til klimaendring, som for eksempel forurensing og rovdrift. Loven er med på å sikre en bærekraftig utvikling av miljø og naturressurser.

Selv om Forfatternes Klimaaksjon i utgangspunktet er forankret i den norske Grunnloven er det flere forfattere og debattanter fra utlandet som bidrar med skjønnlitterære tekster og sakprosa. Blant annet finner vi internasjonale forfattere som Rasmus Nikolajsen, Pia Tafdrup, Joanna Rzadzowska, Madame Nielsen, Randi Ward og Ro Mehrooz. Vi finner også internasjonale debattører som Noam Chomsky, Carsten Jensen, Carl Von Linné, Sudeep Sen og Forrest Gander bare for å nevne noen. Av den grunn ser man at Forfatternes klimaaksjon

går utover Norges landegrensener, da tematikken for aksjonen er global. Tekstene til klimaaksjonen kan leses på nettsiden www.forfatternesklimaaksjon.no.

Diktene som vi finner i Forfatternes klimaaksjon, kan bli karakterisert som engasjert økopoesi. I artikkelen «Vendinger, eller å snu verden. Poetisk engasjement i Forfatternes klimaaksjon» (2017) hevder artikkelforfatter Hans Rustad at diktene som en finner på hjemmesidene til Forfatternes Klimaaksjon kan bli karakterisert som engasjert poesi. Engasjert poesi definerer Rustad som: «De sier noe om hva som skjer eller har skjedd i verden på et bestemt tidspunkt, og mange av dem kompliserer eller til og med undergraver oppfatninger om motsetninger mellom det offentlige og det private, det politiske og det personlige» (Rustad, 2017, s. 137–138). Av dette kan vi forstå at engasjert poesi har sosiale, politiske eller miljømessige budskap. Hensikten er å vekke engasjement rundt samfunnsproblemer ved hjelp av poetisk språk. Siden diktene tar for seg miljøspørsmål og bærekraft, kan vi også karakterisere diktene som økopoesi. De skildrer konsekvensene av menneskenes handlinger mot natur og miljø. Jeg har allerede beskrevet hva økopoesi innebærer i kapittel 2 (Jf. Økopoesi)

5.2.2. Nærlesning av «Satire og kamprop» av Freddy Fjellheim (2021)

Diktet «Satire og kamprop» er skrevet av Freddy Fjellheim. I tillegg til å være forfatter er han også ansvarlige redaktør for Forfatternes Klimaaksjon. Diktet ble først fremført ved Poesifestillingen til Årets Poesi i Grenseland i 2021. Tematikken for Poesifestillingen det året var «Undertrykkelse, frigjøring og sivil ulydighet» (Fjellheim, 2021)

Diktet skildrer den manglende viljen det som dikter-jeget oppfatter at det sosiale-, nærings- og politiske miljøet har til å tilpasse det norske samfunnet for en reell bærekraftig utvikling. Dikter-jeget legger ut om at ikke bare nekter de å endre sine vaner, men de forsøker å forhindre at andre protesterer på hvordan samfunnet blir drevet i dag. Videre viser dikter-jeget til mindre grupper i samfunnet som gjør motstand majoriteten i samfunnet. Til slutt ber dikter-jeget leseren av diktet om å ta et valg om å jobbe mot klimaendringer, eller være likegyldig. Tittelen «Satire og kamprop» forteller oss at diktet tar for seg samfunnskritikk og har til hensikt å oppfordre leseren til kamp.

5.2.3. Et engasjert dikter-jeg

Dikter-jeget viser engasjement i diktet. Hen ønsker å inspirere leseren til å gjøre kjempe mot klimaendringene, selv om autoriteten i samfunnet ikke ønsker at hen skal gjøre det. Dikter-jeget er kritisk til samfunnsaktørene med makt og påvirkning ikke gjør de nødvendige grepene for å sikre en bærekraftig utvikling. Et eksempel på hva han mener om de handlingssvake samfunnsaktørene blir uttrykt i vers 7: «De passive ordene, et brekningsmiddel» (Vers 7, Verselinje 3).

Videre viser dikter-jeget til andre deler av økosystemet, som ikke fortsetter å kjempe, til tross motstand. Her viser blant annet til grupperinger i samfunnet som ofte blir kritisert: «Extinction Rebellion beviser at kroppene våre har politisk tyngde» (s.9, v.2). Videre viser dikter-jeget til naturen som samarbeider for å overleve. Til slutt oppfordrer dikter-jeget leseren til å ta et valg om å delta i kampen mot klimakrisen eller være likegyldig: «klar, ferdig, kamp!» (v.13, vl. 10).

5.2.4. Diktets oppbygging

Diktet har ikke fast rytme eller rim, og av den grunn kan vi karakterisere diktet som modernistisk. Vi finner likevel en rytmisk gjentakelse i setningsoppbyggingen og Diktet består av 13 vers, med varierende antall verselinjer. Innholdsmessig er diktet bygd opp av tre deler. I vers 1 til 7 tar diktet for seg ulike samfunnsaktører som forsøker å stoppe de som kjemper for å ta vare på naturen. Vers 8 til 11 skildrer hvordan minoriteter, naturvernere og naturen står kjemper mot autoriteter og klimaendringer. I vers 12 til 13 henvender diktet seg direkte til leseren, og stiller krav om å ta et standpunkt i klimasaken. Siden diktet har en såpass tydelig fordeling, gir det mening å nærlese de tre delene hver for seg.

Vers 1 – 7

I de første versene tar diktet for seg hykleriet som det norske samfunnet er preget av når det gjelder arbeidet for bærekraftig utvikling. Vers 1 åpner med: «Demp deg, frister taushetens slekter» (s.1, v.1). Budskapet i denne verselinjen er gjennomgående for denne delen. Videre får leseren beskjeden: «Hold din svinesti karbonfri, sier individualistene» (s.1, v.3.). Dette kan tolkes som en beskjed fra politikere og næringsliv til forbrukeren om at de har eneansvaret for å stoppe klimaendringene.

I vers 2 og 3 tar for seg instanser i samfunnet hvor hensikten er å stille krav til autoritetene i samfunnet: Rettsvesenet og media. Rettsvesenet svikter, ifølge dikter-jeget, da «forsvareren» (v.2, vl.1), «aktor» (v.2, vl.2) og «dommeren» (v.2, vl.3) ber leseren om å ikke la «sannheten få ta overhånd» (v.2, vl.2) og «Lyv ærlig og anstendig (v.2, vl.3). Dette er en satirisk fremstilling av rettsvesenet, da deres samfunnsoppgave nettopp er å få frem sannheten og dømme rettferdig. Videre i vers 2 tar dikter-jeget for seg journalister og media. Ved å ta i bruk metaforer som «poetene» (v.3, vl.1), «linjemakerne» (v.3, vl.2) og «falskmyntnerne» (v.3, vl.3) svekker dikter-jeget troverdigheten til media. Media blir ofte kalt for den fjerde statsmakt, fordi en av deres viktigste oppgaver er å stille kritiske spørsmål til makthaverne, politikere og næringslivsaktører og stille dem til ansvar. Ifølge dikter-jeget svikter media sitt samfunnsansvar med å unngå sannheten rundt klimaendringene, og fokuserer nyhetsbilde på det som genererer flest klikk og solgte aviser, framfor å skrive om den ubehagelige sannheten: «Lag bøker som leser seg selv, skriver linjemakerne» (v.3, vl.2).

Vers 4 og 5 tar for seg velferdsstaten og politikerne: «Gå stille i dørene, smeller dørvokterne i det norske drømmehuset» (v. 4, vl.1). «det norske drømmehuset» kan bli forstått som en metafor for den norske velferdsstaten. Vi blir ofte fortalt at Norge er verdens best land å bo. Derfor bør man ikke stille kritiske spørsmål, selv om det finnes mye å stille kritiske spørsmål om. Videre i vers 5 leser vi: Den gyldne middelvei er veien til rundkjøringene, hold til høyre mens du holder til venstre/ Veien til suksess er brolagt med gode emosjoner, brummer senterpartistene» (v.5, vl.1-2). «Den gyldne middelvei er veien til rundkjøringene» kan bli sett på som en metafor for alle avtalene, konvensjonene, møtene og lovene som har blitt laget for en bærekraftig utvikling, men som ikke har blitt realisert. Tanken bak lover, avtaler og konvensjoner er god, men de er verdiløse dersom de nødvendige tiltakene ikke blir gjennomført i det virkelige livet. De havner i «Rundkjøringene» som blir en metafor for rundgangen på avtaler vedtatt, men ikke blir gjennomført. Derfor går politikere og næringsaktører i ring om hverandre, uten at reell handling skjer. Akkurat som i en rundkjøring. I verselinje 3 er det en allusjon av boken til Torbjørg Nedraas bok utgitt i 1947: «Av måneskinn gror det ingenting, diktet en rakrygget norsk forfatter» (v.5, vl.3). I denne sammenheng kan allusjonen bli forstått som en metafor for det manglende gjennomslaget av konvensjonene, avtalene, lovene og tiltakene som blir vedtatt. Måneskinnet, som i motsetning til solskinn, ikke får noe til å vokse og gro. Derfor kan måneskinnet bli et symbol på at man velger feil løsninger for å løse klimakrisen.

Vers 6 til 7 tar for seg forbrukersamfunnet og middelklassen som ikke ønsker forandring: «Hysj, hysj, hysj, kveder middelklassekoret fra den svarte klimatragedien» (v.6, vl.1). Dette kan man tolke som at mange i konsumersamfunnet ikke ønsker endring. Videre i vers 7 står det «De lune stuene er den norske middelklassens mentale lystgasskammer» (v.7, vl.1). Man har det så behagelig i forbruksmønsteret sitt, at man er ikke interessert i å endre vanene sine. De «lune stuene» og det «mentale lystgasskammer» kan derfor bli forstått som en metafor for hvordan det høye forbruket fører en livsstil som ikke er bærekraftig, men som samtidig er så behagelig og komfortabelt at det er vanskelig å gi slipp på. Samtidig er forbrukersamfunnet klar over at eget forbruk ikke er gunstig for miljø og klima: «De sydvendte terrassene stedet der solnedgangene får et bittersøtt skjær av campari» (v.7, vl.3). Det bittersøte skjæret kan tolkes som om forbrukerne, «middelklassekoret» (v.6, vl.1), som sitter på «De sydvendte terrassene» er klar over livsstilen og forbruksmønsteret de fører har konsekvenser for både for dagens generasjon, men også fremtidens. Samtidig er dette en realitet de ikke ønsker å ta innover seg da de sier til motstanderne «Hysj, hysj, hysj» (v.6, vl.1) og ruser seg på «mentale lystgasskammer» (v.7.vl.1) og «campari» (v.7, vl.2).

Denne delen av diktet består ikke av et tydelig rim mønster eller en fast rytme. Likevel kan man anerkjenne at det finnes en slags klanglig rytme i setningsoppbyggingen i de fleste verselinjene. Dikter-jeget gjengir beskjeder og oppfordringer fra ulike deler av samfunnet, deretter legger dikter-jeget en innskutt leddsetning av hvem som sa beskjeden. Det semantiske innholdet varierer, men oppbyggingen er den samme. Eksempler er: «Demp deg, frister taushetens slekter» (v.1, vl.1), «La ikke sinnet få ta overhånd, hvisker forsvareren» (v.2, vl.1), «Veien til suksess er brolagt med gode emosjoner, brummer senterpartistene» (v.4, vl.2) og «hold norge rent, kauker de munnskitne rasistene» (v.6, vl.3). Dette er som nevnt ikke en fast rytme og det gjentar seg ikke konsekvent gjennom denne delen av diktet. Samtidig blir det skapt en gjentakende effekt. Sammen med den negative ordbruken i setningene bygges frustrasjonen opp mot disse delene av samfunnet som dikter-jeget skildrer.

Strofe 8 til 11

I vers 8 kommer et tydelig vendepunkt: «Men kom igjen!» (v.8, vl.1). Dikter-jeget bryter inn i de gjentagende beskjedene fra ulike aktører som «middelklassekoret» (v.7, vl.1), «senterpartistene» (v.5, vl.2), «normalitetslangerne» (v.1, vl.2) og «falskmyntnerne» (v.3, vl.3). Ved å henvende seg direkte til leseren på denne måten trekker dikter-jeget leseren ut av

de gjentagende budskapet om å ikke protestere eller stille kritiske spørsmål til hvordan samfunnet blir drevet. På den måten sier dikter-jeget til leseren at det ikke nødvendigvis trenger å være sånn.

I vers 9 viser dikter-jeget til flere grupperinger som «Innvandrerne» (v.9, vl.1), «Extinction Rebellion» (v.9, vl.2) og «Fribyforfatterne» (v.9, vl.3) som stadig kjemper mot autoriteter på hver sin måte. I kontrast til de ulike aktører i vers 1 til 7, så presser de ikke på seg meningene og holdningene sin på leseren, men de viser med eksempler fra virkeligheten: «Extinction Rebellion beviser at kroppene våre har politisk tyngde» (v.9, vl.2). Dette er en direkte allusjon til en global bevegelse som bruker ikke-voldelig sivil ulydighet. Dette kan eksempelvis være at de legger seg i veien for å forhindre trafikken kommer videre, noe som fører til at de blir løftet vekk av politiet. Dette henviser diktet til: «kroppene våre har politisk tyngde» (v.9, vl.2.).

I vers 10 blir det tatt i bruk et poetisk språk som har til hensikt å føre mennesket nærmere naturen: «Hjertet, et lytterom som sanser mennesker og dyr, spurv og akeleje» (v.10, vl.1). Hjertet er et kjent symbol for kjærlighet og følelser som nestekjærlighet, barmhjertighet, samvittighet og tro. Her forsøker dikter-jeget å minne leseren på om at mennesket har et hjerte, og er nærmere naturen enn de er klar over. Dette står i sterk kontrast til det fremmedgjorte samfunnet som blir skildret tidligere i diktet. Hjerte blir sammenlignet med et lytterom «som sanser mennesker og dyr, spurv og akeleje» (v.10, vl.1) Med andre ord tar det hensyn til alle deler av økosystemet, både mennesker, dyr og planter. Det er en økosentrisk påminnelse om at vi tross alt er en del av naturen. Videre i verset ser vi at det blir tatt i bruk antropomorfismer. Reptiler (v.10, vl.3) og bier (v.10, vl.3) får menneskelige egenskaper. Igjen, så er dette et forsøk på å føre mennesket nærmere naturen. «Biene byr hverandre på matfatet og samarbeider for overlevelse?» (v.10, vl.3). I verselinjen ser vi at det blir lagt vekt på at biene samarbeider med hverandre for å sikre alles overlevelse i en bikube. Det er ingen som tar mer enn de trenger, en sterk kontrast til menneskene som blir skildret i vers 1 til 7 som handler ut fra egeninteresse for å øke egen rikdom. Det ekstra lange mellomrommet mellom ordene «samarbeider» og «for» i verselinjen kan understreke at biene har forstått at for at man skal overleve, så er man avhengig av samarbeid. En ide som menneskene også burde ta for gitt.

I vers 11 ser vi tydelige trekk av antropomorfisme, men det blir nå overført til planter og trær. I likhet med biene har «Hvert tre i hver skog har snakka sammen i uminnelige tider/ og kjenner kloden, for hele, naturens, overlevelse» (v.11, vl.1-2). Igjen, ser vi at ikke-menneskelige ting får menneskelige egenskaper. Trærne samarbeider for overlevelse, i likhet med biene. De «kjenner koden» (v.11, vl.2). Med andre ord, de vet hvordan nåtidens og fremtidige trær skal overleve. Trær produserer oksygen, og er essensielle for overlevelse av de fleste arter. Med andre ord, så har de knekt koden for «naturens, overlevelse». Dette inkluderer også menneskeheten, vi er en del av naturen. Videre i verset tar dikter-jeget for seg sopp: «I England er sopprøttene i føringa med et eiendomsløst nettverk» (v.11, vl.3). Natur og miljø forholder seg ikke til eiendomsrett slik som menneskene gjør. Dikter-jeget betegner soppens aktivitet som «*underground activities*» (diktets utheving, v.11, vl.4). Dette er en allusjon til ulike grupperinger som har gått i skjul fordi de har gjort aktiviteter som blir sett på som ulovlig av myndighetene. Det hjelper med andre ord å ikke sette opp gjerder, da sopp for det første ikke forstår hva eiendomsretten er, og for det andre ikke bryr seg om det er ønsket eller ikke. Soppens natur er for oss mennesker opprørende, da den ikke respekter eiendomsretten.

Strofe 12 – 13

I den tredje delen av diktet henvender dikter-jeg igjen til leseren. Vers 12 består av kun ett ord: «Okay.» (v.12, vl.1). Dette kan bli forstått som et metapoetisk trekk hvor dikter-jeget forsøker å summer seg etter å ha ramset opp alle de ulike delene av naturens egenskaper i motsetning til de menneskelige valgene menneskene har gjort. Dette kan bli sett på som et nytt vendepunkt i diktet.

Vers 13 har en metapoetisk funksjon ved at den sammen å henvende seg direkte til leseren som leser diktet og i tillegg til at teksten kommenterer seg selv: «I dette diktet ble poesien demontert i sine ulike bestanddeler, / slik at du og dere kan bli hørselens poeter, lyttekunstens dikt» (v.13, vl.1-2). Diktet tar for seg en tematikk som er reell og dikter-jeget ansvarliggjør leseren av diktet: «*men den som går ut av denne salen/ kan velge om det skjer med likegyldighetens eller samvittighetens stemme*» (Diktets utheving, v.13, vl.3 -4). Verselinje 3 må bli forstått i tekstens kontekst med at diktet ble fremført av forfatteren Freddy Fjellheim selv under Poesiforestillingen i 2021. Samtidig kan dette likevel fordre til at leseren selv må ta en avgjørelse om hen skal møte den kommende klimakrisen med «likegyldighetens eller samvittighetens stemme». Man kan ikke velge begge deler.

Videre i vers 13 blir verselinjene betraktelig kortere: «det finnes ingen mellomting/ spiller er over/ kloden koker/ mennesker flykter/ tiden krymper/ klar, ferdig, kamp!» (v.13, vl.5 – 11). Det blir gitt klare beskjeder til leseren av diktet som «spillet er over» og «kloden koker». Dette kan bli sett på som en oppfordring fra dikter-jeget til å ta de riktige valgene nå. Ved å kun bruke to til tre verselinjene skaper en tydelig kontrast til del 1 (vers 1-7) og del 2 (vers 8 til 11) understreker et klart og tydelig budskap. Personifikasjonene «kloden koker» (v.13, vl.7) og «tiden krymper» (v.13, vl.9) er med på å tegne et bilde av at det begynner å haste med å handle, og leseren må ta en avgjørelse raskt om hen skal delta i kampen mot klimakrisen, eller om de skal lytte til «likegyldighetens» stemme (v.13, vl.4). I siste verselinje oppfordrer dikter-jeget til å velge «samvittighetens stemme» (v.13, vl.4) ved å kjempe mot klimakrisen og hindringene en kan komme til å møte i det politiske, sosiale og økonomiske miljøet rundt: «klar, ferdig, kamp!» (v.13, vl.11). Oppfordringen gjenspeiler også diktets tittel «Satire og *kamprop*» (min utheving).

I siste vers finner vi bokstavrim og enjambement. I verselinje 1 – 3 ser vi at teksten blir bundet sammen av allitterasjon hvor bokstaven «d» blir plassert først. Vi finner ord som «dette diktet», demontert» (v.13, vl.1), «du», «dere», «dikt» (v.13, vl.2), «den», «døra» og «denne» (s.13, v.3). Videre finner vi verselinje 7 – 10 finner bruk av allitterasjon med ord som begynner på «k»: «kloden koker» (v.13, vl.7), «krymper» (v.13, vl.9), «klar» og «kamp!» (v.13, vl.10). På den måten får den siste delen av diktet et organisert preg. Ved å skape en sterkere forbindelse mellom de ulike formelle enhetene i diktet, er det med på å poengtere viktigheten av budskapet til dikter-jeget om at leseren må ta stilling til klimakampen.

5.2.5. Hvordan fremstiller diktet «Satire og kamprop» miljø?

Som jeg nevnte innledningsvis i nærlesningen av dette diktet, så kan diktene fra Forfatternes klimaaksjon bli karakterisert som engasjert økopoesi. Det mener jeg vi kan karakterisere dette diktet også. For det første er hensikten og budskapet med diktet å engasjere og påvirke leseren til å handle mot klimakrisen. Denne holdningen står i en klar kontrast til hvordan mesteparten av det kulturelle miljøet håndterer klimakrisen. Ulike samfunnsaktører ønsker ikke å ta omkostningene ved radikale endringer i, blant annet fordi det kan påvirke den sosiale og den kortvarige økonomiske gevinsten i det norske samfunnet. Fordi diktet problematiserer forholdet mellom menneske og miljøet, kan vi karakterisere «Satire og kamprop» som

økopoesi. Det problematiserer også forholdet mellom de økonomiske, sosiale og økologiske dimensjonene i den bærekraftige utviklingen.

Den første delen (vers 1 til 7) av diktet kritiserer det norske samfunnet, det kulturelle miljøet som individet (leseren) er en del av. Dette gjenspeiles i diktets tittel «*Satire og kamprop*» (min utheving). Her blir det understreket at makthaverne og autoritetene i samfunnet har en sterk antroposentrisk holdning til verden. Økonomisk vinning og egeninteressen er av høyere verdi enn det naturlige miljøet rundt. Det naturlige miljøet blir sett på som en ressurs for menneskearten, og har ikke egenverdi. Av den grunn ser man en klar dualistisk tankegang, hvor menneskearten og dens behov blir plassert over andre arter. I tillegg kan man si at den kortsiktige gevinsten som det kulturelle miljøet gir uttrykk for her også går på tross av målet til den bærekraftige utviklingen. Målet er å sørge for at alle mennesker, både de som lever nå og i fremtiden, skal få tilfredsstilt sine behov. Diktet fremstiller et kulturelt miljø hvor majoriteten i samfunnet glatter over, ignorerer og er passive ovenfor klimaendringene. Den satiriske måten fremhever hykleriet som det norske samfunnet, eller det kulturelle miljøet i Norge, begår. I tillegg begrenser de individer i samfunnet som forsøker å gjøre motstand. Frustrasjonen for hvordan samfunnet blir styrt styrkes av den gjentakende setningsoppbyggingen, med negative ladede ord.

I del to av diktet (vers 8 til 11) tar diktet i bruk poetisk språk, eksempler fra mindre grupperinger og antropomorfisme for å bringe leseren nærmere naturen og motivere til å handle. De mindre grupperingene viser med eksempel at det er mulig å gjøre motstand mot flertallet. Bruken av antropomorfisme har en dobbel effekt. For det første likestiller diktet menneskearten med andre arter ved å gi dem menneskelige egenskaper. På den måten gir diktet andre arter en egenverdi. En annen effekt dette har er at måten diktet beskriver dyrenes og plantenes handlinger, det naturlige miljøet, blir satt i en sterk kontrast mot den kortsiktige og egoistiske tenkningen til det kulturelle miljø. De blir fremstilt mer intelligente ved å vise at de i alle år har samarbeidet med hverandre for å sikre egen overlevelse. Diktet understreker at også vi er en del av det naturlige miljøet og at også vi har lytterom for andre arter og miljø. Av den grunn fremstiller ikke diktet menneskearten som uintelligente, tvert imot så viser diktet at også vi kan være intelligente og tenke langsiktig hvis vi faktisk velger å handle smart og samarbeide med hverandre.

Den siste delen av diktet (vers 12 – 13) henvender seg som nevnt til leseren av diktet. Det kommenterer seg selv. Diktet vender seg med andre ord mot den faktiske verden utenfor seg selv. Diktet bevisstgjør og anerkjenner at leseren selv er en del av dette miljøet. Det vil si at dikter-jeget er klar over at leseren også blir påvirket av, og kan påvirke miljøet rundt seg. Ved å bevisstgjøre leseren på klimaendringene, kan det føre til at leseren velger å handle for en bærekraftig utvikling som begrenser klimakrisen. Samtidig redegjør ikke diktet for konsekvensene av å ikke handle, for det er vi ikke helt sikre på ennå. Av den grunn fremstiller diktet en risiko for hva som kommer til å skje, og ikke en faktisk katastrofe.

5.3. Postkolonial økokritisk nærlesning «Gudene» (2020) av Inga Ravna Eira

5.3.1. Norsk kolonisering av Sápmi og fornorskningspolitikk

Helt fra middelalderen har den norske stat hatt en aktiv kolonisering av samenes landområder i Norge. Senest i 2021 ble den norske stat dømt for menneskerettighetsbrudd ved å sette opp vindkraftanlegg på Fosen i Sør-Trøndelag på ugyldig grunnlag (Trosten et al., 2023). Dette har ført til at det er vanskelig å drive den tradisjonelle reindriften som har eksistert i området siden 1500-tallet. Ifølge FN er tradisjonell reindrift en beskyttet kulturutøvelse (Trosten et al., 2023).

Mellom 1850 og 1950 førte den norske staten en aktiv fornorskningspolitikk mot minoritetene i Nord-Norge. Staten gikk aktivt inn for å assimilere samer og kvener inn i det norske samfunnet. Bakgrunnen for fornorskningspolitikken var nasjonsbyggingsideologien, sterkere grensesikring i Nord mot Russland, Finland og Sverige, utdanningspolitiske ambisjoner og rasebiologiske tanker (Zachariassen, 2023). Tanken var å utrydde den samiske kulturen, samisk religion og det samiske språket og erstatte det med majoritetsbefolkningens norske språk og kultur, samt kristent verdisyn. I 1898 fastslo Wexelsenplakaten at norsk skulle være det eneste opplæringspråket i de språkblandede skolekretsene. Fornorskningspolitikken førte til at det samiske språket og kulturen nesten døde ut.

5.3.2. Samisk lyrikk

Samisk kultur har en rik litteraturtradisjon som strekker seg flere århundrer tilbake. Det er likevel ikke før på 1900-tallet at det oppstår en samisk skriftlig skjønnlitteratur (Gaski et al., 2022). Før dette hadde fortellinger og joik overlevert muntlig en sterk posisjon innen den

samiske kulturen. Det er ikke før på 1970-tallet at det springer frem en generasjon av samiske forfattere som skriver litteratur som reflekterer rundt det å være same, den samiske kulturen og den samisk historien (Gaski et al., 2022). Dette var et resultat av at samebevegelsen ønsket kulturelle rettigheter som for eksempel ivaretagelse av det samiske språket og en litteratur som skildret den samiske kulturen fra samenes ståsted (Gaski et al., 2022). Det ble fremmet krav om å ende fornorskningspolitikken som nesten utvasket det samiske språket og den samiske kulturen på 1960-tallet. Å få egen skriftlig samisk litteratur skrevet på samisk skulle være med på styrke den samiske kulturen.

Sametinget definerer samisk litteratur som «bøker som opprinnelig er skrevet på samisk, uavhengig av innhold. Samisk litteratur er også dekkende for samiske forfattere som produserer på et majoritetsspråk, med tematikk som er dekkende for kvalitativ, god samisk litteratur» (Sametinget, 2018, punkt 2.2.). Derfor blir både tekster skrevet på samisk og litterære verk skrevet på norsk av samiske forfattere definert som samisk litteratur. Det vesentlige er at forfatteren er en del av den samiske kulturen og arven, også om hen velger å formulere seg på majoritetsspråket.

5.3.3. Inga Ravna Eira (1948 -)

Inga Ravna Eira er en samisk oversetter, lærer, forfatter og joiker. Hun kommer fra en reindriftsfamilie i Karasjok og skriver derfor sine litterære verk på nordsamisk. Nordsamisk snakkes av omtrent 25 000 mennesker og blir klassifisert som et truet språk av UNESCO. Hun har vært nominert til Nordisk råds litteraturpris i 2019 og 2021 for det samiske språkområdet for sine litterære verk (Fredriksen, 2023). Hun er også leder for Samisk forfatterforbund og er engasjert i formidling av det samiske språk og kultur.

5.3.4. En postkolonial økokritisk analyse av diktet «Gudene»

Diktet «Gudene» kommer fra diktsamlingen *Gáhttára idit/Vokterens morgen/The Guardian's Dawn* (2020). I diktsamlingen bærer diktene gjennomgående motiv av samisk kulturarv, samisk religion, nærhet med naturen og reindrift. Det er også lagt til bilder fra naturen i Nord-Norge som er med på å styrke inntrykket samspillet mellom natur og kultur. Diktsamlingen er skrevet på 3 språk: Nordsamisk, norsk og engelsk. Diktene er oversatt til engelsk av Kari Wattne. Mangel på fast rim og rytme i diktet «Gudene» gjør at vi kan karakterisere det som et

modernistisk dikt. Motivet i diktet er fremmede krefter som kommer og finner det de samiske gudene har gjemt i naturen. Den samiske religionen er derfor et sentralt element i diktet.

5.3.5. En samisk bevissthet

I diktet blir det ikke formulert et tydelig dikter-jeg som tar i bruk ord som personlige pronomen. Det kommer likevel til syne en bevissthet i diktet ved hjelp av stemning og holdninger. I diktet er det et dikter-jeg som observerer og vurderer hvordan «de fremmede» (v.1, vl.4., v.2, vl.4., v.3, vl.3.) kommer og finner gudenes skatter og plager «åndene og huldrene» (v.3, vl.1) som har gjemt seg i fjellene. «Gudene», «åndene» og «huldrene» er allusjoner til den gamle samiske religionen. Utfra holdningen som blir formidlet kan vi se at diktet inneholder et dikter-jeg, selv om det aldri omtaler seg selv. Siden dikter-jeget betegner dem som «fremmede» kan vi se dikter-jeget som en motsats til de fremmede. En kan anta at dikter-jeget er en som kjenner og respekterer rikdommene til «jorda» (v.1, vl.1) og «havet» (v.2, vl.3) og «Åndene og huldrene» (v.3, vl.1) i «fjellene» (v.3, vl.2).

I dette diktet er «de fremmede» en metafor for de norske kolonialistene som opp igjennom tidene har utnyttet både det samiske folket og landområdene i Sápmi. Dikter-jeget kan derfor bli forstått som en samisk bevissthet som skildrer holdningene som flere samer har følt på ovenfor kolonialistene. Det skapes en tydelig kontrast mellom «de fremmede» og den samiske bevisstheten. I motsetning til «de fremmede» vet dikter-jeget at man skal la «gullet» (v.1, vl.2), «oljen» (v.2, vl.2) og «rikdommene» (v.1, vl. 2., v.2, vl.2) være i fred. Det er en grunn til at rikdommene er gjemt bort. Det er i utgangspunkt ikke tilgjengelig for mennesket, med mindre man driver rovdrift ved å bore i «havbunnen» (v.2, vl. 3) og «under steinene» (v.1, vl. 3). Dette sier at dikter-jeget har kunnskap om sine livsbetingelser, i motsetning til kunnskapsløsheten som «de fremmede» utøver. «De fremmede» er fullt klar over de mulige konsekvensene av deres handlinger, men at de rett og slett ikke bryr seg. Dette kan vi lese i vers 3, verselinje 3: «Men de fremmede plaget dem likevel». Dette er i kontrast til respekten den samiske bevisstheten har vist naturen og dens rikdom.

I siste vers spør dikter-jeget «Hvordan tør de» (v.4, vl.1). Av dette kan vi kjenne på avskyen og sinnet som dikter-jeget føler ovenfor «de fremmede» Det gjenspeiler dikter-jegets oppfatning av de fremmedes manglende respekt for gudenes ønsker og hensikter. Samtidig gjør ikke dikter-jeget noe. Dikter-jeget observerer hva som skjer, men skildrer ikke noen

handlinger annet enn dømmende utsagn. Dikter-jeget kan være en representasjon, en metafor, for den undertrykte same som har vært handlingslammet ovenfor den norske majoritetsbefolkningen.

5.3.6. Parallele verdener

Diktet «Gudene» bærer preg av parallellisme både innholdsmessig, syntaktisk og i det lydlige laget. Diktet skildrer tre parallelle handlinger. I diktet skildrer dikter jeget hvordan kolonialister kom til Nord-Norge og tok for seg av det de ønsket, selv om det stridde mot det de samiske gudene ønsket. I vers 1 skildres det hvordan kolonialister finner «gullet og rikdommene» (v.1, vl. 2) i fjellene. I vers 2 skildres det hvordan kolonialistene fant «oljen og rikdommen» (v.2, vl.2) som gudene hadde gjemt «under havbunnen» (v.2, vl.3). I vers 3 flykter åndene og huldrene inn i fjellene, men kolonialistene fulgte etter dem og «plaget dem likevel» (v.3, vl.3). Det gjentakende innholdet hvor de fremmede «fant» (v.1, vl.4., v.2, vl.4) rikdommen og «plaget» (v.3, vl.3) åndene «likevel» (v.1, vl.4., v.2, vl.4., v.3, vl.3) er med på å fortelle hvordan kolonialistene tar seg mer og mer av det koloniserte landet. Som allerede nevnt fungerer den siste verset som et konklusjonsmotiv hvor den samiske bevisstheten uttrykker sin avsky ovenfor kolonialistene.

Parallellismen som preger diktet, kan også sees i sammenheng med den samiske religionens tro på flere parallelle verdener. I gamle troen ble det hevdet at ved siden av den vanlige verden fantes et paradisi, et dyrerike, himmelrike, underverden og et rike for de døde (Løø, 2012). Blant annet oppfattet man ofte steinurer som en passasje til underverden (Sametinget, 2023). Gudene og åndene var ifølge denne religionen med andre ord nært til stede menneskene.

Metaforen om stadig «økonomisk vekst» gjør seg gjeldende i dette diktet. Det reflekterer den samiske bevissthetens oppfatning av «de fremmede» sin holdning til natur og kultur. I talen «I mellomrummets skælvede spænding» peker Carsten Jensen på metaforen om stadig økonomisk «vekst»: «Vækst, den bestandige ekspansion af vores produktion og forbrug, er vores livsbetingelse» (Jensen, 2023). «De fremmede», eller kolonialistene, viser en tilnærming hvor de er på stadig jakt etter den neste rikdommen, eller livsbetingelsen, som kan føre til økt økonomisk profitt og stadig vekst. De tar lite hensyn til naturområder og

tradisjoner i området de koloniserer for økt profitt. Ideen om at man stadig kan øke den økonomiske veksten» er en tanke som

Den samiske religionen var animistisk. Det vil si at de tror at alle deler i naturen har en åndelig sjel. I diktet ser vi at «Åndene og huldrene flyktet» (v.3, vl.1) og «gjemte seg i fjellene» (v.3, vl.2). Dyr og naturobjekter, som fjell, steiner og trær, var besjelet av ånder eller guder. Naturen ble derfor oppfattet som hellig, og derfor var ofring en viktig rituell handling. Det var vanlig å utføre ritualene ved naturformasjoner som for eksempel steiner, fjell, holmer, elver, trær, ur og kilder (Løøv, 2012). Den samiske religionen handlet derfor i stor grad om forholdet mellom menneske og naturen. Dette gjenspeiles i hvordan samenes livsbetingelser var i pakt med naturen blant annet gjennom hvordan av fiske, jakt og reindrift ble utført, og var grunn for samenes livsbetingelser. Av den grunn handlet offerritualene ofte om å gjenopprettelse av harmonien mellom menneskene, naturen og gudene.

Vi ser tydelige anaforer i vers 1 og 2. Blant annet starter både vers 1 og 2 med ordet «Gudene» (v.1, vl.1., v.2, vl.1.). Videre ser vi at ordet «gjemte» gjentar seg (v.1, vl.2., v.2, vl.2., v.3, vl.2) og ordet «under» gjentar seg vers 1 og 2 (v.1, vl.3., v.2, vl.3). Siste verselinje i vers 1-3 er veldig like hverandre: «Men de fremmede fant de likevel» (v.1, vl.4., v.2, vl.4) og «Men de fremmede plaget dem likevel» (v.3, vl.3). Disse anaforene er med på å skape en gjentagende syntaktisk rytme i diktet. Anaforene skaper en gjentagende rytme som er med på å fortelle oss at kolonialistene har gjentatte ganger tatt for seg av både naturressurser og ødelagt balansen i forholdet mellom menneske og natur.

«De fremmede» bryter harmonien mellom den samiske bevisstheten og «Gudene» (v.1, vl.1., v.2, vl.1.). Anaforene som blir gjentatt i siste verselinje i vers 1-3 starter med ordet «Men» med en stor «M» uten tegnsetting i verselinjen over. Dette gjør at man legger merke til ordet og verselinjen som følger. Innvendingen «Men» understreker et vendepunkt i samspillet natur og menneske. Den samiske bevisstheten vet at man må la «rikdommene» være i fred, for gudene har «gjemt» dem. Dette endrer seg når «de fremmede» (v.1, vl.4., v.2, vl.4., v.3, vl.3) kommer og tar dem. Anaforene forteller oss at «de fremmede» igjen og igjen har forstyrret balansen og harmonien mellom gudene, livsbetingelsene og menneskene. Dette kommer særlig fram i verselinjen: «Men de fremmede fant dem likevel» (v.1, vl.4., v.2, vl.4). De fremmede har en annen tilnærming til naturen, enn urfolket som lever i harmoni med naturen.

5.3.7. Konklusjonsmotivet, et uttrykk for sinne eller en advarsel?

Av konklusjonsmotivet (v.4) kan man fornemme sinnet dikter-jeget føler ovenfor «de fremmede», samtidig kan det også bli oppfattet som en advarsel eller en trussel. Sinnet sees i sammenheng med hvordan kolonialistene har tatt for seg av naturressursene som er grunnlaget for samenes livsbetingelse: «Hvordan tør de» (v.4, vl.1) spør dikter-jeget seg. Dikter-jeget spør seg hvordan de tør å «utfordre guder og ånder» (v.4, vl.2). Jeg har allerede nevnt kan sinnet til den samiske bevisstheten springe ut av hvordan den samiske kulturen nesten ble utslettet av den norske majoritetsbefolkningen. Blant annet måtte de snakke og skrive norsk på skolen og bytte ut den samiske religionen med den kristne lære. Sinnet kan også reflektere hvordan de behandlet den hellige naturen i Sápmi og livsbetingelsene til det samiske folket.

Den siste verset kan også tolkes som en advarsel om hvordan handlingene og holdningene til «de fremmede» kan ende. I diktet referer dikter-jeget til «oljen og rikdommene» (v.2, vl.2) som «de fremmede» fant «under havbunnen» (v.2, vl.3). Det er en allusjon til oljeboringen som Norge har tjent store penger på. Den økte profitten til staten har vært på bekostning av natur og miljø, og livsbetingelser til både mennesker og andre arter i form av klimagassutslipp. Dette kan vi se på som en kritikk av den antroposentriske holdningen det vestlige mennesket har hatt, i motsetning til den mer økosentriske holdningen som den samiske religionen viser. Konsekvensene av å drive rovdrift av naturressurser og livsbetingelser kan føre til katastrofale konsekvenser, noe som gjenspeiles i vers 4. Ved å «utfordre» (v.4, vl.2) øvre makter, legger «de fremmede» seg på lik linje som guddommelige krefter.

5.3.8. Hvordan fremstiller diktet «Gudene» livsbetingelser?

Diktet «Gudene» tar for seg hvordan en samisk bevissthet har opplevd den norske stats overgrep av det samiske urfolket og rovdriften av naturressursene i Sápmi. Av den grunn kan vi si at diktet fyller betingelsene ved å skildre et urfolks opplevelse av å ha blitt fratatt sine landområder av en majoritetsbefolkning som ønsker profitt på tross av tradisjonene til samene. I tillegg er diktet skrevet av Inga Ravna Eira, som har urfolksstatus. Diktet fremstiller hvordan den samiske minoriteten har opplevd koloniseringen av sine landområder.

Kontrasten mellom hvordan den samiske bevisstheten oppfatter sine livsbetingelser, og hvordan kolonialistene oppfatter sine livsbetingelser er klare. For dikter-jeget er naturen og økosystemet hellig, dette gjenspeiles av at dikter-jeget hevder at det er guder som har plassert de forskjellige rikdommene på steder hvor de egentlig ikke skulle bli funnet. Dette gjenspeiler den samiske kulturen og religionen. Religionen og kulturen vektlegger at man skal leve i balanse med naturen, dette gjenspeiler seg i offerritualene til den samiske religionen. Diktet fremmer «de fremmede» sin tilnærming til livsbetingelser annerledes. Ifølge dikter-jeget oppfatter «de fremmede» sine livsbetingelser som en kilde til økonomisk vekst, og naturressurser som et middel for økt profitt. Av den grunn blir naturressursene sett på som en mulighet til å tjene penger, og skape livsbetingelser i form av jobber og økonomisk vekst.

Holdningen dikter-jeget viser til «de fremmedes» livsbetingelser, kolonisering og utnyttning av naturressursene, skaper en negativ fremstilling av de sin håndtering av de naturlige livsbetingelsene. Siden diktet referer til «oljen og rikdommene» (v.2, vl.2) kan anta at diktet kritiserer hvordan den norske staten har utvinnet olje, og gjort de norske samfunnet avhengig av olje som en livsbetingelse ved at det tilbyr arbeidsplasser og er med på å finansiere velstandssamfunnet. Samtidig er oljen som livsbetingelse for det norske velferdssamfunnet skadelige for andre livsbetingelser på grunn av forurensing og utslipp av klimagasser.

Man kan karakterisere den samiske bevissthet tilnærming til sine livsbetingelser som mer økosentriske, enn «de fremmede» som har en antroposentrisk tilnærming til sine livsbetingelser. Samtidig kan dette være en problematisk fremstilling å ta utgangspunkt i norskfaget. Det finnes grupper av mennesker som forholder seg til naturen annerledes enn det vi gjør i det moderne samfunnet, noe som skjønnlitterære tekster kan være med på å fremheve. Hensikten er likevel ikke å oppfordre elevene til å avvise det moderne samfunnet helt, men finne inspirasjon og reflektere over at også de er en del av naturen. I likhet med det moderne samfunnet, setter den samiske kulturen økologiske fotavtrykk. Fagfornyelsen er en læreplan som også er *for* samene, og skal ikke bare fortelle elevene *om* samene (Karlsen & Stokke, 2021, s. 164). Det vil si at hvis norsklæreren skal ta utgangspunkt i samiske tekster når klassen skal diskutere og reflektere over bærekraftsspørsmål er det viktig å vektlegge at samer ikke er noe fundamentalt annerledes enn det moderne mennesket.

Tvert imot er de fleste samer moderne mennesker som lever i det moderne samfunnet.

Å hevde at samer og den samiske kulturen er noe essensielt annerledes enn det moderne samfunn er problematisk. Det kan for det første være med på å skape en inndeling av «oss» og «dem» (Furuseth & Hennig, 2023, s. 97). Denne holdningen kan være å skape et større skille mellom det moderne og det samiske samfunnet. For det andre er den samiske næring og kultur i stor grad blitt preget av det moderne samfunnet. For eksempel er samer avhengige av snøscootere når de driver med reindrift eller jobber på vidda (Berg-Nordlie & Gaski, 2023). Samtidig kan det være problematisk å lese dikt som tar utgangspunkt i en «oss vs. dem»-holdning. For det første anser de fleste samene som bor i Norge i dag seg også som nordmenn. Å ta utgangspunkt at den samiske befolkningen er noe grunnleggende «annerledes» enn majoritetsbefolkningen kan er problematisk. De fleste samer i dag lever moderne liv, og reindrift i dag er avhengig av moderne teknologi for å gå rundt. Likevel kan diktet gi perspektiv på hvordan den samiske kulturen har opplevd å bli tatt fra en den samisk kultur og landområder. Diktet «Gudene» belyser den kritikkverdige holdningen som vesten har utøvd ovenfor andre kulturer og naturressurser. Å ta utgangspunkt i dikt som viser hvordan en skjevfordeling av maktforholdet mellom Vesten og resten er med på å understreke hvordan dette oppleves hos den undertrykte part. Dette illustrerer diktet «Gudene» på en god måte ved å skildre holdningene til en part som ikke har mulighet til å kjempe imot sterke krefter. Urettferdigheten som dikter-jeget opplever er til og ta og føle på.

Hvis man leser diktet som en frittstående tekst uten å kjenne bakgrunnen for det så antar man ikke nødvendigvis at det har et samisk perspektiv. Hvis man er klar over at forfatteren og diktsamlingen har samisk bakgrunn, kan man se at diktet tar for seg samenes opplevelse av den norske koloniseringen av Sápmi og naturressursene der. Man må altså være klar over diktets kontekst for å se hvilken sammenheng det står i. Samtidig kan diktet gjenspeile perspektiver for som er typisk for flere urfolk ulike steder i verden. De fleste urfolk har opplevd at vestlige-kolonialister har kommet til deres land og tatt over deres landområder for egen økonomisk vinning. Av den grunn kan man si at diktet ikke nødvendigvis bare skildrer bevisstheten til den samiske kulturen, men den kan bli oppfattet som en samlende stemme for alle urfolk på tvers av landegrensene for det underliggende sinnet ovenfor kolonialister. Som jeg allerede har nevnt er ikke hensikten å drive minoriteter og majoritetsbefolkningen lenger fra hverandre. Samtidig kan det å lese tekster fra deres perspektiv være med på å øke empatien for hvordan samene har opplevd å bli fratatt eget land, kultur og livsbetingelser.

6.0 Didaktisk drøfting

Problemstillingen i oppgaven er: Hvordan kan lyrikk brukes i norskundervisningen for å bidra til at elevene blir mer bevisste og reflekterte omkring det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling? I analysedelen har jeg nærlest tre dikt i en økokritisk tradisjon. Økokritisk lesning er et perspektiv som vektlegger bestemte motiv og tematiske spor og tar utgangspunkt i klima og miljø. I denne oppgaven har jeg undersøkt hvordan natur, miljø og livsbetingelser blir fremstilt i en økokritisk tradisjon. Jeg har og tatt i bruk nykritisk trekk fra stratum-metoden som Per Thomas Andersen gjør rede for i sin bok *Å lese lyrikk* (2022).

De ulike måtene natur, miljø og livsbetingelser blir fremstilt på i diktene legger grunnlag for fruktbare diskusjoner i klasserommet. Diktene danner grunnlag for flere ulike refleksjoner og tankerekker hos elevene, samtidig har jeg måtte ta noen valg og fremme de dilemmaene og problemstillingene som jeg mener er aktuelle i lys av det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. De subjektive diktene gir ikke fasitsvar på hva som er en rette eller gale løsninger på en bærekraftig utvikling, men de skildrer holdninger og oppfatninger av hvordan man oppfatter natur, miljø og livsbetingelser. Målet for norskfaget og lesning av lyrikk bør være å sette elevene i stand til å kunne «møte meningsmotsetninger og interessekonflikter» gjennom språket (Kunnskapsdepartementet, 2019). I norskfaget skal elevene møte tekster, som dikt, som åpner for undring og engasjement for hvordan natur, miljø og livsbetingelser blir fremstilt og hvordan det kan henge sammen med elevenes omgivelser. Diktlesning kan være med på å sette elevene i stand til å undre seg over hvilke sammenhenger bærekraftig utvikling består av og være åpne for at det finnes flere bærekraftige løsninger (Myren-Svelstad, 2021, s. 15). Ved å skape mening ut fra tvetydige og ustabile tekster som lyrikk, øker elevene den litterære kompetansen (Bjørn, 2016, s. 52)

Som jeg har nevnt i innledningen er norsk et danningsfag. Ifølge Fagfornyelsen skal grunnopplæringen være grunnlaget for en «livslang danningsprosess som har med enkeltmenneskets frihet, selvstendighet, ansvarlighet og medmenneskelighet som mål» (Utdanningsdirektoratet, 2017). I motsetning til utdanning pågår altså danning hele livet ut. Det er derfor avgjørende at skolen utdanner elevene til å tenke og reflektere selvstendig og kreativt. Av den grunn er ikke nøkkelen til bærekraftig utvikling i norskfaget å øke kunnskapen om konseptet bærekraftig utvikling og klimaendringer. Norskfagets oppgave må være å heve tekstkompetansen og deres evne til kritisk refleksjon rundt bærekraftstematikken

(Furuseth & Hennig, 2023, s. 162). Et annet mål for økokritisk orientert litteraturundervisning er å øke bevisstheten og refleksjonen rundt naturen, og hvordan menneske, dyr, planter og omgivelser blir formidlet gjennom litteraturen (Røskeland, 2018, s. 40).

Et sentralt litteraturdidaktisk spørsmål er: Hva skal vi med litteratur i skolen? I denne delen av oppgaven er det sentralt å spørre: Hva skal vi med lyrikk i norskfaget? Innledningsvis til denne oppgaven skrev jeg at norskfaget skal være en arena hvor litterære opplevelser skal styrke elevenes egen oppfatning. Norskfaget operer med et utvidet tekstbegrep, det vil si at de «skal lese og oppleve tekster som kombinerer ulike uttrykksformer» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Litteraturundervisningen i norskfaget skal legge til rette for etisk og kritisk refleksjon rundt den litteraturen elevene leser, og de temaene de støter på. Her skal elevene få sjansen til å utvikle sine egne forståelse og tolkninger basert på den kunnskapen og erfaringene de allerede har. I forhold til lyriske tekst, dikt og poesi er det viktig å understreke at de ikke reflekterer den faktiske verden, men er en subjektiv representasjon av verden slik som vi, eller dikter-jeget, oppfatter den. Samtidig aktualiserer og vekker teksten, eller diktet, noe i leseren. Dette kan være reaksjoner, spørsmål eller følelser, som igjen kan være starten på en prosess i leseren hvor leserens verden blir endret (Myren-Svelstad, 2021, s. 5).

6.1 Kritisk refleksjon

Kritisk refleksjon legger til rette for at elevene, både under og etter endt skolegang, skal bli dannede og selvstendige individer som streber etter å velge de riktige bærekraftige løsningene i deres liv og virke. På den måten kan de bidra til et bærekraftig samfunn og miljø. For å endre samfunnet må man legge til rette for kritisk tenkning rundt de rådende forestillingene, strukturene og praksis som dominerer i samfunnet. slik kan man «lykkes med omstilling til bærekraftige samfunn. (Karseth et al., 2022, s. 64). Å ta utgangspunkt lyrikk når man skal reflektere rundt bærekraftig utvikling åpner for at man kan «pirke ved det tilsynelatende selvinnløsende» (Bjørn, 2016, s. 75).

Hensikten med det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling i norskfaget er å «bevisstgjøre elevene og ruste dem til å handle og påvirke samfunnet gjennom språket» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Ved å gjøre elevene oppmerksomme på grammatisk

struktur, ordvalg og retoriske strukturer kan man undersøke hvordan språkbruken opprettholder, styrker eller svekker maktbærende relasjoner (Grue, 2023).

Mine forskningsspørsmål har vært basert på hvordan ulike dikt har fremstilt «natur, miljø og livsbetingelser». Det er viktig å reflektere kritisk over hvilke forestillinger om «natur» og det «naturlige» som tekstene fremstiller (R. Hennig, 2018). Det er også behov for å reflektere over hvordan miljøet og livsbetingelser blir fremstilt i forskjellige tekster som for eksempel dikt. Det er også behov for å reflektere over hvordan samspillet mellom de ulike dimensjonene i bærekraftig utvikling kan komme i konflikt med hverandre, og hva slags konsekvenser det kan ha for samfunn, individ og miljø (R. Hennig, 2018). Det er flere kritiske refleksjoner man kunne diskutert ut fra de diktene jeg har valgt ut, har velger jeg å peke på noen.

Diktene åpner for refleksjon rundt hvilken tilnærming til natur, miljø og livsbetingelser som eleven mener er riktig for å fremme en bærekraftig utvikling. I diktene har jeg tatt utgangspunkt i dikt som har dikter-jeg med en økosentrisk tilnærming. Særlig i diktet «Satire og kamprop» og «Gudene» skildrer dikter-jegene hvordan de opplever at majoriteten og autoritetene driver rovdrift av naturressursene og lar utslipp av klimagasser skje for egen økonomisk vinning. Samtidig er ikke hensikten å motivere eleven til å ta til seg slike holdninger. Hensikten er å få eleven til å ta stilling til klimaspørsmålet, og få hen til å reflektere over hvordan hen kan bidra til bærekraftig utvikling. Ved å oppmuntre eleven til å reflektere over egen tilnærming til klimaproblematikken kan i tillegg være identitetsdannede for eleven, da hen kan reflektere over hvilke verdier som er viktig for hen.

I diktet «Myrstrå vipper» setter dikter-jeget en klar kontrast mellom det menneskelige samfunnslivet og det teknologiske fremskrittet kontra naturlandskapet. I den overordnede delen av Fagfornyelsen står det at: «Teknologisk kompetanse og kunnskap om sammenhengene mellom teknologi og de sosiale, økonomiske og miljømessige sidene ved bærekraftig utvikling står derfor sentralt [...]»(Utdanningsdirektoratet, 2017). Dikter-jeget har en skeptisk holdning det teknologiske fremskrittet, dette kan åpne for refleksjoner hos elevene over hvordan de selv forholder seg til ny teknologi. Eksempler på dette kan være hva slags teknologi skal skaffe oss energi etter at oljeproduksjonen er avviklet, hvordan kunstig intelligens kan prege samfunnet eller lignende: «Teknologiutvikling kan bidra til å løse problemer, men kan også skape nye» (Utdanningsdirektoratet, 2017).

Til tross for den tilsynelatende kontrasten mellom natur og samfunn, konkluderte jeg med at diktet fremstiller at det menneskelige miljøet og det naturlige miljøet henger sammen. Dette åpner for undring over for at alle deler i verden henger sammen, selv om det tilsynelatende ikke ser sånn ut. Diktet fremstiller sammenheng mellom natur og teknologi henger sammen, noe som kan åpne for forståelse for menneskers handlinger har konsekvenser for natur og miljø, selv om man ikke ser det med det blotte øyet.

Diktet «Satire og kamprop» (2021) åpner for refleksjon rundt hvordan man skal møte og håndtere klimakrisen. Skal man følge dikter-jegets kamprop til å kjempe, eller skal man regne med at næringslivet og politikerne ordner opp? Diktet oppfordrer til «kamp» (Vers 13, verselinje 10). Det gir mulighet til å diskutere hvordan man skal kjempe mot klimaendringene og leve bærekraftige liv ved små endringer i hverdagen som å handle mindre, sortere avfall, la bilen stå eller lignende. Eller skal man ta dikter-jeget på ordet ved å gjøre motstand mot maktautoritetene i samfunnet? Er opprør riktig tilnærming til å få til reell endring i det norske samfunnet? Eller finnes det andre muligheter? Disse og flere spørsmål som kan stilles utfra diktet åpner for som kan stilles utfra diktet åpner for en utforskende og elevaktiv tilnærming som vil være godt egnet for å behandle det tverrfaglige emnet bærekraftig utvikling.

Diktet «Gudene» gir grunnlag for å reflektere over hvordan minoritetsgrupper, som urfolk, har blitt utsatt for diskriminering og overgrep over lengre tid. Det har skjedd både mot den samiske kulturen og det samiske språket i for forskningspolitikken, men også mot samenes landområder og naturressurser. Rob Nixon betegner minoritetsgrupper, som urfolk, for økosystemfolk fordi de er avhengig av og hatt tilgang til økosystem i lang tid, men ikke har formelle rettslige fordeler (Nixon, 2011, s.151, i Furuseth & Hennig, 2023, s. 97). Et godt eksempel er nettopp den samene, som er avhengig av beitemarker på tvers av nasjonale grenser (Furuseth & Hennig, 2023, s. 97). Ved å lese lyriske verk av samiske forfattere som skildrer sine opplevelser rundt det å bli kolonisert kan være med på å «skape motforestillinger som setter spørsmålstegn ved nasjonens forestilte fellesskap» (Furuseth & Hennig, 2023, s. 98). Å lese dikt som skildrer andre perspektiver enn majoritetsbefolkningens tradisjonelle tanker, åpner for refleksjoner over hvordan samfunnet rundt har minoritetsbefolkninger og deres avhengighet av økosystemet.

Diktet «Gudene» kan og motivere elevene til å diskutere over hvordan man kan utnytte og bidra til økonomisk vekst på en gunstig måte for både samfunn og miljøet. Å basere

økonomisk vekst på en ufornybar ressurs, som fører til ødeleggelse av klima- og miljø og livsbetingelser for både mennesker og andre arter er ikke bærekraftig. Diktet viser at utvinning av naturressurser har konsekvenser for økosystemet det befinner seg i.

6.2. Poetisk språkbruk

Som jeg allerede har nevnt i teoridelen (jf. Lyrikk og kreativ tenkning») er kreativ tenkning avgjørende dersom en skal finne effektive løsninger på klimaproblematikken. Det poetiske språket kan utfordre lesernes kognitive evner fordi en må nærlese dikt og meningen kommer fram gjennom innsats (Didham, 2022, s. 139). Det poetiske språket har derfor ha en «sansemessig og psykologisk effekt» hos leseren (Bjørn, 2016, s. 68). På den måten blir hen tvunget til stoppe opp, og se verden på en ny og annerledes måte.

I dikt og lyriske tekster er ikke ordene bare begreper, men «elementer» som er formet og ordnet til en «enhetlig estetisk struktur» (Kittang & Aarseth, 1998, s. 40). Ord, klang og rytme utgjør «kunstverkets råstoff på linje med de semantiske faktorene» (Kittang & Aarseth, 1998, s. 30). I essayet «Kunsten som grep» (1991) skriver den formalistiske litteraturteoretikeren Viktor Sjklovskij: «Kunsten virkemiddel er «underliggjørelsens» virkemiddel og den vanskeliggjorte forms virkemiddel som øker vanskeligheten og lengden av persepsjonsprosessen, for i kunsten er persepsjonsprosessen et mål i seg selv (Sjklovski, 1991, s. 16). I motsetning til prosaisk språk, hverdagsspråket, får poetisk språk leseren til å stoppe opp og reflektere rundt ordene, setningen og måten det er sagt på. Det kan også føre til nye tankerekker og oppfatning av verden til eleven rundt seg. Det viser noe nytt på en underlig måte «som strider med hverdagsspråkets effektivitetskrav» (Bjørn, 2016, s. 67).

I diktet «Myrstrå vipper» skildrer dikter-jeget hvordan hen føler seg fremmedgjort fra det moderne samfunnet. Dette illustrerer han ved å skildre samfunnet hen bor fra en avstand, hvor han observerer hva som skjer. Ved å skildre naturen på en ekstrem nærme avstand, hvor det finnes en gjentakende og repeterende syklus, i motsetning til det moderne samfunn og teknologisk fremskritt som er forgjengelig og overfladisk. Eksempelvis ender det teknologiske fremskrittet med en «rød stripe i sanden». I kontrast fremstiller diktet naturen som evig ved bruk av bildespråk av myrstrå som vipper frem og tilbake, og myggen som fortsatt summer.

I diktet «Gudene» er det tatt i bruk allusjoner til den samiske religionen. Her skildrer dikter-jeget guder, huldrer og åndet som gjemmer rikdommer og flykter fra de fremmede. Hva dette egentlig betyr må man som leser reflektere over, og lese diktet flere ganger og tolke det for å komme fram til en forståelse av hva dette kan representere. Bruk av religiøse og mytiske figurer som gjemmer vekk rikdommer får leseren til å stoppe opp og stille spørsmål til diktet. Hva slags rikdommer er det snakk om? Hvorfor flykter de? Hvem kan de fremmede være? Hvorfor er det tatt i bruk anaforer? Slike spørsmål setter i gang persepsjonsprosessen hos leseren, da hen forsøker å skape en egen mening og tolking ut av diktet. Ved å lese tekster som utfordrer med krevende språkbruk og sammensetning kan man øke forståelsesrammen til elevene rundt bærekraftstematikken. I tillegg kan lesning av krevende tekster øke lesekompetansen og fordre til kreativ tenkning.

6.3 Lyrikkens affektive verdi

Den lyriske sjangeren er, som jeg har nevnt i teorikapittelet, en subjektiv sjanger. Substansen i diktet er bygget opp av holdningene, meningene og oppfatningene til dikter-jeget. Ved å ta utgangspunkt i dikter-jeg sine opplevelser kan elevene føle på sympati, noe som igjen kan føre til at elevene blir kjent med egne følelser ved å ta stilling til tematikken som dikter-jeget skildrer. Dette kan bidra til elevenes danning fordi det både øker elevenes empatiutvikling, og bidrar til deres personlige identitetsutvikling (Bjørn, 2016, s. 70). Å stimulere de affektive, eller følelsesmessige, sidene hos elevene er nødvendig dersom man ønsker reell endring og handling i en bærekraftig retning. I de ulike diktene jeg har tatt utgangspunkt i illustrerer de ulike dikter-jegene forskjellige følelser knyttet til natur, miljø og livsbetingelser.

Gjennom tekster, som dikt, kan leseren få tilgang til ikke-menneskelige bevisstheter, som følelsene og oppfatningene til dyr og planter (Weik Von Meisser, 2017, i Furuseth & Hennig, 2023, s. 150). Språklige virkemidler som besjeling, symbolikk og metaforer gjenspeiler ikke dyrene og plantenes faktiske egenskaper. Av den grunn kan de stå i veien for forståelsen av hvordan dyr, planter og natur fungerer (Furuseth & Hennig, 2023). Likevel er de av verdi innenfor en bærekraftig litteraturredidaktikk da det kan vekke sympatien for andre arter hos leseren, og dermed et engasjement for bevaring av artsmangfold (Weik Von Meisser, 2017, s. 125, i Furuseth & Hennig, 2023, s. 150). Denne tilnærmingen gir en følelse av å føre leseren nærmere natur og miljø i skjønnlitterære tekster har til hensikt å skape «empati over artsgrensene» (Frøjd, 2021).

Eksempelvis ser vi i diktet «Myrstrå vipper» at ved å tillegge menneskelige egenskaper som besjelingen hos myggen, vinden og myrstrå er egnet til å vekke empati for naturen hos leseren. Dette språklige virkemiddelet er også med på å skape nærhet til naturen i dikter-jegets skildring. I diktet «Satire og kamprop» vekker besjelingen andre følelser som fremmedgjøring og ensomhet. De menneskelige egenskapene slik som bier som samarbeider, trærne som snakker sammen og soppen som driver undergrunns aktiviteter likestiller for det første alle arter med menneskene. Det at ikke-menneskelige arter får menneskelige egenskaper gjør at elevene kan gjenkjenne de ulike handlingene som de gjør. Dette kan skape en følelse av fellesskap og gjenkjennelse med det naturlige miljøet. Det kan også føre til at en følelse av beundring for det naturlige miljøet som i alle år har virket sammen for artens overlevelse. Dette kan inspirere til at det også er mulig å ta vare på miljøet for menneskearten.

Å lese dikt kan gjenspeile elevenes egne følelser av urettferdighet og frustrasjon rundt bærekraftig utvikling og klimakrise. «Satire og kamprop» viser gode eksempler på hvordan dette kan komme til uttrykk i et dikt. Dikter-jeget uttrykker frustrasjon for hvordan det kulturelle miljøet i det norske samfunnet ikke fører en bærekraftig utvikling, og bidrar til at klimaendringene forverres. Denne følelsen bygger dikter-jeget opp under ved å skildre dobbeltmoralen i ulike deler av samfunnet. Det norske samfunnet blir i diktet skildret som et risikosamfunn. Diktet visualiserer og advarer mot truende risikoer og en usikker fremtid for leserens omgivelser. Ved at diktet skaper følelser som frustrasjon og ansvar kan det føre til handling hos leseren da hen blir bevisst på det potensielle utfallet av klimaendringene dersom ingen gjør noe. Det å ta utgangspunkt i dikt som skildrer den usikre fremtiden som klimaendringene vil medføre, kan få elevene til å bli motivert og engasjert for å fremme og handle mot bærekraftig utvikling.

Tekster som skildrer grupper eller arter sin opplevelse av å bli utsatt for såkalt langsom vold, kan være med på å gjøre leseren klar over hvordan det oppleves å bli utsatt for dette. Langsom vold kan man forstå som: “[...] violence that occur gradually and out of sight, a violence of delayed destruction that is dispersed across time and space, an attritional violence that is typically not viewed as violence at all” (Nixon, 2011, s.2, i Furuseth & Hennig, 2023, s. 98). Det kan skape en følelse av sympati og empati for hvordan langsom vold, kan virke på både menneske og natur, som for eksempel tap av økosystem som danner livsbetingelsen for en. Det å gi en stemme til å en kultur, eller en art er med på å skape sympati for hvordan de har

opplevd å bli eller som ofte ikke har blitt hørt eller lignende. Som jeg nevnte i konklusjonen til analysen av diktet, er det ikke før man får vite bakgrunnen til forfatteren at man vet at diktet tar for seg hvordan den samiske kulturen har blitt behandlet av det norske samfunnet. Derfor kan diktet også være med på å skape sympati for andre urfolksgrupper, eller andre grupper av mennesker som har opplevd å bli utsatt for såkalt langsam vold hos elevene. Dette er ikke nødvendigvis begrenset til mennesker, men det kan og vekke sympati for andre arter og økosystemer som blir utsatt for rovdrift og langsam vold av menneskearten.

6.4 Lyrikkens rytmiske verdi.

I teorikapittelet nevnte jeg at den rytmiske kvaliteten til dikt knytte kroppen til det som man leser (Jf. Lyrikk og bærekraftig utvikling). Den somatiske kvaliteten gir utslag i rytme, takt og rimmønster (Myren-Svelstad, 2021, s. 6). Ved å lese tekster som har rytmiske kvaliteter er med på å minne leseren om at hen eksisterer i «[...]ei verd av moglegheiter» (Myren-Svelstad, 2021, s. 6). Rytmen i et dikt kan være en form for erkjennelse og en måte å være tilstede i verden som et sansende vesen (Ringgaard, 2001, s. 12, i Bjørn, 2016, s. 77). Dette gjenspeiler lyrikkens evne til å være tilstedeværende, da de formelle elementene utspiller diktets utstrekning i tid (Kittang & Aarseth, 1998, s. 106). Rytmen kan fremheve det lyriske språket og «[...]kan overskride diktets mening ved gjøre det sanselig og «kroppslig» (Bjørn, 2016, s. 77). Formelle elementer som rytme, rim og klang er med på å skape lydlige elementer, noe som gjør at diktet man leser manifesterer seg i nåtiden. Diktet skildrer en opplevelse her og nå. Disse elementene være en påminner om tilstedeværelse hos leseren. I forhold til bærekraftstematikken kan dette være med på å understreke at det er nå en kan gjøre de riktige valgene i forhold til å leve bærekraftig.

Formelle elementer som rytme, rim og klang er med på å skape lydlige elementer, noe som gjør at diktet man leser manifesterer seg i nåtiden. Diktet skildrer en opplevelse her og nå. Disse elementene være en påminner om tilstedeværelse hos leseren. I forhold til bærekraftstematikken kan det være med på å skape en forestilling og følelse av at elevene er til stede her og nå. Dette kan bevisstgjøre at elevene handling for en bedre fremtid skjer her og nå.

Alle tre diktene som jeg har tatt utgangspunkt i denne oppgaven har en modernistisk form, det vil blant annet si at det ikke er preg av fast rim eller rytme. Unntaket er likevel strofene som

tar for seg naturen i diktet «Myrstrå vipper» som bærer preg av trokeisk rytme, som kan være med på å skape en nærhet til naturlandskapet. Alle diktene har en eller form for en rytmisk gjentakelse. I «Myrstrå vipper» ser vi gjentakelse av hele strofer med trokéisk rytme som tar for seg naturlandskapet, dette er med på å skape en følelse av at nærhet til naturen. Anaforene i diktet «Gudene» kan som nevnt skape en opplevelse å bli utsatt for langsom igjen og igjen.

7.0 Avslutning

I denne masteroppgaven har jeg tatt for meg om det kan være fruktbart å bruke lyrikk i norskundervisningen når det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling skal behandles. Jeg mener jeg har klart å vise at lyrikk både kan og bør brukes i norskfaget når samfunnsaktuelle temaer tas opp, og at dette er i tråd med Fagfornyelsens intensjoner. Målet mitt har vært å vise at til tross for – eller kanskje nettopp fordi – den lyriske sjangeren er en subjektiv sjanger, så har den et stort potensial som didaktisk redskap. Lyrikken kan bidra til å øke elevenes evne til kritisk refleksjon, og den kan hjelpe dem å erkjenne bærekraftsproblematikken på nye måter.

Jeg har, i tråd med hvordan Fagfornyelsen tar inn bærekraftig utvikling i norskfaget, ifølge Fagfornyelsen, har jeg undersøkt hvordan tre dikt fremstiller natur, miljø og livsbetingelse. Dette er også grunnlaget for mine forskningsspørsmål. I oppgaven har jeg undersøkt diktene «Myrstrå vipper» (1936) av Rolf Jakobsen i en økosentrisk tradisjon, «Kamprop og satire» (2021) av Freddy Fjellheim i en antroposentrisk tradisjon og «Gudene» (2021) av Inga Ravna Eira i en postkolonial økokritisk tradisjon. Ved å benytte meg av ulike tilnæringer til disse diktene har jeg forsøkt å illustrere hvordan oppfatninger av natur, miljø og livsbetingelser varierer. De ulike retningene presenterer ulike oppfatninger av forholdet mellom mennesket og omgivelsene. Ved hjelp av den økokritiske nærlesningen har jeg illustrert hvordan den lyriske sjangeren kan presentere ulike fremstillinger av natur, miljø og livsbetingelser.

På grunnlag av nærlesningene har jeg gjort en didaktisk drøfting og forsøkt å svare på problemstillingen min. Her har jeg konkludert med at lyriske tekster har en didaktisk verdi når man skal diskutere bærekraftstematikken i norskfaget fordi det iverksetter elevenes kritiske refleksjon, kreative tenkning, følelser og kroppens rytme. Lyrikk kan utfordre elevene kognitivt, affektiv og somatisk. På den måten kan de bli bevisst over hvordan de selv velger og ønsker å forholde seg til en bærekraftig utvikling.

Videre forskning kunne tatt for seg å undersøke hvordan dikt fremstiller natur, miljø og livsbetingelser i en økofeministisk tradisjon. Det fikk jeg i denne omgang ikke plass til, men en nærlesning av et kjønnsperspektiv i lys av bærekraftig utvikling ville ha vært en interessant vinkling å gå videre med. Videre hadde det vært interessant å gjøre en klasseromsstudie av hvordan norsklærere tar i bruk lyrikk, og andre skjønnlitterære sjangre, for å fremme det tverrfaglige temaet bærekraftig utvikling. I en klasseromsstudie kunne en sett nærmere på

hvordan elevene selv ser på lyrikk som bakgrunnen for å reflektere over klimaendringer og bærekraftig utvikling

8.0 Kildeliste

8.1 Primærlitteratur

Eira, I. R. (2020). Gudene. I *Gáhttára idit/Vokterens morgen/The Guardian's Dawn* (s. 30).

Davvi girji.

Fjellheim, F. (2021). *Satire og kamprop/Poesi i Grenseland, 2021/ Freddy Fjellheim*.

Forfatternes Klimaaksjon. <https://forfatternesklimaaksjon.no/2021/08/28/satire-og-kamprop-til-poesi-i-grenseland-28-august-2021-freddy-fjellheim/>

Jakobsen, R. (1935). Myrstrå vipper. I *Vrimmel* (s. 73–74). Gyldendal Norsk Forlag.

<https://www.nb.no/items/6b760172d0f921782c050b3716151694?page=5&searchText=vrimmel>

8.2 Sekundærlitterær

Andersen, P. T. (2012). *Norsk litteraturhistorie* (2. utgave). Universitetsforlaget.

Andersen, P. T. (2022). *Lese lyrikk. Innføring i diktanalyse*. Universitetsforlaget.

Bakken, J. (2018). Mårat Anne Saras mellom verdener og utdanning for bærekraftig utvikling.

I *Fantastisk litteratur for barn og unge* (s. 231–253). Fagbokforlaget landslaget for norskundervisning.

Bate, J. (2000). *The Song of the Earth*. Harvard University Press.

Bech, U. (2006). Living in the world risk society. *Economy and society*, 35(3), 329–345.

Berg-Nordlie, M., & Gaski, H. (2023). Samer. I *Store norske leksikon*. Store norske leksikon.

Bjørn, E. N. (2016). *Lyriklesningens danningspotensial* [Masteroppgave, Høgskolen i Bergen]. <https://hvlopen.brage.unit.no/hvlopen->

xmlui/bitstream/handle/11250/2481612/Masterthesis_Bjorn.pdf?sequence=2&isAllowed=y

Buell, L. (1995). *The environmental imagination, Thoreau, nature writing, and the formation of American culture*. The Belknap Press of Harvard University Press.

Buell, L. (2005). *The future of Environmental Criticism, environmental crisis and literary imagination*. Blackwell publishing.

Claudi, M. B. (2010). *Litterære grunnbegreper*. Fagbokforlaget landslaget for norskundervisning.

Claudi, M. B. (2013). *Litteraturteori* (2. utg.). Fagbokforlaget.

Culler, J. (2015). *Theory of the Lyric*. Harvard University Press.

De forente nasjoner. (2015). *Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. <https://sdgs.un.org/2030agenda>

Det norske akademis ordbok. (2023a). *Miljø*. Det norske akademi for språk og litteratur. <https://naob.no/ordbok/miljø>

Det norske akademis ordbok. (2023b). *Natur*. Det norske akademi for språk og litteratur. <https://naob.no/ordbok/natur>

Didham, R. J. (2022). Poetic learning for a sustainable future: Transforming our collective story. I *Poetry and sustainability in education* (s. 121–146). Palgrave Macmillan.

<https://link.springer.com/content/pdf/10.1007/978-3-030-95576-2.pdf>

FN. (2022, desember 5). *FNs bærekraftsmål*. <https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal>

FN-sambandet. (2021). Bærekraftig utvikling. I *FN-Sambandet*.

<https://www.fn.no/tema/fattigdom/baerekraftig-utvikling>

FN-Sambandet. (2023). *Fred, rettferdighet og velfungerende institusjoner*.

<https://www.fn.no/om-fn/fns-baerekraftsmaal/fred-rettferdighet-og-velfungerende-institusjoner>

- Fredriksen, L. T. (2023). Inga Ravna Eira. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/Inga_Ravna_Eira
- Frøjd, Y. (2021). Sårbarhet i Maja Lundes Bienes historie. I *Litteratur og sårbarhet* (s. 211–229). Universitetsforlaget. <https://doi.org/10.18261/9788215054537-2021-10>
- Furuset, S., & Brumo, J. (2005). *Norsk litterær modernisme*. Fagbokforlaget landslaget for norskundervisning.
- Furuset, S., & Hennig, R. (2023). *Økokritisk håndbok. Natur og miljø i litteraturen*. Universitetsforlaget.
- Gaski, H., Skården, & Lill Tove Fredriksen. (2022). Samisk litteratur. I *Store norske leksikon*.
https://snl.no/samisk_litteratur
- Gerber, M. (2019). Cultural and sustainable development from a UN perspective. I T. Meireis & G. Rippl (Red.), *Cultural sustainability. Perspectives from the humanities and social sciences* (s. 12–24). Routledge.
- Goga, N. (2021). Hva gjør vi med litteraturpensumet når norskfaget skal være med på å fremme bærekraftig utvikling? I N. Simonhjell & B. Jager (Red.), *Norsk litterær årbok 2021*. Samlaget.
- Gregersen, M., & Skiveren, T. (2016). *Den materiell drejning. Natur, teknologi og krop i (nyere) dansk litteratur*. Syddansk Universitetsforlag.
- Grue, J. (2023). Diskursanalyse. I *Store norske leksikon*. [//snl.no/diskursanalyse](https://snl.no/diskursanalyse)
- Grundvig, T. E. (2019). Miljøskildring. I *Nasjonal digital læringsarena*.
<https://ndla.no/article/16614>
- Grunnlovens miljøparagraf. (2014). *Kongeriket Norges Grunnlov*. Lovdata.
<https://lovdata.no/lov/1814-05-17-nn/§112>
- Hennig, R. (2018). Miljøhumaniora, økokritikk og utdanning for bærekraftig utvikling i norskfaget. *Idunn*, 13–38. <https://doi.org/10.18261/9788215050089-2021-01>

- Hennig, Å. (2019). *Litterær forståelse. Innføring i litteraturdidaktikk* (2. utgave). Gyldendal akademisk.
- James, S. P. (2015). *Environmental philosophy. An introduction*. Polity.
- Jensen, C. (2023, oktober 14). *I mellomrummets skælvende spenning*. Oslo Internasjonale Poesifestival, Oslo. <https://forfatternesklimaaksjon.no/2023/10/15/carsten-jensen-i-mellemrummets-skaelvende-spaending/>
- Kallestad, Å. H., & Røskeland, M. (2020). Skjønnlitterær analyse som metode. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk. Metodeboka 1* (s. 44–58). Universitetsforlaget.
- Karlsen, S. S., & Stokke, R. S. (2021). «Så den fremmede ikke blir mer fremmed»—Samisk lyrikk i norskfaget. I N. Simonhjell & B. Jager (Red.), *Norsk litterær årbok 2021*. Samlaget.
- Karseth, B., Kvamme, O. A., & Ottesen, E. (2022). Fra politiske intensjoner til nytt lærplanverk. Prosesser, rammer og sammenhenger. *Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Oslo*.
<https://www.udir.no/contentassets/b966925b8a6f450d948998b3dfb4da6a/sluttrapport-eva2020-24-06-2022.pdf>
- Kittang, A., & Aarseth, A. (1998). *Lyriske strukturer: Innføring i diktanalyse* (4. utg.). Universitetsforlaget.
- Klein, J. (2020a). *Bærekraftig utvikling i skolen*. Pedlex.
- Klein, J. (2020b). Handlingskompetanse for en bærekraftig utvikling: Hva slags didaktikk trengs nå? I *FN-Sambandet*. <https://www.fn.no/nyheter/handlingskompetanse-for-en-baerekraftig-utvikling>
- Kunnskapsdepartementet. (2019). *Læreplan i norsk (NOR01-06)*. Fastsett som forskrift. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020.
<https://data.udir.no/k106/v201906/laereplaner-lk20/NOR01-06.pdf?lang=nob>

- Kvamme, O. A. (2018). «Det behøver ikke være mer»—Om bærekraftig utvikling i skolen. *Harvest magazine*. <https://www.harvestmagazine.no/pan/det-behoever-ikke-a-vaere-mer-om-baerekraftig-utvikling-i-skolen>
- Larsen, P. S., Mønster, L., & Rustad, H. K. (2017). Indledning. I P. S. Larsen, H. K. Rustad, & L. Mønster (Red.), *Økopoesi. Modernisme i nordisk lyrikk* (s. 7–14). Alvheim og Eide akademisk forlag.
- Liebich, H. (2018). Naturen—Et selvinnlysende begrep? *Cappelen Damm*.
<https://www.fagsnakk.no/matematikk-og-naturfagene/natur-et-selvinnlysende-begrep/>
- Livsbetingelse. (2023). I *Det norske akademis ordbok*. Det norske akademi for språk og litteratur. <https://naob.no/ordbok/livsbetingelse>
- Løøv, M. (2012). *Samisk religion*. Religioner.no.
<https://religioner.no/ressurser/fagartikler/samisk-religion/>
- Morton, T. (2019). *Økologi uden natur. En gentænkning af miljøorienteret æstetik* (J. Bøggild & T. B. Thomsen, Overs.). Forlaget Spring.
- Mules, W. (2014). *With nature. Nature philosophy as poetics through Schelling, Heidegger, Benjamin and Nancy*. Intellect.
- Myren-Svelstad, P. E. (2021). Lyrisk kompleksitet i antropocen. Ein formorientert berekraftig litteraturdidaktikk. *Nordlit: Tidsskrift i litteratur og miljø*, 48, 1–17.
<https://doi.org/10.7557/13.6331>
- Nielsen, T. H. (2023). Ulrich Beck. I *Store norske leksikon*. https://snl.no/Ulrich_Beck
- Nussbaum, M. (2016). *Litteraturens etikk: Følelser og forestillingsevne* (A. Øye, Overs.). Pax forlag.
- Opplæringslova. (1998). *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)* (LOV-1998-07-17-61). Lovdata.
https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_1#§1-1

- Reed, T. V. (2002). Toward an environmental justice ecocriticism. I J. Adamson, M. M. Evans, & R. Stein (Red.), *The environmental justice reader* (s. 145–162). The University of Arizona Press.
- Rustad, H. K. S. (2017). Vendinger, eller å snu verden mot verden. Poetisk engasjement i Forfatternes klimaaksjon. I P. S. Larsen, L. Mønster, & H. K. S. Rustad (Red.), *Økopoesi* (s. 135–158). Alvheim og Eide akademisk forlag.
- Rødnes, K. A. (2019). Skjønnlitteratur og bærekraft—Et bidrag fra norskfaget. I O. A. Kvamme & E. Sæther (Red.), *Bærekraftdidaktikk* (s. 60–75). Fagbokforlaget.
- Røskeland, M. (2018). Natur i litteraturen. Økokritisk litteraturundervisning med dømme frå diktsamlinga «Eg er eg er eg er». I K. Kverndokken (Red.), *101 litteraturdidaktiske grep—Om å arbeide med skjønnlitteratur og sakprosa* (s. 39–56). Fagbokforlaget landslaget for norskundervisning.
- Sametinget. (2018). *Sametingets redegjørelse om samisk litteratur*.
https://sametinget.no/_f/p1/i1083ad58-6780-4b6a-884f-040186c51039/sametingsradet-redegjorelse-for-samisk-litteratur-2018.pdf
- Sametinget. (2023, oktober 27). *Hellige landskap*. <https://sametinget.no/kulturminne-og-bygningsvern/samiske-kulturminner-og-landskap/hellige-landskap/?sprak=1>
- Sinnes, A. T. (2021). *Utdanning for bærekraftig utvikling. Hva, hvorfor og hvordan?* (2. utg.). Universitetsforlaget.
- Sjkløvksi, V. (1991). Kunsten som grep. I A. Kittang, A. Linneberg, A. Melberg, & H. H. Skei (Red.), *Moderne litteraturteori; en antologi* (s. 11–25). Universitetsforlaget.
- Skei, H. H. (2021). Lyrikk. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/lyrikk>
- Skei, H. H. (2023). Postkolonialisme. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/postkolonialisme>
- Stueland, E. (2016). Kan skjønnlitteratur være en plattform for kritisk bevissthet? I *700-årsflommen. 13 innlegg om klimaforandringer, poesi og politikk*. Forlaget Oktober.

- <https://forfatternesklimaaksjon.no/kan-skjonnlitteratur-vaere-en-plattform-for-kritisk-bevissthet/>
- Svartdal, F., & Helgheim, M. (2022). Empati. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/empati>
- Svensen, H. H., Eriksen, T. H., & Hessen, D. O. (2016). En røff guide til antropocen. *Nytt Norsk Tidsskrift*, 33(1–2), 71–83. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/issn.1504-3053-2016-01-02-07>
- Teigen, K. H. (2019). Kreativ tenkning. I *Store norske leksikon (2005—2007)*. https://snl.no/kreativ_tenkning
- Tjernshaugen, A. (2023). Miljø. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/miljø>
- Trosten, I. E., Knutsen, V., & Mudenia, H. (2023, oktober 11). Dette er Fosen-saken, og derfor vekker den så mye engasjement. *NRK*. <https://www.nrk.no/sapmi/-dette-er-fosen-saken-1.16591367#intro-authors-expand>
- Tønnesson, J. (2023). Sakprosa. I *Store norske leksikon*. <https://snl.no/sakprosa>
- Utdanningsdirektoratet. (2017). *Overordnet del—Verdier og prinsipper for grunnopplæring*. <https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/>
- Vetlesen, A. J., & Henriksen, J.-O. (2022). *Etikk i klimakrisens tid*. Res Publica.
- Wærp, H. H. (1997). *Diktet natur. Natur og landskap hos Andreas Munch, Vilhelm Krag og Hans Børli*. Aschehoug Oslo.
- Zachariassen, K. (2023). Fornorskingspolitikken overfor samar og kvenar. I *Norgeshistorie.no*. <https://www.norgeshistorie.no/industrialisering-og-demokrati/1554-fornorskingspolitikken-overfor-samar-og-kvenar.html>.
- Aa, L. I., & Neteland, R. (2020). Å studere til master i norsk. Skulens største fag. I L. I. Aa & R. Neteland (Red.), *Master i norsk, metodeboka 1* (s. 12–24). Universitetsforlaget.

Aanensen, K. H. (2022). Antroposentrisme, biosentrisme og økosentrisme. I *Nasjonal digital læringsarena*. <https://ndla.no/article/33123>